

**ISTENTŐL
ISTENHEZ**

Nemeshegyi
Péter

Nemeshegyi Péter

ISTENTŐL
ISTENHEZ

PRUGG VERLAG

Eisenstadt 1976

Egyházi jóváhagyással. — Verlag: Prugg Verlag Eisenstadt, Haydngasse 10. Druck: Akademische Druck- und Verlagsanstalt, Graz.

KEDVES MUNKATÁRSUNKNAK

A SZOLGÁLAT

ELŐSZÓ

Városi gyerek voltam. Pesten nevelkedtem. De minden nyáron néhány hétre levittek szüleim nyaralni nagybátyámék falujába. Mélyen emlékezetembe vésődött egy-egy ottani élmény: a városi gyerek első találkozása a titkos természettel.

Ott állt a ház bejárata előtt egy óriási hársfa. Sokszor ültem oda egyedül a törzse mellé, és néztem fel a fa koronájába. Az óriás ágak meredeztek, nyújtózkodtak fel az ég felé. Édes volt a hársfa illata, és csak úgy zengett-zsongott a méhek, rovarok hadának zümmögésétől. Lombjaiban csendesen játszott a nyári szellő. Élt az egész fa, és micsoda hatalmas étellel! Nyúlik, nyúlik ez az óriási, csendes életenergia, fel, fel az ég felé, amelynek kékje át-átvillan a lombokon.

De ami a legjobban megkapott ennél a hársfánál, a gyökerei voltak. Nem tűntek el mindjárt a földben, hanem szétágaztak a föld színén, és úgy fúrták be magukat a mélybe. Micsoda gyökerek voltak ezek! Hatalmas, élő pillérek, amelyeken az egész óriás fa nyugszik. Rajtuk át áradt az élet a hatalmas törzsbe és az ágrengetegbe. Rajtuk alapult a fa egész szilárdsága. Jöhetett bármekkora vihar: csak ágait ingatta, a törzs meg se moccant: tartotta a gyökér.

Múltak az évek. Én is gyerekből emberré lettem. És — talán a hársfa égére törtetésének emléke is belejátszott a dologba — végül is az Isten szolgálatára szenteltem életemet. Hosszú éveken át neveltek mestereim az Isten útjaira. Én is igyekeztem, fiatalos szívvel, lendülni fel a magasba. Úgy, mint a hársfa a kék ég felé. Jó volt ez az igyekvés, de azért néha elfogott az érzés, hogy ez a mindenféle törekvés egy kicsit a levegőben lóg, mesterkéltnem, nem fakad elég mélyről. De hát nem tudtam okosabbat tenni, mint tovább igyekezgetni.

Igy múltak az évek. Eljutottam tanulmányaim utolsó szakaszához, amikor a harmadik század görög hittudósának, Origenésznek tanulmányozásába fogtam. Egyre nőtt érdeklődésem és egyben csodálatom az ógyház e nagy kereszténye és lángelméjű bölcse iránt. Amint így buzgón olvastam görög szentírásmagyarázatait, egyszer csak, nagy megdöbbenéssel, a következő mondatra bukkantam: „Ho Theosz riza esztin — az Isten: gyökér!” Mindjárt fejembe villant a gyermekkori hársfa gyökere. Igen, ez az! Az Isten nemcsak célunk, aki felé törtetünk, mint a fa ágai az ég felé, hanem egyben gyökerünk is, akitől származunk, akinek kimeríthetetlen mélységeiből árad belénk egész létünk, életünk, minden energiánk. Az Istenhez igyekszünk, igen. De csak azért, mert az Istentől vagyunk! Valami óriási áramlat visz bennünket

és mindent: az Istentől — az Istenhez. Belesodródás ez abba az áramlatba, amely nem más, mint a Fiúisten, aki az Atyától születik és jön, az Atyához fordul és megy. Élni, mint Istentől származó, Istenből táplálkozó, Istenben gyökerező. Élni, mint Istenhez forduló, Isten felé növekvő, Istenhez térő. Ez a mi életünk Krisztus áramlásában: az Istentől — az Istenhez.

Amikor a „Szolgálat“ szerkesztői igen kedvesen felajánlották, hogy különféle alkalmakra írt cikkeimet, újabbakkal megtoldva, egy kis könyv formájában kiadják, ezért választottam ezt a címet: Istentől Istenhez. Ha sokféle is a cikkek témája, gondolom, észreveszi az olvasó, hogy csak egy dologról van szó valamennyiben: az Istentől az Istenhez tartani Krisztusban. Így szeretnék élni én is; így jó élni mindenkinek. Imádkozzunk egymásért, hogy életünk ez legyen.

Tokió, 1975.július 2.

Handwritten signature in cursive script, reading "Hans-Joachim Petz".

A REJTŐZKÖDŐ ISTEN KINYILATKOZTATÁSA

„Izrael Istene, Üdvözítője,
Valóban, te rejtőzködő Isten vagy!“ (Iz 45,15)

Izaiás prófétának e szavait talán egy kor sem érezte át annyira, mint a mi korunk. Hallgat az Isten, távol az Isten, elfelejtett az Isten, talán nincs is Isten, talán üres az ég és nincs remény... Hány ember szívéből törnek fel napjainkban ilyen gondolatok! És mégis, ebben az Isten nélküli világban is, mindig újra meg újra felcsillan az emberek szívében a felismerés: amikor a legkevésbé vártuk, a legkevésbé reméltük, akkor „jelenti magát Isten“. „Jelenti magát“, mindig és mindenütt, csak szem kell, hogy lássuk, fül kell, hogy halljuk, szív kell, hogy érezzük. „Jelenti magát“ mindenben és mindenén át, de mint olyasvalaki, aki mindent felülmúl, aki bár közelebb van a legközelebbinél, mégis távolabb van a legtávolabbinál, akit „a bölcs lángesze fel nem ér, csak titkon érző lelke óhajtvá sejt“; léte „világít, mint az égő nap, de szemünk bele nem tekinthet“ (Berzsenyi Dániel).

A korai középkor egy nagy elméje, Erigena János, írta le e mélyértelmű szavakat:

Minden emberi tudás és értés
a felfoghatatlan felfogása,
a rejtőzködő megjelenése,
a megközelíthetetlen megközelítése,
a láthatatlan meglátása,
a kimondhatatlan kimondása.

Vannak emberek, akiknek a világ sekély és lapos; a dolgoknak csak felülete van, mélysége nincs. Számukra minden érthető, minden megmagyarázható, minden elintézhető, minden világos. Szerencsétlen emberek! Végesre nyesték a végtelen felé szárnyaló emberi lélek szárnyait! Sekélyek és laposak maguk is, és fulladoznak a maguk gyártotta tömlőben. Nem tudják, hogy minden értésben felvillan a felfoghatatlan titok tengere, hogy minden véges jelenség a rejtett Végtelen üzenete. Nem tudják, hogy csak akkor van értelme a közeledésnek, látásnak, szólásnak, ha a Megközelíthetetlen, Láthatatlan és Kimondhatatlan sejtése és vágya hajtja. A Megközelíthetetlen, Láthatatlan és Kimondhatatlan „jelenti magát“ mindig és mindenütt ebben a sokszínű, sokformájú, változatos, ellentétes, kimeríthetetlen gazdagságú világban.

Már a nagy természet is ilyen üzenet.

A szélvésznek bús harca, az égi láng
Villáma, harmatcsepp, virágszál
Hirdeti nagy kezed alkotását.

(Berzsenyi)

Milyen ellentétek! Szélvész és harmat! Villám és virágszál! És forrásuk mégis egy: Őt hirdetik. Mindennapi megszokott tapasztalati *világunk* üzenete is Ő a látók, hallók számára.

A hajnal: friss újraképzés. Ízes a levegő, mint a forrás vize, és tiszta, mint a kristály. A madarak ébrednek, röpködnek, csicseregnek, köszöntik egymást és a napot. Minden teremtmény felocsúdik álmának magányából, és sietnek egymáshoz, találkozni. Úgy csillog a kelő nap fényében a harmatos pázsit, az egész harmatos világ, mintha épp az imént frissen teremtettek volna. Az örökké fiatal hajnal, amelynek hasadását semmi hatalom meg nem gátolhatja: nem az Ő örömeivel tölti-e meg szívünket, azéval, akit Ágoston a „mindig friss szépség“-nek (pulchritudo semper nova) nevez?

A dél: örömet önti boldogan a nap. Ömlik melege, érleli a szemet a kalászbán, a gyümölcsöt a fán. A nyári nap dele — milyen érett teljesség! Milyen csendesen áramló és soha ki nem apadó, életadó energifolyam! Nem éreztük-e már a dél csendes teljességében Őt, aki a mindig áramló Jóság (fons bonitatis): árad és el nem fogy, ad és nem lesz szegényebb, éltet és napjai el nem múlnak?

Az est: a fák, virágok sokszínű, táncos zaja elcsitul. Rájuk szítál az öblös ég mély boltjából az alkonyat. Az ember leteszi szerszámát, hazatér, megpihen. Kéz kezet fog, szív szívhez talál. Nem sejtettük-e már, amikor igazán jól éreztük magunkat a mieink között, hogy van Valaki, aki örökre hazavár? Valaki, akinek a keblén megpihenhet valamennyi szív?

Az éj: a nappalnál is régiebb, a nappalnál is mélyebb éj, amely Péguyszerint az Isten „legkedvesebb teremtménye“. Végre elsimulnak a ráncok az alvó homlokán. Végre nem törekszik, alakoskodik, furfangoskodik már az ember, nem kovácsolja terveit, hanem kisimul az arca, mint a tó szélcsendben, olyan lesz, mint a gyermeké. És repül, repül az álmok világába, ahol nem köti többé a végesség korlátja. Míg minden elcsendesedik a földön, az égen ott tündöklök a csillagok örök vigiliája. Nem Őt sejteti-e meg velünk az éjszaka, Őt, aki — mint Areopagita Dénes mondja — „a féynél is fényesebb sötétség“: az „egészen más Istent“, aki örök titok marad, és mégis Atyánk? Beethoven énekelte ezt meg a Kilencedik szimfóniában:

„Térdre, ti milliók! Sejtet-e Teremtőtöt, világ?

Fent, a magas ég sátra felett, egy jóságos Atya lakik ott!“

Milyen ellentét a friss hajnal és a szelíd este, a dolgozó nap és a csendes éj — és mégis valamennyi ugyanazt az Egyvalakit suttogja, akiben tiszta egység mindaz, ami a véges teremtményekben különböző. „Az Isten az ellentétek egysége“ — mondta Nicolaus Cusanus, a 15. század lángeszű bíboros-bölcseleje. Reggel és este, nap és éj egysége az

Isten, és épp ezért múlt felül mindent, épp ezért felfoghatatlan, ki-
mondhatatlan, titok.

De nemcsak egy-egy nap, hanem az évszakok változása is ugyanezt
a titkot hirdeti. „Látható színekben Isten láthatatlan szépsége fény-
lik, hallható hangokban Isten nem hallható szava cseng” — mondja
Erich Przywara. A japánok nagyon együtt élnek a természettel, még a
nagy városokban is, és átérzik titkát. Ezért is van bennük valami
mélyen gyökerező vallásosság, még akkor is, ha külsőleg nem tartoznak
semmilyen felekezethez. És valóban: ha az embernek van szeme, füle,
szíve, akkor megérti, hogy a tavasz, nyár, ősz, tél csodálatos titkokat
beszél.

Tavasz: az élet ébredése. Újra, frissen. Mintha csak egy kozmikus
hajnal hasadna. Rügyeznek a bokrok és fák, zöldül és virágozik a rét,
fehér felhőként lebeg a gyümölcsöskert, búzaszálfiókák rezegnek a
barázdákon. Hazajött már a gólyamadár is, cikáznak a fecskék. Mind,
mind mintha ezt kiáltaná: Jobb lenni, mint nem lenni! Jobb élni, mint
nem élni! „Oh élni, élni, mily édes, mi szép!” (Madách): a paradicsomi
Éva e szavainak ritmusa dobog, burjánzik, susorog tavasszal vízben,
földön, erdőn-mezőn. Nem azt éneklé-e nekünk ezer változatban, hogy
van remény, hogy a világ nem egy örült agy szüleménye, nem a véletlen
kegyetlen játéka, hanem a Jóság szimfóniája?

Nyár, lángugarú nyár. Beérett a vetés. Reng, mint aranytenger a
búzatábla: itt az idő, itt az aratás. Mikor dőlnék a rendek és hordják
a csűrbe a szekerek az „életet” — ahogy a székelyek a búzát hívják —,
nem Ó ötlék-e eszünkbe, „az aratás Ura”, aki már gyűjtögeti a gabonát
örök magtárába? Szeme ott van jószágán, és majd ha suhan a kasza,
mint fáradt gyermek anyja ölére, úgy hajtja majd kalászos fejét kezére
az aranyba ért vetés.

Ősz: könnyed párák, piroslik már a fákon a levél.

Mosolyogva néz a földre
A szelíd nap sugara,
Mint elalvó gyermekére
Néz a szerető anyja.

Elalszik a föld, de szeméből is látszik, hogy „csak álmos ő, de nem
beteg”.

Levetette szép ruháit,
Csendesen levetkezett;
Majd felöltözik, ha virrad
Reggele, a kikelet.

(Petőfi)

Igen, igen: virrad újra a kikelet! Elmúlik, elhull, elenyészik minden,
ami született; de csak elalszik, és felébred újra! Nemcsak mi képzel-
jük, hogy egy „szerető anyja” szeme pihen mindenben. Van, igen, van
egy minden anyai szívnél is nagyobb Valaki, akinek szeme megpihen
a nagy mindenségen. És ezért van, minden elmúláson túl, örök remény.

Tél: hó, hideg, jégcsapok. A fák meztelenül meresztgetik ágaikat; a természet halott. De lent a hótakaró alatt ott búvik, készül az élet. Várnak a magok, lappanganak a csírák; és mikor eljön az idejük, mindegyik munkához lát. Nézd, még mindent hó és jég takar, de lám, átfúrta már az elvékonyodott hóleplet a kis hóvirág! Nincs pajzsa, páncélja, fegyvere. Gyenge kis szál, selymes kis virág. És mégis: nem bír vele a tengernyi hó. Ő a győztes, a kis, szelíd, mosolygó hóvirág! „Ha erős a fegyver, nincs győzelem” — mondta Lao-ce, a kínai bölcs. Az erős, a kemény, a merev már öreg és halódó. A gyenge virágszálban lüktet benne az élet világfolyamának megállíthatatlan energiája. Ide vezet a nagy, zord téli hallgatás: a csenden túli énekhez, a halálon túli élethez.

Tavaszi és őszi, nyári és téli: milyen ellentét! És mégis Őt suttozzák, akiben egy a bimbó és gyümölcs, a kezdet és vég, a tél és nyár, az örökkévalóság nyugalma és az élet lüktetése; és aki éppen ezért elfoghatatlan, kimondhatatlan.

De talán a nagy természetnél is érthetőbben és közvetlenebbül tükrözi számunkra az Istent az *ember* és annak mérhetetlen sokfélesége.

A kisgyerek: hogy örül életének! Hogy örül mindennek! Minden játék és minden otthonos. „Szellőcske fú, akácfa bókolgat, napnéni csókolgat” — barátságos a világmindenség. A gyerek: csupa életkedv és futkározás; a szeme pedig, amit rányit nagy csodálkozással a felnőttekre, olyan, mint a tengerszem tükre: tiszta és mély, és belőle ránk tekint valami végtelen ártatlanság. Nem az Isten örök fiatalságát tárják-e elének a kisgyerekek? Az Istent, aki fiatalabb, mint a tegnapi született csecsemő, mert ennek a kisbabának már 24 órási múltja van, de az örök Istennek egy perc múltja sincsen: örökkévalósága egy mindig friss mai pillanat.

A fiatalság: mennyi energia, mennyi vágy! Túl minden korlátot, valami nagy szabadság felé! Rátenni valamire az életet, beleugorni valami nagy kalandba. Kit tükröz a fiatalság forrongó világa, ha nem azt az Istent, aki a világteremtés kalandjába vágott bele, és nem olyan világot alkotott, amelyet mi korabölcsek elképzelnénk, ahol minden szép rendben van tartva, korlátok közé zárva, ahol minden biztonságos és minden — unalmas. Nem, az Isten világa csupa vajúdás, forrongás, meglepetés; és benne minden a szabadság felé bugyborog: egy félkész, még szinte fortyogó világ, amelyet Isten a mi kezünkbe dob: „Kezdd vele valamit, én rád bízom!” És ebben a nagy, kavargó, kalandos világban az Isten kedvét leli, s csak azt várja mikor nyílik ki benne, itt is meg amott is, szabad szívből a szeretet rózsája. Az Istennek csak ez számít, minden más mellékes. Az Isten nagyon fiatal.

Meglett korú, az élet terhét hordozó férfiak és asszonyok, apák és anyák: ők elfogadták a valóság szent korlátait, hogy építsenek, ápolja-

nak, gyógyítsanak, éltsenek, „ahogy lehet“. Az erős, biztos apai kéz, az ölelő, ápoló anyai kar. Az „édes fiam“ egy szavában összesűrűsödött határtalan, feltétlen, életető szeretet, amelyből tudja mindegyikünk magáról — bár senki más nem tudja —, hogy ő „királyfi“ (Mécs László).

„Túlhágni a legnagyobb,

Benne foglaltatni a legkisebben: ez az Isten módja“

— mondja egy régi egyházi felirat. A minden korlátot áttörő ifjú lendülete és a hétköznapi korlátjaiba a szeretet végtelen tengerét sűrítő szülők csendessége ennek az Istennek a képét sejtetik.

De őt tükrözik az öregek is. Amikor minden elcsitul; amikor megérti az ember, hogy mennyi minden fölösleges; amikor végre belátja, hogy csak „egy dolog szükséges“; amikor kezd készülni az egyetlen nagy, fontos találkozásra. Az öreg ember szinte áttetsző arcán keresztül nemde Őt sejtjük meg, aki őket is, minket is hazavár, magához vár, minket, múltékony, gyülékony, múltó, haló parányi port, azért, hogy ölelésében halhatatlan gyémánttá tegyen.

Kisgyerek és öregember, nyúlánk fiú és tagbaszakadt férfi, bimbózó leány és életet melengető édesanya: micsoda ellentétek! És mégis mind az egyetlen Titkot hirdeti, aki éppen ezért, mint „az ellentétek mindent felülmúló egysége“, felfoghatatlan, kimondhatatlan.

De nemcsak a nem és kor különbségei, hanem a népek, jellemei, egyének sokfélesége is ugyanannak az egy Titoknak tükröződése. Hány-szor döbrentünk már rá egy emberrel való találkozások, hogy milyen szép, milyen jó az Isten, létének forrása. A legerősebben talán a művészek és szentek világa nyit számunkra utat a titok felé. A görög szobrok mélabús szépsége a szépet szerető és teremtményei halálát sirató Istent, Fra Angelico paradicsomi világa „a béke Istenét és minden vigasztalás Atyját“, Michelangelo titánian küzdő óriásai és megadóan a halálba sikló Pietái a teremtő és megváltó Isten titokzatos fényben villogó hatalmát, a mély bensőséget és végtelen nyugalmat tükröző Buddha-szobrok a „mindent nyugodttá tevő nyugodalmas Isten“ (Bernát), a kínai festmények háttérét képező nagy, üresnek látszó tér a kimondhatatlan misztérium Istenét, akit — mint Hitvalló Maximosz mondja — „illően csak a csend magasztal“.

De talán még közvetlenebbül szól hozzánk a zene világán át ez a Titok: Bach zenekatedrálisai, a rendíthetetlen hit, ájtatosság és rend templomai, ahol az első ütemtől kezdve minden egyes hang feltartóztathatatlan következetességgel halad előre a záróakkord harmóniája felé. Beethoven titáni alkotásai, ahol a jó és rossz eggyetverő küzdeleméből bontakozik ki végül is a jó diadalma. Csajkovszkij zenéjének vágytengere, amely kiáltás egy semmi földi dologgal ki nem elégíthető, soha el nem ért beteljesedés felé. És talán mindenkinél inkább Mozart ze-

néje, amely olyan, mint a báránnyelű nyári ég: tudja ez a zene, hogy szenvedünk, tudja, hogy meg kell halnunk, sőt még azt is tudja, hogy rosszak vagyunk, de még inkább tudja azt, hogy — amint Mozart egy levelében írja — „jó az Isten, kedves és irgalmas“ („Gott ist mitleidig, barmherzig und liebreich“).

A szentek világa pedig, végtelen változatosságában, napnál világosabban Őt tükrözi. Aki csak egyszer is találkozott egy igazi szenttel, az sejti csak meg igazán, hogy milyen jó az Isten.

Mennyi ellentét! És mégis valamennyi ugyanarról az Egyről beszél, ugyanabból az egy forrásból fakad, amely éppen ezért felfoghatatlan, kimondhatatlan.

Természet, emberek: mind valami nagy-nagy Titkot suttognak. De mégis milyen zavaros a hangjuk! A természetben a születés mellett ott a halál, a sugárzó szépség mellett az undok rothadás, az élet jókedve mellett az egymást faló öldöklés félelme és pusztítása. Ha csak a nagy természet volna tanítómesterünk, szava felfoghatatlan volna számunkra. Már jobb tükör az emberi szív, de itt is: mennyi rejtély, mennyi homály! A sok szépség, igazság, jóság, ami az emberben lakozott és lakozik, számunkra megdönthetetlen élmény, amely biztosít, hogy a Lét végső gyökere és értelme jó. De mégis mennyi az emberek között a rütség, hazugság, gonoszság! Milyen gyászos és igazságtalan tragédia-sorozat a történelem! Az emberi szív tükre is homályos tehát és rejtélyes.

Ezért kellett még egy tükröződés, amelyben most már végérvényesen meglássuk, milyen az a Végső Misztérium, amelyet „érző szívünk óhajta sejt.“ „Aki engem lát, látja az Atyát“ (Jn 14,9) — mondta Jézus. Itt a tükör! Jézust nézd: az emberi történelem vérforgatagában, az emberi társadalom zűrzavarában, a haláltól elrűtített világban ott jár Jézus. Neki testvére a veréb és virág, a leprás és a rosszéletű lány. Ő nem tud mást, mint szeretni, mindent, mindenkit és mindig, mert tudja, hogy az Isten szeretet, és aki a szeretetben marad, Istenben marad és az Isten öbenne.

Jézus, igen, ő valóban „rejtőzködő Isten“: a názareti ács, a galileai szegény vándorprédikátor, a bűnösök barátja, tehetetlenül a golgotai keresztre szegezett „gonosztevő“ (Jn 18,30), aki ott a kereszten sem tudott mást tenni, mint szeretni és megbocsátani. És ez a Jézus feltámadt és él: örökké hordozza sebhelyeit. Ezért virul ki oly vidám zöldben a tavaszi ág, dalol oly boldogan a pacsirta, nevet a kisgyerek, sző álmokat a fiú meg a leány, szeretnek az apák és anyák, reménykednek az öregek, élnek a halottak. „Aki engem lát, látja az Atyát!“ Ez az én hitem, a ti hitetek: ezt higgyük rendületlenül.

JÓ AZ ISTEN

Az évszázados keresztény hagyomány olyan mélyen beleivódott az európai népek egész életformájába, hogy a mindennapi beszédben, minden különösebb ok nélkül is, minduntalan előkerül az „Isten“ szó. A magyar ember is, ha meglepetés éri, ha bajba keveredik, ha öröm tölti el, ha veszélybe kerül, ha haragra gyullad, ha szomorúság lepi el, önkéntelenül is az Isten nevét emlegeti: „Jaj Istenem, mi történt?“ „Istenem, be szép!“ „Üristen, te gyerek, mit csináltál már megint?“ „A jó Isten tudja, hogy mi lesz ennek a vége!“ „Teremtő Istenem, hát most mit csináljak?“ „Isten hozott“, „Isten veled“ stb.stb. Se szeri, se száma az Isten nevét „vevő“ szólásmondásoknak.

„Isten nevét hiába ne vedd“ — mondja a tízparancsolat, és ezért joggal korholták a papok a szószékről a híveket az Isten nevének könnyelmű használata miatt. Isten nevének káromkodásra való használata pedig olyan otromba szokás, amelytől csak undorodni lehet. Egyik nagyon kellemes pontja Japánban való életemnek éppen az, hogy itt már húsz éve egyetlen egyszer sem hallottam káromkodást. Egy japánnak sem jutna soha eszébe, hogy Buddhát vagy a Shintó isteneket káromolják: el vannak képedve, amikor hallják, hogy nálunk ilyesvalami megtörténhetik. Így tehát kétségtelenül fontos, hogy Isten nevének megadjuk az illő tiszteletet. De én azért mégis úgy érzem, hogy az Isten gyakori emlegetésének megvan a maga jó oldala is: így nem felejtjük el azt, akiben „élünk, mozgunk és vagyunk“ (Csel 17,28). Néha meg aztán igazán nagy, fontos felfedezésekhez is vezethet az ilyen szójárás.

Egy ilyen eset történt nem is olyan régen egy családban. A család-anya, mint ahogy az már szokás, nagyon sokszor emlegette az Istent. Főképpen „Nagy Isten!“ meg „Jó Isten!“ volt a szavajárása. A gyerekek egyre ezt hallották: „Nagy Isten! felforgatjátok a házat!“ „Jaj, jó Istenem, mit csináljak veletek?!“ — és így tovább. A legkisebb fiú, Ferkó, eleveneszű csöppség. Most kerül óvodába. És míg az anya csak hajtogatja a „Nagy Isten“-t, meg a „Jó Isten“-t, Ferkó kis fejében egy nagy kérdéssé sűrűsödnek e szavak. Egyszer csak nagy fontosán odaáll az anyja elé, és megkérdi: „Mama, a nagy Isten meg a jó Isten ugyanaz a valaki vagy másvalaki?“ Megdöbönt az anya erre a kérdésre. „Te butácska, persze hogy ugyanaz“ — válaszolta, megsimogatva a gyerek fejét. Ferkó pedig erre úgy elmosolyogta magát, hogy füleig szaladt a kis szája: láthatólag nagyon meg volt elégedve azzal, hogy a nagy Isten meg a jó Isten ugyanaz.

Volt is rá oka: mert ebben a gyermeki kérdésben és anyai válaszban benne foglaltatik az egész evangélium, a kereszténység egész lényege. Ez a mi hitünk, örömünk, reményünk: tudni, hogy a „nagy Isten“, az ég és föld Teremtő Ura, „az egyedüli uralkodó, a királyok Királya és az uralkodók Ura, aki egyedül halhatatlan, aki megközelíthetetlen fényességben lakozik, akié a dicsőség és az örök hatalom“ (1Tim 6,13-16), egyben a „jó Isten“, szerető édesatyánk. Hinni ezt akkor is, amikor sűrű sötét az éj, amikor összeomlik minden, amikor a gonoszság és erőszak diadalmaskodik, amikor megkörménykezik a halál árnyéka, amikor minden fény kialszik, amikor az Isten hallgat, — hinni ezt, mert Jézus mondta, mert Jézus mutatta halálával és feltámadásával: ez a keresztény hit.

Az Ószövetségben az Isten Mózesnek kinyilvánította szent nevét: „Én vagyok az, aki Vagyok“ (Kiv 3,14). Az Isten nem mulandó, halandó, nem csak volt és lesz, hanem Van. Ő a Szikla. Ő az Alap. Isten kifejezhetetlen titkos létét sejtető fenséges név: Yahweh, „Aki Van“. Az Ószövetség Istene valóban mindenható Úr. Végtelen életének fensége és hatalma az, ami megkülönbözteti minden teremtménytől.

De amikor Jézus akarta kifejezni az Atyaistennek minden teremtménytől különböző lényegét, mégis egy más kifejezést választott: „Senki sem jó, csak az Isten“ (Mk 10,18). Jó az Isten és minden jóság forrása. Az, „aki Van“, egyben maga a Jóság. A Jóság és a Lét azonos.

Az ógyház nagy hittudósa, Origenész, erre a jézusi tanításra építette egész teológiáját. A lét: jóság. A gonoszság: létfogyatkozás, léthiány, létsorvadás. Maga az Atyaisten a teljes jóság és így a teljes lét. Fia: a jóság teljességét befogadó, az Atyától született tökéletes tükrő. A teremtmények pedig az isteni jóság-lét töredékes tükröződései. Az ember szabad elhatározásából teszi magáévá és őrzi meg ezt a jóságot, léte. Ha eltér a jóság útjáról, léte elsorvad. Csak az Isten tudja újra betölteni nagyobb léttel, nagyobb jósággal. Ezt teszi az Atyaisten, végtelen irgalmában, nap mint nap, Jézus által: újra szül bennünket: minden jó gondolatunk, jó akaratunk, jó tettünk újjászületés az Atyától. „Boldog az az ember — mondja Origenész —, aki minden percben az Istentől születik.“ Boldog az az ember, aki jó. Jónak lenni pedig nem egyéb, mint szeretni, szívből, igazán. Jóság, szeretet: ez az egyetlen örök élet. Minden más csak mulékony árnyék.

Origenésznek e hatalmas koncepciója nem egyéb, mint a Ferkó gyerek felfedezésének kiértékelése: „A nagy Isten és a jó Isten ugyanaz!“ Ezt hirdetjük az Apostoli Hitvallás első szavaival: „Hiszek egy Istenben, mindenható Atyában.“ A mindenható Isten egyben Atyánk. Atyánk, aki „azzal tett tanúságot irántunk való szeretetéről, hogy Krisztus meghalt értünk, amikor még bűnösök voltunk“ (Róm 5,8), aki feltámasztotta Krisztust, hogy mibennünk éljen, aki elküldte Szentlelkét,

hogy mibennünk lakozzék, aki lemossa vétkeinket, eltörli bűneinket. Senki sem fejezte ki ezt szebben, mint Ágoston az apostoli hitvallásról szóló beszédében:

Hiszek az Istenben, mindenható Atyában. Rövid mondat, de mekkora az ereje! Az Úr: Isten és Atya. Isten, mert hatalmas; Atya, mert jóságos. Milyen boldogság számunkra, hogy az Úrban Atyánkra találunk! Higyünk hát Benne, és az ő irgalmától várjunk minden jót, hiszen mindenható. Ezért hiszünk az Istenben, mindenható Atyában. Ne mondja senki sem: „Nekem az Isten nem képes megbocsátani bűneimet!” Hogy is lehetne képtelen valamire Az, aki mindenható? Te azt hajtogatom: „Sokat-sokat vétkeztem.” Én meg azt mondom: „Az Isten mindenható!” Te tovább erősködöl: „Akkora az én vétkem, hogy lehetetlen tőle megszabadulnom, megtisztulnom.” Én meg azt felelem: „De az Isten mindenható.” Hallgasd csak, hogy mit éneklünk a zsoltárban:

Ó áldd az Urat, lelkem,
és ne feledd el minden ajándékát:
Ki minden bűnöd megbocsátja,
meggyógyít minden betegségből (103,2-3).
Ezért van szükségünk az Isten mindenhatóságára.

Az Isten mindenhatósága a jóság végtelen ereje, amely senkit sem kényszerít, és mégis eléri célját: odavonzza az embereket jóságra, létre, életre; nem láncsal, kötéllel, hanem a jóság, a szeretet örömeinek megtapasztaltatásával.

Jézus ezt az Istent hirdette nekünk. Az Istent, aki szépen felöltözteti a mezei virágot, aki gondot visel verébre, pacsirtára,

Hajunknak egy ősz, hulló szála
Följegyzett bú nála.
S ha bűnös lény tőle elköszön,
Ő vár, míg visszajön.
Nem rója meg sok vétkeinket,
Mert ő szeret minket
S poklok felé visz bár az utunk,
Ő int s visszafutunk.

(Ady: Az Uraknak Ura)

Amit a gyerek Ady tanult az Istenről „falusi, nádas iskolában“, nagyobb bölcsesség, mint a bölcsészek legfennköltebb Isten-elmélete.

Ilyennek ismerte Jézus Atyját, Istenünket. Ki más merte volna a mindenható Urat egy elveszett báránnyal aggódva kereső, meglelésekor örömtől repeső pásztorhoz, az elgurult ezüstpénz után kotorászva szobája minden zegét-zugát felsöprő gazdasszonyhoz, semmirekellő fiának visszatérésekor örömeiben mindent feledő apához hasonlítani? Jézusnak ez a kinyilatkoztatása forradalmasította a filozófusok Isten-fogalmát. Origenész, aki pedig nagyon is járatos volt a görög bölcsek magasztos Isten-tanában, mint Jézus tanítványa így ír az Istenről: „Milyen

jó az Isten! Megsiratja még azokat is, akik megtagadták. Azért teszi, mert szeret. Senki sem sirat meg olyasvalakit, akit gyűlöl. Az Isten még (a Jeruzsálemet feldúló) Nabukodonozort is megsiratja. Ti emberek, akik azt mondjátok, hogy Isten egyeseket azért teremtett, hogy elkárhozzanak, mit szóltok ehhez?!”

És nemcsak sír az Isten, hanem örvend is, ünnepel.

„Van-e az Istennek ünnepe? — kérdi újra Origenész. — Van bizony. Ünnepe az Istennek az ember üdvössége! Képzeld csak, mekkora öröm az Isten számára, amikor a tisztátalan ember tisztává, az igazságtalan igazgá, a hitetlen hívővé lesz. Minden egyes ember megtérése ünnep az Isten számára.“

A hittudósok törhetik a fejüket, miképpen egyeztethető össze az, amit Jézus az Isten örömről és bánatáról tudott, élt és mondott, az örök, változatlan, Legfelső Lény fogalmával. Nem azt akarjuk mondani, hogy nem fontos ezen az összeegyeztetésen gondolkodni. De még fontosabb az, hogy a tudósok elvont Isten-fogalma el ne homályosítsa lelkünkben a Jézus által rajzolt élő Isten képét. Jézus Isten-képe mutatja meg csak igazán, milyen mélységes és kimeríthetetlen Titok az Isten: nemcsak mintegy „felfelé“ haladja túl fenségében a róla alkotott minden fogalmat, hanem mintegy „lefelé“ is, irgalmas, csendes, feltűnést kerülő, mély tüzrel égő, mindvégig hűséges jóságában is meghaladja minden Isten-felfogás korlátjait. Nem tudjuk Őt fogalmakba zárni, hanem csak ujjongva áldani:

Egész világ, ujjongj az Úrnak hangosan.

Mert jó az Úr:

öröktől fogva fennmarad jósága,

hűséges nemzedékről nemzedékre.“

(Zsolt 100,1-5)

Jó az Isten, és ebből a tényből két végtelenül fontos következmény folyik. Az első az, hogy mi emberek föltétlenül *megbízhatunk* benne. Micsoda kincs egy ember életében, ha jó emberre talál, akiben föltétlenül megbízhatik! Egy jó édesapa, édesanya, jó férj, jó feleség, jó barát, jó munkatárs, jó előljáró: nincs ennél nagyobb kincs. Sokszor csak akkor becsüljük meg értékét igazán, ha nem leljük vagy elveszítjük. Milyen üresnek, fenyegetőnek tűnik az élet, ha meghal a jó édesanya, feleség; ha édesanya helyett mostoha, hű feleség helyett csalfa asszony, barátok helyett rosszakarók, megértő vezetők helyett basáskodó zsarnokok vesznek körül. Bizalom nélkül az ember nem élhet. És a bizalomhoz szükséges olyasvalaki, akiben megbízhatunk. De embertársaink, bármilyen jók legyenek is, nem képesek arra, hogy bizalmunk végső alapját alkossák. Minden ember változékony, mulandó, halandó. Ezért mondja a Szentírás: „Így szól az Úr: Jaj az embernek, aki emberbe veti bizalmát“ (Jer 16,5). Múló, haló ember nem lehet

végso támasz. Végsó támasz csak Egyvalaki: Az, aki Van, Az, aki Jó. Ezért éneklí az Egyház oly törhetetlen bizalommal a Te Deum végsó strófájában:

Uram, bizalmamat beléd vettem:
Nem ér pusztulás örökké!

Történjék akármí, jöjjön bár szenvedés, kín, betegség, halál: „Nem ér pusztulás örökké!“ „Mert az Úr jó és kegyelme örökkévaló“ (Zsolt 136,1). Milyen legyőzhetetlen hittel csengnek e hitvallás szavai Kodály Budavári Te Deum-ában! A bizalom sóvárgása, az el nem pusztulás diadalmas biztonsága, az örökkévalóság titokzatos megbékélése: „In te, Domine, speravi, non confundar in aeternum.“

Igen, akármilyen sötét is a világ, akármilyen hazug is az ember, akármilyen diadalmas is a halál, bizalmunk rendíthetetlen, mert a mi Istenünk jó.

Erdekes tény, hogy mind a három zsoltárban, amelynek egy-egy sorát az evangélisták szerint a keresztre feszített Jézus ejtette ki, előfordul ez a hitvallás: „Te vagy az én Istenem“ (22,11; 31,15; 63,2). Egyes szentírásstudósok úgy vélekednek, hogy Jézus végsó kiáltása ez volt: „Te vagy az én Istenem“, héberül: „Eli attá“. Ezt értették volna félre a katonák Éliás (Illés) hívásának: „Élia tá“ (Éliás,jöjj). Bizonyosat erről a kérdésről nehéz mondani; de annyi kétségtelen, hogy nincs olyan szava a Szentírásnak, amely jobban fejezné ki a mindenkitől elhagyott, keresztre feszített Jézus lelkületét, mint ez a szó: „Te vagy az én Istenem, Uram, bizalmamat beléd vetem!“ (31,15) Ez a bizalom: lámpás életünkben, remény halálunkban. Zordon talán a sír, „de óh nem, nem lehet az gonosz, mert a Te munkád“ (Berzsenyi). Aki az Úrban bizik, el nem pusztul örökké.

A másik nem kevésbé fontos következmény: ha Isten alaptulajdonsága az, hogy jó, akkor az Isten képmására teremtett embernek is csupán egy a feladata: hogy *jó legyen*. A jóság: élet, a gonoszság: halál. A jó emberben az Isten lakozik és működik; a gonosz ember lelke üres. Az Isten, aki mindent betölt, csak a szeretetlen, gonosz szívet hagyja üresen. Vagy jobban mondva: a szeretetlen ember oly szűkre szabja szívét, hogy oda nem fér bele semmi, sem Isten, sem ember. Vagy talán így is mondhatnánk: a szeretetlen ember szíve pukkadásig tele van önmagával, így semmi másnak nem marad hely. Mikor aztán ez a lét elpukkad, mint egy léggömb — ha előbb nem is, halálunkkor —, csak üresség marad, és roszszagú gumicafat. Az embernek egy feladata van csupán: hogy jó ember legyen. Ezért küldte hozzánk jóságos mennyei Atyánk az ő jóságos Fiát; ezért önti lelkünkbe az ő „jó Lelkét“ (Lk 11,13).

Rég elhunyt anyámról jut eszembe egy emlék. Gyerek voltam még, amikor egy nap anyám leánykoráról mesélt. Házassága előtt fellépett egyszer a pesti Operaházban a Lohengrin Elza-szerepében. Hangja szép volt, de talán nem volt elég erős. Az újságok mégis kedvező méltatásokat hoztak. De volt egy rosszakaratú műkritikus, aki hosszú bírálatban teljesen lepocskondiázta a fiatal énekesnő szereplését. „És tudod, hogy aztán mi történt? — mesélte tovább nevetve anyám. — Egy évre rá ez a műkritikus írt egy szindarabot, amelyben ő vállalta a főszerepet. Elmentünk megnézni. Hát én még ilyen ostoba darabot nem láttam. A főszereplő játéka pedig egyszerűen lehetetlen volt. Ha akkor meg akartam volna bosszulni magamat, szólhattam volna újságíró barátomnak, hogy írjon egy őszinte kritikát valamelyik újságba.“

Erre én gyerekfejjel elszóltam magamat: „Hát ez aztán kár volt. Mért szalasztotta el az alkalmat, Mama, hogy bosszút álljon ezen az alakon?“

Anyám erre elkomolyodott, és csak annyit mondott: „Fiacskám, jó ember olyat nem tesz.“

Anyámnak ezt a szavát (épp úgy, mint édesapámnak egy hasonló kifejezését) nem felejtettem el mind a mai napig. „Jó ember olyat nem tesz.“ Hogyan is tehetne, ha az Isten jó, ha az Isten mindenkit szeret, és napjával melengeti, esőjével élteti a jókat és gonoszokat egyaránt? Hogyan lehetnének örömről annak szenvedésében, kárában, akit az Isten szeret? Ha az Isten jó, akkor az Istent ismerő ember számára nincs más út, csak ez: jónak lenni, mindenütt, mindenkivel, mindenkor.

Ezért a nagy parancsolatot, amely egész életünk programja, magyar ember számára talán egy mondat sem fejezi ki találóbban, mint Móricz Zsigmond Nyilas Misijének szava: „Légy jó mindhalálig!“ Légy jó, míg élsz. Légy jó, ha meg is kell halnod érte. És akkor élni fogsz örökké: te is, meg azok is, akiket jóságod által a jóság felismerésére ébresztett az Úr. Élni fogsz, élni fogtok, „mert az Isten jó és kegyelme örökkévaló.“

MI A HIT?

Öt-tíz évvel ezelőtt sokat irtak a hittudósok a „hitetlenek hitéről”. Ismert K. Rahner elmélete a „névtelen keresztényekről”. Szerinte minden ember, aki a szíve mélyén feltörő Szentlélek sugalmazására bizalommal elfogadja embervoltát és a szeretet abszolút értékét, mégha nem is ismerné Krisztust, mégha fogalmilag Isten létét sem fogadná el, mégis „hivó”, sőt — bár tudattalanul — de „keresztény”. Ezek a fejtegetések kétségkívül érdekesek és fontosak. Mégis újabban a hittudósok figyelme inkább egy másik kérdés felé kezd fordulni: nem annyira a „hitetlenek hite”, mint inkább a „hivók hitetlensége” kerül az érdeklődés központjába. Ez a kérdés a mi számunkra, keresztények számára, egzisztenciális szempontból kétségkívül fontosabb az előző kérdésnél.

Mi hívőknek, keresztényeknek valljuk magunkat. De valóban hiszünk-e? Amit mi hitnek tartunk, igazán hit-e? Vagy csak megszokás? Vagy csak önátlatás? Vagy csak pszichológiai álarc? Az igazi hit az ember létének legmélyéről feltörő alapelhatározás. Mindent ez hord, Mindennek ez az alapja. Nos, az én hitem valóban ilyen a mélységekből feltörő forrás-e? Vagy talán csak lelkem tükrén úszó vékony hártya, mely mély hitetlenség örvényeit takarja? Szívből hiszek-e? Vagy csak ajakkal? Ha az ember ilyen kérdéseket vet fel könnyörtelenül magának, alig lesz valaki, aki teljesen meg lenne elégedve önvizsgálódásának eredményével. Talán mindegyikünk ajkán annak az evangéliumi férfinak őszinte kiáltása buggyan majd ki: „Hiszek, Uram, segíts hitetlenségemen!” Mert ki tudna segíteni hitetlenségünkön, ha nem ő, aki szerzője és beteljesítője hitünknek.

Saját, egyéni hitem problémája az Isten és énközöttem megoldandó legmélyebb kérdés, amit csak én magam tudok az Istennel való párbeszédben tisztázni. De azért talán hasznos lesz, ha a hittudomány szemével szemléljük, hogy melyek is a valóságos hit tulajdonságai. Így aztán módomban lesz világosabban látni, hogy én magam valóban hívő vagyok-e. Röviden, tizenegy pontban szeretném tehát vázolni a keresztény hit alapvető sajátosságát.

1. Idézzük a II. Vatikáni zsinat szavait: „A kinyilatkoztató Istennek a hit engedelmissége jár. A hit által az ember szabadon mindenestül ráhagyat-

kozik az Istenre, teljesen aláveti értelmét és akaratát a kinyilatkoztató Istennek és szívből elfogadja az Isten által adott kinyilatkoztatást". A hit tehát, először is, személyes viszony az Isten és az ember között. „Én hiszek te benned.” Hiszek Istenben, hiszek Krisztusban. Tehát nem csak elfogadom, hogy bizonyos tételek, az úgynevezett hitágazatok igazak, hanem először is teljes bizalommal elfogadom az Isten személyes szeretetét irántam. „Megismertük a szeretetet, amellyel az Isten szeret bennünket és hittünk benne” (1 János 4, 16). Krisztus által az Isten szól hozzám. Vértáztott arccal, átszögezett kezekkel, életét adva, mintegy kér, könyörög: „Higgy nekem, hidd, hogy szeretlek”. Az Isten szól: „Én veled vagyok. Énnekem te fontosabb vagy óriás hegyeknél, mély tengereknél, csillagfelhők millióinál. Én akarom, hogy te is velem légy. Te számomra pótolhatatlan, egyedüli barát vagy és az az én örömöm, ha hozzám találtál. Hidd el, én szeretem ezt a világot, ezt a szennyes, piszkos, bűnös és mégis gyönyörű világot. Nincs olyan létező, amit utálnék. És téged, téged pedig úgy szeretlek, hogy fejedem minden hajszálat számon tartok. Higgy nekem. Hidd, hogy azt a megoldhatatlan tragédiát, amit embersorsnak hívnak, meg fogom oldani. Csak én tudom megoldani, senki más. De én megoldom. Hidd el, hogy a létnek van értelme, hogy élni jó, meghalni szép, szeretni tisztán megistenülés' (Reményik). Hidd, hogy én vagyok a béke, a te békéd, és ha rám teszed az életedet és elveszted azt, akkor nyered meg igazán. Hogy higgyél nekem, én odaadtam érted egyszülött, szeretett Fiamat. Beledobtam a gonoszság örvényébe és azt tetted vele az emberek, amit akartak. Kikóstolta a végsőikig a keserű embersorsot, és magára hagytam én is. De ott is, akkor is szeretett. Szeretett engem, aki úgy elhagytam. Szeretett titeket, akik megöltétek. Ezért az én képmásom ő. Aki őt látja, engem lát. Igen, ilyen bolond az Isten. És ilyen bolondnak kell lennie az embernek. Ez a te utad az élethez, a léthez. Mert én vagyok az élet, a lét; én vagyok a teljes hármassal való odaadásban elömlő szeretet. Hiszed ezt? Rátessed-e az életedet?"

Aki erre a hívásra igent felel, az hisz. Az rátette az életét az Isten szavára. Ráhagyatkozott mindenestül: mint a gyerek anyjára, vagy mint Babits Adám kutyája gazdájára. Több ez mint ésszerű következtetés, szillogisztikus okoskodás. Az egész embernek alap-állásfoglalása ez, létének értelmével kapcsolatban. Az ilyen ember hiszi, hogy a lét alapja, Isten, maga elmondta nekünk, hogyan látja ő a lét, a mi létünk értelmét. Minden ember végső állásfoglalása létének értelmére vonatkozólag valamiféle hit. Nem logikus levezetés, hanem egész-emberi állásfoglalás. A Krisztust hívó ember a Krisztusban megnyilvánuló Isten szavára bízván magát foglal állást. Az Isten szavára építi egész életét, halálát. Krisztusban ránk mosolyog a lét titka, mint személyes, égő szeretet. És mi, ha hiszünk, visszamosolygunk rá és belevetjük magunkat karjaiba. Ez nem spekuláció. Ez életelhatározás.

2. A hit tehát nemcsak a hideg ész aktusa; és mégis — ez hitünk második tulajdonsága — a hit ésszerű. Az Isten úgy szólt a világhoz, hogy

az emberek felismerhetik szavát. Nézzük az egész „keresztény jelenséget” (Le phénomène chrétien — Teilhard), kezdve ószövetségi gyökereinél; feltornyosodva Jézus személyiségében, csodáiban, halálában, feltámadásában; folytatódva az Egyház szentjeiben, nagyjában, bűnösségében is örökre újraszülető titkos erejében. Ez az egész óriási mozgalom, melynek nincs párja az emberiség történelmében, azon a meggyőződésen alapszik, hogy Krisztusban maga a végtelen Isten szól hozzánk és adta magát nekünk. Alig gondolható, hogy egy ennyi értéket és ennyi energiát szülő világmozgalom valami primitív tévedésen alapulna. Manapság nem divat a hit ésszerűségéről beszélni, az apologetikának rossz híre van. Biztos, hogy egy túl egyszerű, túl magabiztos, túl veszekedő apologetikának ideje lejárt. De ez nem ment fel a kötelezettségtől, hogy kutassuk hitünk ésszerűségét. Márcsak hálából is az Isten iránt. Isten tudván kishitűségünket, szeretetből halmozott el bennünket szavának jeleivel. Egy lelkünk mélyében felvillanó puszta hívásra is hittel kellene odaadnunk magunkat Istennek, de Isten ismeri gyávaságunkat. Ezért szól hozzánk csodákkal és jelekkel, a „tanúk felhőjével”, akik láttak, hallottak és tapintották az Élet Igéjét. Persze ezek az isteni jelek nem lehetnek olyanok, melyek ellentmondának a kinyilatkoztatás lényegének. Isten a személyiségét nyilvánítja ki nekünk Krisztusban, és ez a személyiség hármassá, önfeladt, odaadó, önzetlen szeretet. Ez az Isten, és ennek képmására kell alakulnia a krisztusi embernek. Ezért az Isten Jelei nem lehetnek hatalmának fitogtatásai, nem lehetnek világi előnyök kecsegtetései. „Kerestek, nem mert jelet láttatok, hanem mert ettetek és jóllaktatok” (Jn 6, 26). Csak annak lesz út a hithez a csoda, aki az örök szeretet hajnalhasadását látja meg bennük. Ezért, bár ésszerű a hit, a természetes emberi ész, akármennyi jelet is lát, saját erejével valóban hinni nem képes.

3. És ez hitünk harmadik tulajdonsága: a hit kegyelem. Hinni kegyelem. Az Isten, ki szól hozzánk Krisztusban, maga villan fel lelkünk mélyén a Szentlélek fényével. Ráhangolja lelkünket az Isten hűrjára. Meglátatja velünk Isten fényének ragyogását a keresztfeszített Jézus elkínzott arcán. „Senki nem mondhatja: Krisztus az Úr, ha nem a Szentlélek által.” Vagy ahogy oly szépen mondja az Orange-i zsinat, melyet az I. Vatikánus idéz: senki sem tud hinni, ha csak a Szentlélek kegyelme oda nem édesíti az isteni igazsághoz. Mint ahogy csak a jó ember tudja, mégpedig teljes biztonsággal, hogy mi a jó, úgy csak a Szentlélek tüzével áthatott szív tudja fel-fogni és meglátni az abszolút Isten tettét és szavát a Krisztus-történetben. Ezért erős a hit. Nincs benne semmi „talán”, vagy „esetleg”. Az ember hite nem húzza le az Isten önkinyilatkoztatását az emberi vélemények ingatag lápjába. Az „első igazság”, vagyis Isten pecsétjét üti ránk az Úr. Ez húz és irányít a hit felé, és megérettet velünk, hogy akkor tesszük a helyeset és a jót, amikor feltétlen odaadással hiszünk. Amíg ez a kegyelem nincs megadva, hiába mondom valakinek, hogy higgyen. Nem képes rá. Balgaság neki. Szavaim csak külső zörejek, ha nincs ott, mint Ágoston mondta mindig, a

„benső Mester”. Nem emberi szószékről beszél az, aki „a szívet oktatja”. Az ő szószéke az égben van. És mégis akkor jön az isteni vendég szívünkbe, amikor a hithirdető szava cseng fülünkbe. Mintegy szentség ez a szó, eszköze Isten kegyelmének. De hogy szívünk mélyéig csengjen, az már nem a hithirdető műve, hanem az Istené, aki „megnyitja szívünket”, ezt a félnk, gyanakvó szívet, hogy higgyen az örömhírnek.

4. A hit ajándék, a hit kegyelem. És mégis — ez negyedik tulajdonsága hitünknek — a hit egyben a mi legbensőbb, l e g s z a b a d a b b elhatározásunk. Sem a csodák ezrei, sem a Szentlélek sugalmazása nem kényszerít, hogy higgyek. Senki sem hisz, ha hinni nem akar. A hit: szabad elhatározás. Ezért van benne valami a „salto mortale”-ból. Feladom biztonságomat, nem megyek a magam feje után, nem magam adok célt és értelmet életemnek, hanem belevetem magamat egy másvalaki felfogásába: elfogadom, amit ő mond az én legszemélyesebb léte mről, az én életem és halálom értelméről. Ez olyan mintha valaki leveti magát egy hegyoromról a sötétben tátongó úrbe. És bízik, hogy amint zuhan lefelé, elkapja valaki. Nem fog összezúzódni a szakadék fenekén, két atyai kéz fogja fel hullását: élni fog. Ha valaki nem érzi a hitnek ezt a lélegzetelállító rizikóját, nem tudom, hisz-e igazán. Ha nem mondhatja igazán: „Ha csak ebben az életben reménykednék Krisztusban, szerencsétlenebb lennék minden embernél” (Vö. 1 Kor 15, 19), — akkor ez a hit talán csak vasárnapi ünneplőruha és nem az emberi élet alapelhatározása. Az igaz hívőt, Jézust is, Pált is, követőiket is, bolondnak tartotta a világ. Az igazi hit a világ szemével nézve: balgaság. És ezért áll állandóan a kísértés tüzében.

5. Épp ez hitünk ötödik alaptulajdonsága: hitünk állandóan v e s z é l y e z t e t t hit. A hit soha sem lesz biztosított tulajdonunk. A hitet nem lehet, mint valami dolgot, páncélszekrénybe zárni, lakat alatt őrizni. A hit mindig mintegy túhegyen lebeg labilis egyensúlyban: a Szentlélek kegyelme az egyik, az én szabad elhatározásom a másik. És ez az elhatározás mindig csak mint ma is új választás tud létezni. Ma reggel, amikor fáradtan kinyitom szememet és egy új szürke nap nyomorúsága rebben elém, igen, ma reggel, Uram, ma is hiszek, hiszek a szivárvány minden színében tündöklő szeretet kinyilatkoztatásában. Hiszek, „mindennek ellenére”, m é g i s hiszek. Az ilyen „mégis hiszek”-lelkület, ez keresztény hitünk normális állapota. Sötét a világ, hallgat az Isten. Amikor mi úgy gondoljuk, hogy tennie, szólnia kellene, odavágnia vagy mentenie kellene, amikor úgy gondoljuk, „hogya van Isten, ezt az egy dolgot már mégsem tűrheti”, akkor is tétlen, akkor is hallgat. Alszik talán az Isten? Vagy halott? Az Isten hallgatásába burkolt világban élünk mindennap. Mint ahogy hallgatott az Atya, amikor Jézus hozzá kiáltott a keresztfán. És ebben a sötét világban mondjuk nap mint nap: „Uram, mégis hiszek”. „Hiszek a Szent Szívben és szeretetében. Hiszek a szenteknek nagy közösségében. Hiszek a szeretet végső győzelmében” — ahogy a sokat szenvedett Prohászka imádkozta. Néha úgy érezzük, hogy egy nagy sötét kozmikus

felhő takar el mindent és fődí el az eget, egy, csak egy csillag ragyog halványan: Betlehem csillaga, a Golgota éjének csillaga. Több nem adatik nekünk, ez elég kell, hogy legyen. Ebbe az egy csillagba vetjük minden reményünket, ráadjuk életünket. A nagy sötétségben, mégis hiszek.

De mert annyi a sötétség, hitünk a világosság Istenében mindig megkísértett hit. Olyan, mint egy kis gyertyaláng a nagy éjszakában. Rátör ezerfelől a sötét, az egész világűr éjszakájának támadása egyetlen gyertya lobogó lángocskája ellen. És, csodálatos, amikor egy világnyi sötétség a gyertya fényköréhcé ér, hogy megfojtja, — elfoszlik, fénné olvad. A sötétség csak addig látszik nagyhatalomnak, amíg messze van a fénytől; ha közelébe ér, hogy rátörjön, feltárja semmivoltát. Így van a hittel is: kis lángja ég évszázadok minden sötétségén át, minden kételyen, minden halálon, minden pusztuláson át, erősebb mindennél. Mert az isteni olaj, a Lélek élte.

6. Nincs biztosabb ismeret, nincs biztosabb alap, mint a hit, mert magára az Isten bölcsességére és erejére támaszkodik. Ez hitünk hatodik tulajdonsága: a hit sziklára épült ház. Jöhet eső, jöhet vihar, rátörhet a házra, az össze nem omlik: sziklán áll. Ez a szikla nem más, mint maga az Isten, az örök igazság.

Görögül „aletheia”-nak mondják az igazságot. Szó szerint fordítva: „nem-rejtezettség”. A görögök úgy érezték, hogy az egész világ képmás, talány, melynek mélyén ott rejtőzködik az igazi lét. A misztikus meglátás pillanatában tárul fel a barlangbörtön lakóinak csodálkozó szeme előtt a valóban létező világ, melynek a mi felületes világunk csak árnyéka. A zsidók „emet”-nek mondják az igazságot. Szó szerint fordítva: „hűség”. A zsidók az alkotó, szülő, szövetséget kötő Isten hűségében találták meg az igazságot. Az Isten szavát hallották, abba vetették bizalmukat és így álltak az igazság szikláján. Krisztusban egyesül e két nagy vonás: ő a megbocsátó Isten, a halottakat feltámasztó Isten hűségének tanúja, de egyben őbenne, mint megtestesült Istenfiában feltárul előttünk a lét gyökere: az Isten, aki „Én vagyok”-nak hívja magát. Krisztus az emberarcú Isten, aki csak a teljes áldozat erőtlenségében tudja igazán kinyilatkoztatni mindenhatóságát. Ezen a krisztusi létfeltáráson, kiben velünk a hűséges Isten, ezen alapszik a mi hitünk. Nem emberi eszmefuttatáson, nem emberi bölcsességen, nem emberi erőn, hanem az Isten erején és az Isten bölcsességén, mely akkor is, ha végtelen gyengeségnek és bolondságnak tűnik, végtelenül nagyobb minden erőnél és minden tudománynál (Vö. 1 Kor 1, 19-31).

7. Ez az Isten hűségében gyökerező hit jövőt nyit meg számunkra, jövőt ad az egész emberiségnek, az egész világnak. Ebben találjuk hitünk hetedik tulajdonságát. A hit reménybe nyílik, mert alapja a világnak jövőt ígérő Isten. Van-e jövője a világnak? Van-e értelme az ember művének? Az élet győze, vagy a halál? Elválás lesz-e a vég, vagy találikozás? Elporladás, vagy fölmagasztosulás? A mindig feljebb törő világ fejlődése értelmetlen örvénybe hull-e majd vissza, vagy talán örök virág nyílik a fejlődés mulandó

fáján? Ezek a kérdések az emberiség alapvető problémáját érintik. „Miért születni? Minek élni?” Nemcsak a „nagy természet”, hanem az ember is „kiégett szívvel” ezt kérdezi. A kereszt és feltámadás Krisztusa adja meg a diadalmas választ. Az Isten az élet barátja. Életet akar és nem halált. Semmi kárba nem vész. A szeretet és műve megmarad. Megőrzi a feltámadott Krisztus szívében és keresztül a halálon beleemeli az életbe. Ezer bukáson át hazavezet az út, oda ahol a Fiú a dicsőség stigmáival jegyzett világot átadja Atyjának, hogy Isten legyen minden mindenkiben (1 Kor 15, 28). Aki hisz, az tudja, hogy az Isten önmagát ígérte oda a világnak: az Igében látni, a Lélekben szeretni őt és egynek lenni a „szentek nagy közösségében”. Ezt hiszi a világ jövőjének, aki Krisztusban hisz.

8. De ez a jövőbe vetett rendületlen hit nem teszi a hitet tétlen álmodozássá. A hit nyolcadik tulajdonsága az, hogy „tevékeny”. Az a hit, amelyik, mint Pál mondja, „érvényes”, a „szeretetben tevékenykedő hit” (Gal 5, 6). Igaz, létezhet hit szeretet nélkül is, de ez vagy most születő tökéletlen hit, vagy halálosan megsebzett, széthullófélben lévő hit. A hit valódi formája a tevékeny szeretetben való teljes odaadás. A hit az ember alapállásfoglalása életével, létével szemben: az ilyen alapállásfoglalás, ha létezik, befolyásol minden tettet, minden gondolatot. A hitből élet fakad, hálás élet. Az Isten megbocsátott, hát hogyanne bocsátanék meg én is. Az Isten szeret, hát hogyanne szeretnék én is. Krisztus szomjazik testvéremben, hát hogyanne adnék inni neki. Krisztus meztelen a szegényben, hát hogyanne ruháznám. Hiszem, hogy egy az Atyánk; hogyan találkozhatnék valakivel, hogy testvéremnek ne vallanám. Hiszem, hogy maga az Isten fia jött közénk, hogy „legyen úgy, mint aki szolgál”, hogyan tölthetném el életemet uraszkodással, anélkül, hogy az embert, minden embert szolgáltnám. Ha a hitemből nem folyik ilyen hálás, szerető, szolgáló élet, ki tudja, van-e hitem igazán. Ijesztő ez talán nekünk szegény, gyenge, következtelen embereknek. A mi hitünk bukdácsoló hit, bűnbánó hit, irgalmasságért könyörgő kishitűek hite. Ezért nincs számunkra más lehetőség, mint hogy annál keressünk támogatást hitünknek, kinek hite el nem fogyhat a világ végéig az évszázadokon át: ez pedig nem más, mint az Isten népe, az Egyház.

9. Ez hitünk kilencedik tulajdonsága: a keresztény hit egy közösség hite, az Isten népéé. Igaz, nincs személyesebb, egyénibb dolog az én hitemnél. De ugyanakkor ez az én kis, gyenge, tegnap született, homályos hitem részesedés az egyetemes Egyház nagy, erős, tévedhetetlen, évezredes hitében. „Pisteuomen”, „Mi hiszünk”, így kezdődtek a régi zsinatok Krédói. Ez a „mi” ott született a Sinai hegy lábánál, ott fakadozott az apostolok szívében Galilea útjain, ott olvadt egybe a nyelvek viharában pünkösdkor, ott orgonál az Egyházatyák harmóniájában, ott áll kővé formálva a középkori katedrálisokban, ott lüktet őt világrész milliónyi hívőinek lelkében. „Mi hiszünk”, az egy Lélek erejében, hiszünk az egy Istenben, az egy Úr Krisztusban, és hisszük a bennük eregybefont nagy, közös testvériséget.

Régen volt, még római kispap koromban. A karácsonyi szünet előtti utolsó nap volt a Gregoriánán. Nagy osztálytermünk óriási tábláit már reggel befedte a sok írás: a világ számtalan nyelvén, mindegyik diák a magáén, odairta karácsonyi üdvözlétét. Volt ott kacskaringós indiai írás, nemesen húzódó arab betűk, izléselesen lendülő kínai írásjelek, sűrű örmény sorok, és latin betűkkel üdvözlés Európa, Amerika, Afrika, Ausztrália fiaitól. Én is odakanyarítottam a „Boldog karácsonyi ünnepeket” Magyarország nevében. Az utolsó órán a diákok mind összetódultak a több száz diákot befogadó nagy tanteremünkbe; énekeltünk, pénzt gyűjtöttünk a római szegényeknek, a végén pedig a karvezető francia kispap felhívására rázendítettünk latinul a Mise Kredójára. Sok száz fiatal férfi, a világ minden tájáról, — fehérek, sárgák, feketék, — kik rátették egész életüket Krisztus követésére, énekelték ott egy szívvel, egy lélekkel: „*Credo in unum Deum, et in unum Dominum. Credo in Spiritum Sanctum. Credo unam sanctam catholicam et apostolicam ecclesiam . . .*” A szívünkbe markolt ez az ének, soha sem tudom elfelejteni. Ott nem csak tudtam, hanem megéltem a nagy, egyetemes, évszázados Egyház hitét. De nemcsak ott Rómában, a hit mindenütt egy nagy közösségi aktus: „*Simul fiximus oculos in lumen veritatis*”. „Együtt szegeztek szemünket az igazság fényére” — ahogy Agoston mondja. Itt Japánban is, ha egy eldugott kis faházacskában, a milliós neonfényes nagyváros tengerében meghúzódva, tíz keresztény, férfi, asszony, fiú, leány, kisgyerek, üli körül a gyékényen miséző pap oltár-asztalát, ők is éppen úgy benne állnak a mérhetetlen időt és tereket átölelő közösségben, Abeltől az utolsó napok szentjei: „Mi hiszünk az egy Istenben, az egy Úr Krisztusban, az egy Lélekben”.

10. Ennek a hitnek, — és ez a tizedik tulajdonsága — központja van, ami mindennek kulcsa. Hitünk, mint fejtegetéseink elején mondtuk, ráhagyatkozás Istenre, az Isten szavára. De ez a szó mond valamit: a hitnek tartalma van. És ez a tartalom nem összefüggéstelen tételek sorozata, hanem szerves egész. Van egy gyújtópontja. Kifejezhetjük különböző szavakkal, de értelme egy. Jézus így mondta: „Eljött az Isten országa”. Szent Péter és vele az őskeresztények egyszerűen így mondták: „Úrrá és Felkenté tette Isten azt a Jézust, akit ti megfeszítettetek”. Pál így mondta: „Meghalt Krisztus a mi bűneinkért; feltámadott megigazulásunkért”. A trienti zsinat így mondja: „Először is azt hisszük, hogy a Krisztusban történt megváltás által az Isten kegyelmével megigazulttá teszi az igaztalant”. A II. Vatikánum így mondja: „Velünk van az Isten, aki kiszabadít a bűn és halál sötétségéből és feltámaszt örök életre”. Vagy így mondhatjuk: „Hiszem, hogy az Atyaisten Fiában és Szentlelkében közvetlenül odaadja magát mint igazság és szeretet a bűnös világnak, hogy a világ a Szentlélek szeretetében, Fia által eljusson az Atyához és az ő életéből éljen”. Vagy talán még rövidebben így mondhatjuk: „Hiszem, hogy az Isten önmagában és a világ felé abszolút a g a p é, feltétlen szeretet. És hiszem, hogy aki a szeretetben marad, Istenben marad, és Isten öbenne, hogy ítélet alá nem kerül, hogy már átköltözött a halálból az életre.

Ez a hitünk központja. És minden más hitágazat, minden erkölcsi törvény, minden egyházi parancs csak úgy bír értelemmel, ha erre a központra vonatkoztatjuk, ha ebből a gyújtópontból kap fényt. Aki ezt a központi igazságot elfogadja és saját életének központjává teszi, annak hite van, olyan hite, mely legyőzte a világot.

11. Ez a hit — és ez legyen utolsó pontunk — gyökere és alapja minden megigazulásnak (Trentói zsinat). Nem tettei által lesz az ember „igaz” az Isten előtt, hanem a Krisztus megváltásába vetett hit által. Ha a Szentlélek sugalmazására felhagyunk minden önigazolással és önteltséggel, ha elfogadjuk az Isten irgalmát, melyet Krisztusban tárt ki felénk, akkor nyílnak fel szívünk zsilipjei, és árad be a Szentlélek tengere. Ahol a Szentlélek, ott az Isten szeretete. Ahol a Szentlélek, ott az Isten ujjával szívünkbe vésett „élő törvény”, mely már nem holt betű, hanem benső dinamizmus: ez belénk ülteti Krisztus szívét és ráhangol arra, hogy szeressünk szeretni. Szeretetet parancsolni nem lehet. Krisztus is csak azért parancsolhatta, mert megadja azt, amit parancsol. Az Isten a mi szívünkön át akar szeretni: ez az „a g a p e”. És az isteni parancs: ne fojtsd el restségeddel magadban az isteni tüzet, ne tömd el önzéseddel az örök életre felsugárzó víz áradását. Ne félj szeretni, ne félj megtapasztalni, hogy milyen jó szeretni. Itt van az élet, ez az, ami marad. Semmi más. De ez minden. Mert az Isten szeretet. Aki hitt a szeretetben és élte azt, élni fog örökké.

MI A KEGYELEM?

Kegyelem görögül: „charis”. Jelentése eredetileg: báj, kegyesség, jóindulat, adomány, hála. Az első keresztények ezt a szép szót választották, hogy kifejezzék azt az alapvető élményt, amely gyökeresen átalakította egész életüket és világnézetüket: „charis tou Theou”, „az Isten kegyelme”.

Az Apostolok Cselekedeteinek könyvében és főképp Pál leveleiben számtalanszor fordul elő ez a kifejezés és alapvető jelentése egy és ugyanaz: **jelentí Isten ı rgalmasszeretetét**, amely kiáradt minden emberi lényre Krisztus halála, feltámadása és a Szentlélek küldetése által. Nem valami kapott ajándékot jelent tehát elsősorban, hanem magának Istennek személyes magatartását. Ez a „kegyelem” személyes elhatározás, választás, amely az Atyaisten szívében fogamzott meg és nincs más indítóoka, mint a tiszta és feltétlen szeretet. Az Isten kegyelmes: az Atya nem utál, nem vet el bennünket, bármennyire bűnös és gyarló emberek vagyunk is; megnyitja nekünk szívét, kitarja két karját, magához hív, keblére ölel. És nemcsak egy kiválasztott népet, vagy néhány választott egyént szeret így az Isten: az egész „világot” szereti az Atya, annyira, hogy megszülött Fiát adta oda érte. Egy istenien egyszerű határozat ez a kegyelmi döntés, amely felülmúl és megelőz minden rendszerezést és osztályozást: „Örök szeretettel szeretettálek téged; ezért irgalmaztam neked” (Iz 54,8).

Az Atyaistennek ezt a végtelen, irgalmas szeretetét tudták meg az első keresztények Jézus személye és műve, halála és feltámadása, meg a Szentlélek küldése által. Jézus mondotta: „Maga Atya szeret titeket” (Jn 16,27). Mert szeret, elküldte Fiát „miérettünk”; mert szeret, küldi szívünkbe Fiának lelkét „miérettünk”. A minden embert Krisztusban szívéhez ölelő Atyának ez az „akarata” az a nagy titok, amely el volt rejtve a világ kezdetétől, és amely most kinyilvánult. Isten „igent” mondott Krisztusban a világnak (2 Kor 1,19-20).

Az Isten kegyelmes határozata nem üres szó vagy pusztá gondolat. Isten gondolata valóságot teremt, Isten szava alkotás. Isten szeretete adomány forrása. Ezért használja a Szentírás néha a „charis” szót „kegyelmi adomány” értelmében (Róm 1,5; 5,1-2; 5,17). De mi az az „adomány”, amely a Krisztusban megvalósult isteni kegyesség gyümölcse? Mit ad nekünk az Isten? Csodálatos a válasz, amit hitünk e kérdésre ad: az Isten **ön magát** adja nekünk! Nemcsak „teremtett kegyelmeket” (gratiae creatae), hanem mint „teremtetlen kegyelmet” (gratia increata) saját magát. Az isteni „önátadás” (Selbstmitteilung — Karl Rahner) a természetfölötti kegyelmi realitás legmélyebb lényege. Be nem töltené szívünket bármilyen teremtett adomány, ha a szerető Atyaisten nem adná Fiában és Lelkében az embereknek önmagát. „Főnséges gazdagságot rejt ez a titok: Krisztus bennetek, a megdicsőülés reménye” (Kol 1,27). „Testetek a bennetek levő Szentlélek temp-

loma, akit Istentől kaptatok" (1 Kor 6, 19). „A keresztyény, aki a sok testvér között elsősülött Fiú képmását öltötte magára, a Lélek első kalászatát (Róm 8, 23) kapja: ezáltal lesz képes a szeretet új törvényét megtartani. Ez a Lélek örökségünk záloga (Ef 1, 14); általa megújul az egész ‚benső ember‘, míg csak el nem éri testének megváltását (Róm 8, 23). Krisztus feltámadt, halálával legyőzte a halált és életet adott nekünk, így hát mint Isten fiai az egyszülött Fiúban a Lélek által ezt kiáltjuk: Abba, Édesatyánk!" (II. Vatikáni Zsinat, „Az Egyház a mai világban" 22.)

Ez a részesedés a Szentháromság benső életében a keresztyény kegyelmi valóság lényege. Ez persze magával hozza sokrétű emberi természetünk gyökeres átalakulását: az Isten önátadásának fényköreként, visszhangjaként keletkező „teremtett kegyelmi adományoknak" itt a helye, és a hittudósok joggal merültek el ezeknek az adományoknak az elemzésébe. De sohasem szabad elfelejtenünk, hogy a „kegyelmek" csak kihatásai a „kegyelem"-nek. Ez a „kegyelem" nem egyéb, mint az az egyszerű, de nagyszerű tény, hogy az Isten, Fiában és Lelkében, tiszta szeretetből közvetlenül odaadta magát és egyé lett azzal a teremtménnyel, amelyet oly tágra teremtett, hogy őt, a Végtelent be tudja fogadni, és amelyet úgy hívunk, hogy „ember".

Ezzel már ki is fejeztünk szinte mindent, amit a kegyelem lényegéről a teológusnak mondani kell. De lássuk most, hogy ez a felfogás miként alapszik az isteni kinyilatkoztatáson.

A három első evangélium kegyelemtana

Máté, Márk és Lukács evangéliumában ritkán fordul elő a „charis" szó. Ez nem is csoda, mert — mint már mondtuk — ez a szó az ősegyház húsvét utáni élményét fejezi ki. Azonban e három evangéliumban is szerepel egy fogalom, amely tartalmilag közel áll a „charis"-hoz. Ez nem egyéb, mint az „Isten országá"-nak fogalma. Ez az „ország", vagy helyesebben fordítva: „uralom" Krisztus által „jön" e világba, mint az Atyaisten kegyelmes adománya. Az emberek mind bűnösök, és mégis éppen őket hívja meg az Irgalmas Atya országába: hazavárja őket, mint jószágos atya tékozló fiát, keresésükre indul, mint a jó pásztor, aki nem tudja elfelejteni elveszett bárányát (Lk 15). Akik „megtérnek és hiszik" a Jézus által meghirdetett „ország" eljövételét, azoknak elengedi az Isten mérhetetlen bűn-adósságukat (Mt 18, 23-27), hogy mint „az ország fiai" (Mt 13, 38), az ő „szent Lelkével" eltelve (Lk 11, 13), ők is megbocsássonak, ahogy ő megbocsátott, ők is szeressenek, ahogy ő szeretett.

Az utolsó vacsorán aztán Jézus meghirdeti, hogy életáldozata árán fog megvalósulni az Új Szövetségnek ez az országa. Az a szövetség ez, amelyről Jeremiás (31, 31-34), Ezekiel (36, 26-27) és Izaiás (42, 6) beszél: ebben az új és örök szövetségben az Isten megbocsátja bűneinket, új szívet ad nekünk,

saját Lelkét helyezi belénk, törvényét szívünk mélyébe írja, megismerteti magát minden ember lelkével, megtartja velünk szent akaratát. Lukács evangéliumának záró sorai és az Apostolok Cselekedeteinek kezdete írja le, hogy a Szentlélek elküldése által miképpen születik meg ennek az új szövetségnek új népe.

Pál kegyelemtana

Pál levelei teológiailag fejtik ki számunkra ennek az „új szövetségnek” lényegét. Mint Jézus, Pál is józan és éles szemmel látja az emberi nem bűnösségét. „Nincs különbség: mindnyájan vétkeztek és nélkülözik az Isten dicsőségét” (Róm 3, 23). Az egész emberiséget megfertőző bűn szolidaritása és a gonoszság mély belegyökerezettsége öncsaló szívünkbe lehetetlenné teszi az embernek — ha az Isten Lelke nem segíti — a szeretet parancsának megtartását. De csodálatosképpen az Atyaisten ezt a bűnös világot is szereti: „azzal tesz tanúságot irántunk való szeretetéről, hogy Krisztus meghalt értünk, mikor még bűnösök voltunk” (Róm 5, 8). Így nyilvánult ki „üdvözítő Istenünk jósága és emberszeretete” (Tit 3, 4). Ingyen kaptuk megigazulásunkat Isten kegyessége (charis) révén, Jézus Krisztus megváltása árán. Ez a megigazulás nem erőnyeink érdeme, hanem a Jézus Krisztusban való hitből ered (Róm 3, 21-24). Aki a Szentlélektől megvilágosítva (1 Kor 12, 3; 2 Kor 4, 6) hisz az Úr Jézus Krisztusban, aki hiszi, hogy Isten „a halottak közül feltámasztotta Urunkat Jézust, aki vétkeinkért halált szenvedett és megigazulásunkért feltámadt” (Róm 4, 24-25), azt az Isten „igaz embernek” hirdeti ki. A „megigazulás” (iustificatio) az Isten felmentő ítélete, amellyel nem a bűntelen kap elégtételt, hanem a hívő és megtérő bűnös bocsánatot. A hit és keresztség ugyanis, amely összekapcsol bennünket Krisztussal, teljesen lemossa, kiöli belőlünk a „bűnt” és megszabadít a bűn és a sátán rabsága alól (Róm 5, 1-10; 8, 1; 1 Kor 6, 11; Kol 1, 13-14; 2, 13).

Természetesen az Isten bűnbocsátó, felmentő ítélete nem üres szó, hanem teremtő erő. Akit az Isten igaznak mond, azt ezáltal igazgá teszi: az Isten szava alkotó szó. Mint ahogy első teremtő szava a semmiből alkotott világot, úgy lesz belőlünk megváltó szava által „új teremtmény” (2 Kor 5, 17; Gal 6, 15; Ef 2, 8-10), — éspedig úgy, hogy az Isten kiárasztja ránk saját Lelkét, a Krisztus Lelkét. „A nekünk ajándékozott Szentlélek által kiáradt szívünkbe az Isten szeretete” (Róm 5, 5). Az isteni szeretetet magát küldi Isten a hívő szívébe: ez az isteni szeretet nem más, mint a Szentlélek. Ő az, aki bennünket vezet és mozgat; őáltala ismerjük meg az Isten gondolatát; őáltala szeretjük az Istent és leljük örömünket akaratában (Róm 8, 9. 15-16; 1 Kor 3, 16; 6, 19; Ef 1, 13, stb.).

Ez a Szentlélek elválatlan a feltámadt Krisztustól (1 Kor 15, 45). Lelkével együtt maga Krisztus jön híveihez. Mi Krisztust öltöttük magunkra (Gal

3, 27), Krisztusban élünk (Róm 6, 11), „egy lélek” vagyunk Krisztussal (1 Kor 6, 17), Krisztus él bennünk (Gal 2, 20), növekszik bennünk (Gal 4, 19). Mindnyájan „egy test” vagyunk: a Krisztus teste (Róm 12, 5); mindnyájan „egy ember” vagyunk Krisztusban (Gal 3, 26-28). A Krisztusba és Szentlélekbe öltözött új embernek „Krisztus révén egy Lélekben szabad útja van az Atyához” (Ef 2, 18). Mint Krisztus testvérei és társörökösei azzal a szóval szólíthatjuk Istenünket, amelyhez eredetileg csak Jézusnak volt joga: „Abba, Édesatyám” (Róm 8, 14-17; Gal 4, 4-7).

A Szentlélek bennünk „a lélek törvényévé” (Róm 8, 2) válik. Vagyis megvalósul bennünk Jeremiás és Ezekiel jóvendőlése: a „törvény” már nemcsak rajtunk kívül levő kőtáblákra vésett parancs, és nemcsak lelkiismeretünk szigorú szava, amely kötelességet mutat, de erőt nem ad megtartására; a „Lélek törvénye” a szívünkbe oltott új dinamizmus, az isteni szeretet lángja. Belőle fakadnak „a Lélek gyümölcsei: szeretet, öröm, békesség, türelem, kedvesség, jószág, hűség, szelídség, önmegtartóztatás” (Gal 5, 22). Aki a Lélek dinamizmusa szerint él, az betöltötte a törvényt (Róm 13, 8-10; 8, 2-4). Neki az új szövetség egyetlen parancsa: „Ne magadnak élj, szeress!” már nem nyomasztó teher, hanem örömhír: a Szentlélekkel egyesült létének legmélyebb lényegéből nem kíván mást, mint csak szeretni.

Persze, míg e világ útjait járjuk, még nem értük el a teljes szeretet delét: a hajnal emberei vagyunk (Róm 13, 12). Már felkelőben van a nap és mi már a „nap fiai” vagyunk (1 Tessz 5, 5), de még körülöttünk az éj árnyai. Küzdenünk kell és harcolnunk a sötétség hatalmaival. Már igazzá tett Krisztus (Róm 5, 1), de még hátra van, hogy Krisztus ítélőszéke elé álljunk (2 Kor 5, 10); megváltattunk Krisztusban (Ef 1, 7), de még várjuk megváltásunk napját (Ef 4, 30); Isten fiaivá lettünk (Róm 8, 15), de még várjuk a fogadott fiúságot (Róm 8, 23); megszabadultunk (Ef 2, 5), de csak az utolsó napon leszünk igazán szabadok (Róm 5, 10); élünk Krisztusban (Róm 8, 2), de még várjuk, „hogy Jézus élete megnyilvánuljon testünkön” (2 Kor 4, 10); Isten országának polgárai és családjának tagjai vagyunk (Ef 2, 19), de még idegen földön távol vándorlunk az Úrtól (2 Kor 5, 6). Tudjuk, hogyha hűtlenül elhagyjuk a Szentlélek útját, nem lesz részünk az Isten országában (1 Kor 6, 9). És mégis: reményünk rendíthetetlen. Hűséges az Isten. És mi biztosak vagyunk benne, hogy „semmi el nem szakíthat bennünket Isten szeretetétől, amely Krisztus Jézusban, a mi Urunkban van” (Róm 8, 39). Így reméljük, hogy mindig az Úrral leszünk. „Mert a bűn zsoldja a halál, Isten kegyelmi ajándéka azonban az örök élet Jézus Krisztusban, a mi Urunkban” (Róm 6, 23).

János kegyelemtana

Ugyanazt, amit Pál egy vágató hegyi patak zúgásaként hirdet nekünk Isten kegyelméről, úgy látjuk tükröződve János írásában, mint egy csendes, tiszta hegyi tóban. Ahol Pál „charis”-ról beszél, ott János „szereetről” és

„életről”. Az Isten él; ő csupa fény, valóság, lélek és szeretet. De a „világ” sötét, testies, vágyakkal vajdúd, önző, gyűlölködő, hazug, kevély és így halálba omlik. Mert Isten nélkül valóságos élet nincs. De az Isten szereti ezt a világot; annyira szereti, hogy „egyszülött Fiát adta oda, hogy aki benne hisz, az el ne vesszen, hanem örök élete legyen” (3. 16). Az Isten egyszülött Fiában is élet van, ő is világosság, valóság, a Lélek birtokosa; az ő lénye is szeretet. Ez az Isten Fia testté lett és közöttünk ütötte fel sátorát (1, 14). Így lett ő a világ világossága, a Lélek adományozója, aki egy emberi életlen át mindvégig szereti Atyját és övét. A sötét világ kiúzi magából ezt a Fényt: az önző, kevély, hazug, képmutató, gyűlölködő emberek megölik Krisztust. Krisztus pedig odaadja barátaiért életét. A szeretet végső paroxizmusában visszatér Atyjához. De mégsem hagy bennünket árván: újra „jön” és belénk-leheli Lelkét, hogy újjászülessünk és így már most bírjuk az Isten életét. Ez az isteni élet részesedés az Atya és a Fiú egységében: nemcsak Krisztus marad bennünk és mi őbenne, nemcsak a Szentlélek marad velünk mindörökké, hanem maga az Atya is „jön” és bennünk lakik (14, 23). Így az Istenben maradunk és az Isten mibennünk (1 Jn 2, 5-6; 3, 24; 4, 11-22). Úgy, ahogy az Atya Krisztusban és Krisztus az Atyában él, úgy mi is öbennük egyé leszünk. „Én öbennük és te énbennem, hogy így tökéletesen egyé legyének . . . Hogy a szeretet, amellyel engem szeretted, bennük legyen és én öbennük (Jn 17, 20-26). „A szeretet, amellyel engem szeretted”: ez az Isten lényege, mert „az Isten szeretet” (1 Jn 4, 8). Ez a szeretet, amellyel az Atya örökké szereti Egyszülött Fiát, ez fogott át most bennünket is, mert bennünk van Krisztus.

Akik hittel, keresztséggel, szentáldozással befogadták Krisztust, akiket felkent a Szent Isten olajával, vagyis a Szentlélekkel (1 Jn 2, 20), azok már most e földön örök isteni életet élnek, meg nem halnak, feltámadnak. Mert a szeretet örök. Nekik „könnyűnek” tűnik az Isten parancsának megtartása (1 Jn 5, 3), mert ez a parancs csak ez: „Szeressétek egymást, ahogy én szerettelek titeket” (Jn 13, 34). Ez az a „kegyelem és igazság”, amely „Jézus Krisztus által valósult meg”; mi „az ő teljességéből részesültünk, mégpedig kegyelmet kegyelemre halmozva” (1, 16-17).

A Szentírás kegyelemtanának összefoglalása

A Szentírás tanát az isteni kegyelemről a fentiek szerint így foglalhatjuk össze:

A kegyelem elsősorban az Atyaisten szabad és ingyenes szeretete az emberek iránt, amely Krisztus megtestesülésében, halálában és feltámadásában jelent és valósult meg, és amely által Isten megszabadít a bűn és halál rabságából és örök életének részesedésére vezet el bennünket. Ez a kegyelem mintegy kiterjesztése annak a szeretetnek, amellyel az Atya egyszülött Fiát

szereti: ugyanezzel az isteni szeretettel szeret bennünket Fiában, aki testvérünk lett és életét adta értünk. Nem az emberek szerették előbb az Istent: Isten szeretett előbb minket: ő ad nekünk Krisztus által megigazulást, bocsánatot. A legfőbb kegyelmi adomány, amely az Atyaisten kegyelmes szerető szívéből születik, abban áll, hogy részesülünk az Atya és a Fiú isteni egységében. Ez azáltal válik valósággá, hogy az Isten Szentlélekét adja nekünk, aki egyé tesz bennünket Krisztussal és az Atyával. A Szentlélek, aki bennünk lakik, bensőleg átformal, új teremtménnyé alkot, megszentel és képessé tesz valóságos szeretetre, és így az Isten parancsainak „megtartására”. A Szentléleknek ezt a benső birtoklását a Krisztusban való hit, megtérés és keresztség közvetíti nekünk, de már magára a hitre és megtérésre is a Szentlélek hívása ösztökéli az embert. Új kegyelmi létünk kezdete az örök életnek, amelynek teljességét akkor éri el a világ, amikor Krisztus „átadja az Istennek, az Atyának az uralmat . . . és az Isten lesz minden mindenben” (1 Kor 15, 24-28). A keresztyén ember, aki hiszi ezt a páratlan istenszeretetet és tudja, hogy milyen kegyelemben részesült, „örvendezik az Úrban mindenkor” (Fil 4, 4) és hálát ad az Atyának végtelen jótéteményeiért (2 Kor 9, 15, stb.).

A kegyelemtan története

Hogy még jobban megértsük az isteni kegyelem lényegét, szükséges lenne, hogy folytassuk a téma tanulmányozását a szentatyák műveiben, az Egyház zsinati döntéseiben, a középkori és modern teológusok írásaiban. Egy rövid cikk keretében ez természetesen lehetetlen. Csak egy-két pontot emelünk ki.

A kegyelemtan terén a görög szentatyák „megistenülés” (theopoesis, theosis)-tana rendkívül fontos. „Az Isten Fia azért lett ember fiává, hogy az emberek fiai Isten fiaivá legyenek” — mondják a szentatyák szüntelen. Ha csak teremtett „kegyelmeket” kapnánk, nem részesülhetnénk „Isten természetében” (2 Pét 1, 4). Maga a Szentlélek, aki valóságos Isten, válik egyé lelkünk mélyével: úgy mélyed szívünkbe, mint pecsét a viaszba, és így alakítja ki bennünk az Isten képmását (Alexandriai Cyrill).

A latin szentatyák főképp a kegyelem személyes vonatkozásait taglalják: az Isten ingyenes szeretete választ ki bennünket, és maga a Szentlélek jelenléte bennünk az „új törvény”, amely akaratumkat a szeretet örömére ébreszt (Ágoston). Szeretetének lángjával gyújtja lángra Isten szívünket, hogy mi is szeressük őt és mindazt, amit ő szeret (Leó).

A középkori teológusok dolgozták ki a kegyelem természetfölöttiségéről szóló tant: világos ez a természetfölöttiség a kegyelmi élet célpontjából, amely nem más, mint Isten „közvetlen szemlélete”, vagyis részesedés abban az ismeretben és szeretetben, amely csupán a Szentháromság sajátja. E köz-

vetlen egység az Istennel meghalad minden teremtményi képességet és jogot, és mégis csak általa teljesedik be az ember legmélyebb vágya. Az Isten benső, természetfölötti adományai képesítik az embert arra, hogy már ez életben, tudva és akarva, vándoroljon örök célja felé.

Az egyoldalú protestáns kegyelemfelfogás által okozott viták hosszú időre egyoldalúvá tették a katolikus kegyelemtant is; csak az utolsó évtizedekben sikerült ismét helyreállítani az egyensúlyt. Ma a katolikus és protestáns kegyelemtan kezd egymásra találni; remélhető, hogy nemsokára e ponton nem lesz már közöttünk lényeges ellentét.

A modern katolikus kegyelemtan hangsúlyozza a kegyelem személyes vonatkozásait az Istenben (Isten kegyessége és irgalma) és mibennünk (kegyelmi élet, mint hit, bizalom, szeretet); egyben nagy súlyt fektet a kegyelem szentháromsági lényegének kiemelésére: a Fiú és a Szentlélek isteni eredete fejeződik ki a Fiú és a Szentlélek küldetésében: Fiát és Fiának Lelkét küldte hozzánk az Atya, hogy mi a Szentlélekben a Fiú által hozzákapcsolódhassunk az Atyához. A teremtési rend az „egy istenség” műve (causa efficiens); a természetfölötti rend a Szentháromság életében való közvetlen részesülés (causa quasi-formalis). A hittudósok feladata kutatni, hogy miképpen lesz valóságosan maga a feltámadott Krisztus lényünk központja és maga a Szentlélek szeretetünk immanens kútfeje. A kegyelmi rend a világ krisztusi rendje. És ez a rend minden embert átfog: „Hinnünk kell, hogy a Szentlélek, az Isten által ismert módokon, minden embernek lehetőséget ad arra, hogy Krisztus húsvéti misztériumával eggyé legyen” (II. Vat. Zsinat, „Az Egyház a mai világban” 22). Krisztus Lelkének jelenléte átforgalmazza az ember pszichológiáját: alapvető állásfoglalása (optio fundamentalis) a Szentlélek jóvoltából most már a hívő, feltétlen szeretet. Szentlélek nélkül a konkrét ember nem képes mindenképp föltt szeretni Istenét. Másfelől pedig aki nem engedi be a szeretetet szívébe, vagy kiúzi onnan, az nem bírhatja Isten Lelkét. Az Isten, aki Jézusban szemünk elé állítja a szeretet útját és meghív követésére, mintegy „hátról” ösztökéli a Szentlélek által, hogy fel tudjuk fedezni dicsőségének ragyogását a Megfeszített arcán, hallani tudjuk isteni szavát és visszhangozzunk rá, mint a hegedű teste a húr pendítésére. A kegyelem új életstílust ad, amelynek alaphangja a hála, az öröm (szenvedésben is), a bizalom és az elhatározás: szeretni mindenkit, mert az Isten annyira szeret.

A kegyelemből élő ember olyan, mint a napraforgó: benső indításból fordul mindig hűségesen barátja, a Nap felé — és addig-addig nézi, míg végre maga is olyan lesz, mint egy kis lángoló, aranyos napkorong. Végtelen a különbség a napóriás és a kertaljai parasztvirág között, és mégis a nap élete lüktet a virág minden kis szövedékében: meghalna és elfeketené, ha nem nézne vágyódva nap-barátja fénylő arcába. És terjesztgeti a napmeleg által nevelt és a napfényben csillogó sárga szirmait, mintha mondaná: „Én

is kis napocska vagyok ám, és gyarapítom magamban az olajos magokat, hogy általam a napfény energiája embernek, állatnak ételévé, életévé legyen." Nagyot mondott a kis napraforgó, és mégis igaz, amit mond. Én azt hiszem, hogy az Isten mindig egy kicsit mosolyog, amikor napraforgóra tekint, és az olyanokra, akik ilyen napraforgó-félék.

MI A SZERETET?

„A szeretetnek nincs színe, hangja, íze vagy alakja, nincs súlya és keménysége és nincs ára, mert semmiféle vagyonnal nem lehet megfizetni. Végtelenül könnyebb, mint a fény és nehezebb, mint az arany. Hozzá képest minden édesség, minden élvezet keserű, és minden vagyon koldusi nyomor.” A nemrég elhunyt nagy magyar pap, P. Varga László e szavaiból jól megértjük, milyen nagy fába vágja a fejszóját az, aki a szeretetről ír. Ki tudná méltóan fejtegetni a nagy Titkot, amely magának az Istennek létét alkotja, amely — mint Dante mondta a „Divina commedia” zárószavában — „mozgat napot és minden csillagot”, amely az egyetlen soha el nem múló valóság (1Kor 13,8)? „Aki szeret, annak nem kell magyarázni, hogy mi a szeretet. Aki pedig nem szeret, annak hiába magyarázzák” — mondta Ágoston. Úgy van. Csak az a baj, hogy nemcsak a hallgató, hanem a magyarázó szívében is csak pislákol a szeretet lángja. Hogy tehát mi keresztények mégis beszélhetünk a szeretetről, azt nem magunknak, hanem egy Másvalakinek köszönhetjük.

Néhány évvel ezelőtt az északjapáni Szapporó városban tartottam vagy száz apácának előadást a szeretetről. Egy óra hosszágig beszéltem, igyekezvén megvilágítani minden oldalról a szeretet titkát. Mikor az előadás végére értem, felszólítottam a hallgatóságot, hogy tegyenek fel kérdéseket. Egy fiatal, kerekarcú japán nővérke mindjárt jelentkezett: „Tessék mondani, Páter: mi a szeretet?” Hát ez a kérdés alaposan fejbe vágott. Egy álló órán keresztül magyaráztam nekik, hogy mi a szeretet, és lám, mintha semmit sem mondtam volna. Elkezdtem megint előlről, de látom a nővér arcán, hogy nem hato! a szívébe szavam. Erre félbeszakítottam a fejtegetést és hirtelen ezt mondtam: „Nővér, csak egyet mondok. Nézzen Jézusra. Nézzen az ő életére, az ő halálára. Az, amit ott lát, az a szeretet!” Erre felcsillan a nővér szeme: megértette. Az én szívemben meg valami nagy hullámként tört fel a hála érzése: „Jézusom, mennyibe került neked, hogy én ezt a feleletet adhattam japán lányodnak! Életedbe került, halálodba, utolsó cseppig kiontott véredbe.” Az igazi szeretetről, az „agapé”-ről beszélni csak egy módon lehet: ha Jézusról beszélünk. Mert ami benne feltárult e világnak, az ez: a szeretet Istene és az isteni szeretet.

Jézusnak minden ember fontos. Mert egy percig sem gondol saját magára, van ideje, ereje, módja másokra gondolni. Mert egy pillanatig sem legelteti szemét önmagán, van szeme meglátni mások arcát, mások könnyét, má-

sok mosolyát. Mert soha előnyt nem keres magának, rápazarolhatja életét, mindenét azokra, akik semmi hasznót nem hajtanak neki. Mert szívében ott ég az irgalom Atyjának végtelen szeretete, aranyfénybe van mártva szemében minden teremtmény. A mezei virágok, amelyeket az Atya öltöztet csodálatos díszbe; a verebek, amelyeket az Atya gondja táplál; a csendes eső, amellyel az Atya itatja a szomjas szántóföldeket; a vidám napsugár, amellyel az Atya csókolgatja a réteket; a Göncölszekér, amelyet az Atya hajt fel minden éjjel az égre; a vetés, amelyet az Atya érlel szászoros terméssé; az ici-pici mustármag, amelyet az Atya növeszt terebélyes fává, hogy ott rakja fészket ágai között a sárgarigó meg a fülemüle. Az egész teremtett világon át árad a mindent élesztő, mozgató, átölelő isteni szeretet.

„Te mindenható vagy; azért irgalmazol mindennek.

Te szeretsz mindent, ami csak létezik.

Semmit sem vetsz meg, mit kezded alkotott.

Hiszen ha gyűlöltél volna valamit, soha meg nem teremtetted volna.

Hogyan is létezhetnék valami, ha te nem akarnád?

Hogyan maradhatna a létben valami, amit te nem hívtál?

Te mindennek irgalmazol, mert minden a tiéd:

Uram, te az élet barátja!”

A Bölcsesség Könyvének (11,22-27) e szavait Jézus is mondhatta volna. Nem kellett Jézusnak tudós okoskodás, hogy a legkisebb dologban is megérezze az Istent: az Isten ott van mindenben, és minden Őbenne létezik; magába zárja a végtelen Istent a parányi virágpor, és fel nem méri őt az egész világmindenség. És ez az Isten szeretet. Simone Weil írta egyszer: „Kilépünk a világból, mint kiscsirke a tojásból, és odaszállunk az Isten mellé. Őmellőle, vele együtt nézünk le a világra. Akkor tudjuk szeretni.” Nincs ennél nagyobb igazság. Jézus így nézte, így szerette a világot. És a világon az embereket, minden embert, kivétel nélkül. Mert ismerte az Isten szívét. Tudta, hogy „hajunknak egy ősz, hulló szála — följegyzett bú nála”. Tudta, hogy az „uraknak Ura” „ős szerelem” (Ady); és szeretett az Isten szívével.

Ha valaki nem képes kiröpülni a világból, az Isten mellé telepedni, az ő szemével nézni és az ő szívével szeretni a világot, akkor köröket kezd rajzolgatni maga köré, és beosztogatja az embereket: aki beleesik a körbe, az felebarát; aki nem, ahhoz vagy nincs közöm, vagy ellenség. Felebarát a család; felebarát a baráti kör; felebarát az érdektárs; felebarát, aki szimpatikus; felebarát a tisztességes ember; felebarát, aki osztja politikai nézeteimet; felebarát, akin uralkodni tudok jótéteményeimmal, stb. Addig, amíg én maradok a központ és magam köré húzom a köröket, nem ismerem az igazi szeretetet, nem ismerem az Istent. Az igazi szeretetnek korlátja, határa nincs. Mert az Atyaisten mellől nézi a világot, és az Isten szeretete határtalan.

Jézus szeretete ilyen. Az akkori jámborok megvetették a törvénytudatlan egyszerű népet: Jézus velük, értük él, tiszteli, áldja, szereti őket. A rabbik

lenézték a nőket és szóba sem álltak velük: Jézus megérti őket, társalog velük; megbecsülése, bocsánata, csodái örömet, életet adnak nekik. Az akkori zsidó társadalom kiközösítette a római megszállókkal együttműködő adóbeszedőket: Jézus asztalukhoz ül és meghívhatja magát Zakeus házába. A törvény tisztátalannak mondotta a leprásokat és szigorúan tiltotta érintésüket: Jézus odamegy hozzájuk és sebhelyes homlokukra teszi gyógyító, simogató kezét. Az akkori zsidók a pogány népek fiaival még asztalhoz ülni sem voltak hajlandók, és várva várták a nagy ítélet napját, amikor szolgáljukká lesz minden nemzet: Jézus napkeletről és napnyugatról várja az Ábrahám asztalához összeseregglő népeket, a földkerekség minden határáról, a világ végéig. Az igazi szeretet korlátlan, határtalan. Ha csak egyvalakit is kizár, már nem valódi „agapé”, nem valódi szeretet. Mert a valódi szeretet egybeforrás a teremtően, feltétel nélkül szerető Isten szívével. Nem naív idealizmus és álmodozás ez. Senki oly élesen nem látta az emberek rosszását, mint Jézus. Látta, szenvedett miatta, és mégis jó volt hozzájuk. „Hiszen az Isten is jó a hálátlanokhoz és gonoszokhoz” (Lk 6,35).

Igy már megértjük, hogy miért kegyelmi ajándék az ilyen szeretet. A maga erejéből ugyanis képtelen az ember az Isten álláspontjából kiindulva élni. Egy japán keresztény író, Ayako Miura regényének egyik jelenetében egy kisfiú kérdezi apjától: „Azt mondják a keresztények, hogy szeretni kell az ember ellenségét. Papa, mi az, hogy „ellenség”?” Az apa próbálja magyarázni: „Tudod, fiam, az ellenség olyan ember, aki megbánt, vagy aki becsap, vagy aki elveszi mindenedet, vagy megüt, vagy talán még meg is akar ölni . . .” Erre a gyerek: „Ugyan papa, hogy lehetne az ilyen embereket szeretni?” És akkor eszébe jut az apának egy hajdani tanárának szava, aki egyszer elgondolkozva mondta egyetemista diákjainak: „Ellenséget szeretni . . . Ember erre nem képes. Ha pusztán ember . . .” Eddig a regény. De milyen igaz, amit mond. Ha pusztán ember valaki, akkor még jó, hogyha csak fogat fogért, szemet szemért követel, és nem üti agyon azt, aki kiverte a fogát, vagy kivájta a szemét. Ha pusztán ember valaki, akkor természetes, hogy verseng, irigykedik, gyanakszik, bosszút forral, örül rosszakarója kárán, vagy legalábbis megszüntet minden kapcsolatot az olyannal, akit ellenségének vél. Szeretni, ahogy Jézus szeretett: embernek az lehetetlen. Lehetségessé csak akkor válik, ha az Isten szeret bennünket. Így szeretett Jézus, és így szeret az, akiben az ő Lelke, a Szentélek él.

Tért kell teremteni az emberi szívben, hogy beáradjon a szeretet Istene és az isteni szeretet. „Gyomláld ki szívedből a gatz — mondja Ágoston —, mert nagyértékű magot vetnek belé. Ne burjánozzék ott semmi, ami ezt a magot elfojtaná!” Üressé, tágassá kell lennie a szívnek, hogy ott felnőhessen és kinyílhasson a szeretet virága. Akinek szíve saját énjével van tele, abba nem fér bele az Isten. Csak ha odaadtam mindenemet, lesz enyém a Minden. Idézzük újból Ágostont, a szeretet nagymesterét: „Ha kényeret akarsz venni,

filléredet adod. Ha telket akarsz venni, tallérodad adod. Ha szeretetet akarsz venni, magadat kell adnod. A kenyér ára a fillér. A telek ára a tallér. A szeretet ára te vagy!" Nagy ár ez! De szinte semmi, ha összevetjük azzal a végtelen kincssel, amely nélkül „minden édesség keserű és minden vagyon koldusi nyomor”. Aki így odaadta magát és akit így betöltött az Isten, az szabad, mint a tavaszi szél, annak testvére a nap, hold, ékes csillagok, annak nővérkéje a halál és barátja minden ember; annak öröme mások öröme, bánata mások bánata, annak élete Krisztus, halála nyereség; az „nem tartozik senkinek semmivel, csak kölcsönös szeretettel” (Róm 13,8). De ezt a tartozást soha leróni nem tudja. „Pénzadósság csökken, ha leróni kezdjük. A szeretet tartozása annál inkább növekszik, mennél inkább szeretünk. Amikor adósságot, fizetünk, vagyonunk kisebbedik. Amikor a szeretet tartozását rójuk le, szeretetünk egyre gyarapszik” (Ágoston). Kifogyhatatlan, kimeríthetetlen a szeretet, akárcsak az Isten.

Isten különös kegyelemként korunknak két szentéletű embert adott, a krisztusi szeretet két példáját. Az egyik János pápa, a másik a kalkuttai Teréz nővér. János pápa beváltotta pápaságának első napján mondott jóslatát: „Ha a pápa a szelíd és alázatos szívű Jézusnak képmása lesz, nagy hasznára lesz Egyháznak, világnak.” A volt japán miniszterelnök, Ikeda mondta egy alkalommal a tokiói érseknek: „Érsek úr, európai utamon sok híres emberrel találkoztam, de nagy ember csak egy volt közöttük: a maguk János pápája. Mialatt vele beszélgettem, állandóan az volt az érzésem, hogy régen elhunyt, drága jó édesapámmal beszélek.” Nem csoda! A Krisztussal egybeforró János pápán keresztül az Atyaisten szerette és szereti a világot. A Szent Péter templomban elhelyezett dombormű nagyszerűen fejezi ki a pápa lényegét: nem egyedül trónol ott, magányos méltóságban, hanem embertestvérei veszik körül. Mögötte a zsinati püspökök sora, előtte a hozzá seregülő férfiak, asszonyok, gyerekek, betegek; hátul egy rab kukucskál ki a börtön ablakán, a dombormű sarkán pedig egy kutya nyújtogatja a nyakát. És János pápa, pluvialéjába burkolózva, nagy kezével áldását osztja.

Teréz nővér a világ legnyomorultabb szegényeinek barátja. Velük, nekik él, értük szenved, értük dolgozik Kalkutta kohójában. Szeretetének lángja ragadós: több mint ezer társ szegődött már melléje, akik vele élnek, szeretnek és dolgoznak a legszegényebbekért. Nemrég az angol királyi hercegtől kapott kitüntetést Teréz anya: elfogadta, mert jelentős pénzösszeg járt vele a szegények számára. Az ünnepség után újságírók vették körül a jó nővért, aki fesztelenül válaszolt kérdéseikre. „Egyet szeretnék különösen tudtára adni az egész világnak — mondotta —: azt, hogy az én kalkuttai szegényeim milyen pompás, remek, egyszerű emberek!” Micsoda kijelentés! Hogy azok a nyomor által testükben, lelkükben elszenyvesztett roncsok „pompás, remek, egyszerű emberek” lennének!? És mégis igaz. Csak szem kell hozzá, a szeretet szeme, az Isten szeme. Akkor még a legösszeroncsoltabb emberben is meg-

látjuk azt, amiért az Isten Fia leszállt a mennyekből, emberré lett, keresztre feszítettet, meghalt és feltámadott.

Két parancsról beszél Jézus: „Szeresd Uradat, Istenedet! Szeresd felebarátodat!” De ez a két parancs egy. „Ha valaki nem szereti látható testvérét, hogyan szerethetné a láthatatlan Istent?” Az Isten iránti szeretet csak akkor nem jámbor fantázia, ha egyesülés az e világot a végtelékig szerető Isten szívével. Ha „istenszeretetünk” nem az Istent magunknak kisajátító önzés, ha nem az Isten lealacsonyítása saját boldogságunk eszközévé, akkor nem lehet más, mint egyesülés az Isten szeretettengerével. Aki az Istent szereti, az Isten dicsőségét kívánja. Az Isten dicsősége pedig — amint már Iréneusz megmondta — „az élő ember”, az igazán élő, Istenből élő, örökké élő ember. Aki szereti az Istent, az az élet barátja.

Azt, aki — mint Simone Weil mondta — az Isten iránti szeretet által kirepült e világból az Isten keblére, az Isten visszaküldi onnan a földre szeretni. Visszaküldi, de nem magányosan, mert vele jön az Isten is. „Ha valaki látni akarja az Istent, minek küldenénk őt utazásra fel az égig? Csak legyen szívében szeretet! Ha szeret, ég lett a szíve, és benne lakik Isten” (Ágoston). Mikor a feltámadt Jézus megjelent apostolainak a Genezáret-tó partján, háromszor kérdezte meg Pétert: „Szeretsz-e engem?” És mikor Péter háromszor is igennel felelt, Jézus háromszor hozzátette: „Legeltesd bárányaimat!” Nem azt mondja Jézus: „Ha szeretsz, maradjunk kettesben”, hanem: „Ha szeretsz, menj és legeltesd bárányaimat.” Szent Ambrus fűzött egy gyönyörű mondatot ehhez a jelenethez: „Az Úr e világban hagyta Pétert mint szeretetének képviselőjét (amoris sui vicarium)”.

Krisztus szeretetének képviselője, az Isten szeretetének tükre: ez a krisztusi ember egyetlen léthivatása. Ha nem ilyen mélységekből fakad szeretetünk, akkor lesz talán egy kis szívélyesség, emberbarátság, udvariasság, kedvesség, szociális munka stb., de amikor nehéz lesz szeretni, amikor életünket kell áldozni a szeretetért, amikor jóval kell visszafizetni a rosszat, amikor meg kell bocsátani az ellenünk vétkezőknek, amikor fáradtság, megnemértés nyom, akkor, ha nem a Krisztus és a Szentlélek által belénk áradó Atyaisten szeretete lángol bennünk, kifogy erőnk, elapad bátorságunk, kialszik örömünk. Nem könnyű a Jézus terhe. Hogy is volna könnyű mindennap keresztet hordani? Hogy is volna könnyű életünket elveszteni? Hogy is volna könnyű még ingünket is odaadni? Hogy is volna könnyű átkozókat áldani és üldözőkért imádkozni? Hogy is volna könnyű mindent eltűrni, mindent elhinni, mindent remélni és mindent elviselni? Mégis: könnyű ez a teher! De csak annak, aki szeret. Aki úgy szeret, ahogy Jézus szeretett. És csak az ilyen ember él. Mert az Isten szeretet és élet.

Megmagyaráztuk-e ezzel, hogy mi a szeretet? Dehogyan magyaráztuk meg! De nem is baj. Mert csak egy a fontos: hogy igazán szeressünk. És erre majd megtanít, ha csendet teremtünk szívünkben, a Szentlélek.

KRISZTUS KERESZTJE

Gyermekkoromban szüleimmel egy nyarat az ausztriai Maria Schutzban töltöttünk. A hófehér templomtól egy ösvény vezetett a mély fenyőerdőbe. Jobbfelől, néhány percnyi járásra, ott állt egy kereszt. Tetőcske védte úgy, ahogy az eső ellen; és rajta, szelíden, lehajtott fővel, Jézus. Mindig valami nagy hála érzése illant át gyerekszívemen, amikor ráesett tekintetem. Tavalyelőtt negyven hosszú év után újra ellátogattam oda. Hát bizony ott volt most is, szelíden mint régen, a feszület a nagy fenyők alatt. Mintha csak rám várt volna. Tudom, hogyha mindenki elhagy is, ő el nem hagy soha. Egyet kell ismernünk: Krisztus keresztjét, hogy élni tudjunk hálával, szeretni tudjunk hittel, halni tudjunk reménnyel. „Ave crux, spes unica — Kereszt, üdvözlégység, egy remény!” Magyarország is tapasztalt sok keresztet, háborúságot ezer éven át. Ilyen népnek értenie kell Krisztus keresztjét, hogy élni tudjon. Létkérdés ez neki. Nyissuk hát fel a Szentírást, és járuljunk oda újra Jézus keresztjének iskolájához.

Sokszor hallunk nagypénteki prédikációkban a keresztre feszített Jézus hét szent szaváról. És valóban, ha a négy evangélista elbeszéléseit összevetjük, Jézus hét szavát találjuk megörökítve. De egyik evangélistánál sem találjuk meg valamennyit: egyik egyet idéz, egy másik hármat, egy másik megint hármat. És ez nem véletlen. Az evangélisták mind a maguk módján rajzolták meg számunkra az Úr halálát. Itt éri el csúcspontját mind a négy evangélium. Márk és Máté, aztán Lukács, végül pedig János. Három kép, tele valósággal, mély teológiával és mélységes titokkal. Szemléljük, értsük.

A Márk és Máté rajzolta kép sötét. Két szavát, vagy jobban mondva csak egy szavát őrizték meg számunkra Jézusnak — mert a második nem „szó”, hanem csak artikulálatlan halálkiáltás. És ez az egy szó is rettenetes: „Istenem, Istenem, mért hagytál el?” Minden sötét itt: nemcsak az égboltozat és a föld, hanem még Jézus alakja is. Odaszögezve a kínzófához, körülvéve gúnyolódó nagyuraktól és csócseléktől, erőtlenül, elhagyottan, megvetetten, egyedül. És az Isten, akit oly bizalommal hívott Atyjának, akit oly hűséggel szolgált, még ez az Isten is elhagyta. Nem veszi le a keresztről, nem szabadítja meg a gyalázatos haláltól, hallgat mélységesen. Még Jézus szívében sem világít csendes fényével. Nincs itt kiváltság, titkos világtalás: Jézus beleomlik a mi sötét halálunkba.

Hogy ezt a megrendítő képet felfoghassuk, az evangélium egészét kell megérteni. Különösen Márk, akinek mélysége Jánoséval vetélkedik, adja kezünkbe a kulcsot. Márk evangéliumának első szava: „Isten Fia, Jézus Krisztus evangéliuma.” És az egész evangélium célja megértetni velünk, hogy ez mit jelent. Jézus tanítványai egy-egy csoda láttán megvallják: „Te vagy a Krisztus!” Még az ördögösök is elkiáltják magukat: „Te vagy az

Isten Fia!" De Jézus csendet parancsol nekik. Ne mondják, ne hirdessék. Még nem szabad kiejteni ezt a vallomást, mert csak félreértésre vezetne. Csupán szóval megmagyarázni lehetetlen, mit jelent ez: „Isten Fia”. Tett kell ahhoz. És Jézus kezdi mondogatni tanítványainak: „Felmegyünk Jeruzsálembe és az emberfiát kiszolgáltatják a főpapoknak, farizeusoknak, írástudóknak, elítélik, megcsúfolják, megostorozzák, keresztre feszítik.” De akárhányszor is mondja ezt, a válasz mindig csak teljes megnemértés. Péter emberi fővel ki akarja beszélni Jézusból ezt a gondolatot, Zebedeus fiai miniszteri széklet kérnek, a többiek meg vannak dermedve és kérdezni sem mernek. És amikor Jézus aztán tényleg nekiindul Jeruzsálemnek meghalni, akkor elhagyni sem merik, követni is félnek, és végül is félve, rettegve, akarva, nem-akarva, ott somfordálnak mögötte az úton. Aztán eljön az óra, Jézust elfogják, a tanítványok elfutnak, a tömeg nem mozdul, az Isten hallgat. Jézus ott áll összeverve, megkötözve bírái előtt. És ekkor, ekkor végre először ejti ki a szót ünnepélyesen, hivatalosan, a zsidó nép legfelső hatósága előtt: „Te vagy-e a Krisztus, az áldott Isten fia?” „Én vagyok.” Ott zeng ebben a szóban a mózesi kinyilatkoztatás hatalmas szava: „,V a g y o k', ez az én nevem!” Nem erőben és hatalomban, hanem teljes gyöngeségben és kiszolgáltatottságban mondhatja ki Jézus először: Igen, én vagyok a ‚Vagyok‘, én vagyok az Isten egyszülött Fia. Ilyen az Isten és ilyen az ő Fia. Emellett a kinyilatkoztatás mellett eltöprekszik minden más szó. Nem hatalom fitogtatása nyilatkoztatja ki a Végtelent. A végtelen erő csak végtelen gyengeségben, a végtelen hatalom csak teljes kiszolgáltatottságban, a végtelen élet csak keserves halálban, a végtelen Úr csak rabszolgá sorsában tárja ki nekünk lényegét. Mert lényege a szeretet. Ez az Isten Fia, mert ilyen az Isten: önmagát adó, kiüresítő, elfelejtő, bolond szeretet.

Ezt mondja nekünk Jézus keresztye. És Márk megsejteti velünk. Most már nem a hallgató Jézus szavaival, hanem csodálatos módon a főpapok gúnyszaván keresztül: „Másokat megmentett. Saját magát nem képes megmenteni. Ha ő a Krisztus, Izrael királya, szálljon le a keresztről. Akkor majd hiszünk neki.” És Máté hozzáfűzi: „Hiszen Isten Fiának mondta magát.” Mily balgaság! Aki másokat meg tudott menteni, aki leprásokat gyógyított egy szavával, viharoknak parancsolt és holtakat támasztott fel, bizony össze tudta volna hajlítani a keresztgerendát és kitépni a szökeket, hogy lesszálljon és pozdorjává zúzza ellenségeit. De épp ha ezt tette volna, akkor nem nyilatkoztatta volna ki nekünk az Istent. Mert az Isten szeretet és szeretni annyi mint nem a magunkét keresni, nem magunkat menteni, hanem a mások helyzetét magunkra venni, átölelni, átszenvedni, kivételezés nélkül, véges-végig, a keserű végig. Csak úgy, hogy magát nem „menti meg”, tud Jézus megmenteni minket. Mert végigélt egy emberéletet, mely kezdettől végig csupa szeretet. „Ez az én édes Fiam, akiben nekem kedvem telik.” Az Atya már csak rajta keresztül képes nézni az embert. „Ezek az én fiaim, akikért édes Fiam odaadta mindenét.” A főpapok nem tudták, de szavuk

profétái szó volt, mint Kaifásé: igen, Jézus másokat — minket, minden embert mentett meg: megmentett épp azért, hogy saját magát nem mentette meg. Ime, ez az Isten Fia, ilyen az Isten. Bach, a mélyhitű keresztyén, jól megértette ezt: Máté-passiójában a szavak: „Isten Fiának mondta magát”, főszege hitvallás uniszónójában zengenek.

Amikor aztán Jézus elhagyottan, szomjúságtól és fuldoklástól kínzottan, szörnyű halálkiáltással „kiadja lelkét”, akkor, igen, akkor jön a két nagy jel, a kétértelmű jel Izrael felé: kettéhasad a szentély függőnye, az Ószövetségnek vége, vége az ároni papságnak, de egyben a zsidók számára is megnyílt Krisztusban a bejárás közvetlenül Isten színe elé; és az egyértelmű jel a pogány világ felé: a római százados, „látva, hogy így halt meg”, elkiáltja magát: „Valóban, ez az ember az Isten Fia volt!” Márk és az egész ősegyház hitvallása visszhangzik e szóban: igen, ő, aki nem azért jött, hogy szolgálják, hanem hogy szolgáljon, ő, akinek az élete és halála gyengeség volt és balgaság, ő az élő Isten Fia és a mi megváltónk és üdvözítőnk. Mert az Isten gyengesége erősebb minden Erőnél és az Isten balgasága bölcsőbb minden bölcsességnél. És az a „Lélek”, melyet Jézus kilehelt a kereszten, viharrá válik és zúgásával betölti a világot: millió keresztyén ajkán, Néró égő ember-fáklyáitól, kiket Márk nem látott, a mi századunk millió kereszthordozójáig a Lélek énekel: „Ave crux, spes unica.”

Márk és Máté képe Krisztus kereszttéről roppant mély, és fenséges egyszerűségében lenyűgöző. De mi mégis szeretnénk jobban beletekinteni a keresztre feszített Jézus emberi szívébe. Ebben jön segítségünkre „Krisztus szelídségének írnoka (scriba mansuetudinis Christi)”, Lukács. Az ő elbeszélésében nem találjuk ugyan a márki leírás komor nagyságát, de végtelen melegség árad belőle. És ez kell nekünk, hogy fölmelegítsük fázó szívünket.

Lukács Jézus három szavát örökítette meg számunkra. Az első mindjárt a keresztre szegeztetés utáni szó. Jézus imádkozik: „Atyám, bocsáss meg nekik, mert nem tudják, hogy mit tesznek.” Könnyű prédikálni az ellenség-szeretetet. Könnyű elméletben imádkozni képzelt üldözőinkért. De amikor megcsaltak, elvetettek, összetörték művünket, összeverték, szöveget ütöttek tenyerünkbe és azon vannak, hogy halálra kínozzanak, akkor szeretni ezt az ellenséget és imádkozni érte: ez igen, ez nagy dolog, embernek lehetetlen, csak Istennek lehetséges, és Isten Lelkének mibennünk. Lukács „kísértésnek” mondja Krisztus szenvedését. És nagy kísértés volt: gyűlöletre, szeretetlenségre. Hányan elbuknak rajta! Hányan felelnek gyűlölettel a gyűlöletre, átkozódással a kíntzásra. Ez emberi dolog. De szeretettel és imával felelni rá, ez isteni. Jézus szereti ellenségeit, és még mentegeti őket. Nem is tud haragudni rájuk. Nem is ellenségei. „Ellenség” túl emberi szó. Jézus a mi nívónkon beszélt, amikor használta. De itt a kereszten nem használja. Neki magának ellenségei nincsenek. Csak barátai. Azok is, akik elárulták, akik most megölik: barátai. Megölni képesek, de nem képesek megakadályozni,

hogy mindvégig szeresse őket. „Nincs nagyobb szeretet annál, mint ha valaki életét adja barátaiért.” Igen, barátaiért, mert Jézus számára minden ember barát.

Jézus második szava a ‚jobb latornak‘ szól. ‚Uram, emlékezz meg rólam, ha országodba jutsz.‘ ‚Bizony mondom neked: még ma velem leszel a paradicsomban.‘ A nagy szenvedés lefoglalja az ember minden erejét, figyelmét: nincs módja mások bajára gondolni. Nem így Jézus. A szegény ‚lator‘ kérése nincs hiába. A tehetetlenül odaszegezett Jézus szájáról elhangzik az ünnepélyes kinyilatkoztatás: ‚Amen, mondom neked . . .‘ Nincs itt szó hosszú tisztítóútról, penitenciázásról. Egy rablószkodásban töltött élet minden foltját eltörli az egyszeri hívő vallomás: ‚Még ma, igen, még ma együtt leszünk, te meg én, a ‚paradicsomban‘.‘ ‚A hit által történik a megigazulás.‘ Jól tudta ezt Pál barátja, Lukács. Megkerült az elveszett bárány, az elgurult drachma, hazatalált a tékozló fiú. Ez a lator az első szent, az egyetlen, akit Jézus maga kanonizált. És aki a mi képünket hordozza.

Jézus harmadik szava már nem emberekhez szól, hanem csupán Istenhez. Megint zsolnárt idéz. A csendes bizalom hangja, mely a borzasztó 21. zsolnárnak (‚Istenem, Istenem, mért hagytál el?‘) csak a végén hangzik fel, itt világosan csendül: ‚Uram, a te kezedbe ajánlom lelkemet.‘ De Jézus nemcsak idéz, hanem megváltoztatja a zsolnárt szavát. Nem azt mondja: ‚Uram‘, hanem úgy, ahogy mindig szokta: ‚Abba, édesatyám!‘ Azt az Istent, ki úgy elrejtette arcát, ki úgy elhagyta Fiát, Jézus most is úgy szólítja, teljes bizalommal, mély odaadással: ‚Édesatyám!‘ Hiába volt az utolsó ‚kísértés‘: sem a felebaráti szeretetet, sem az istenszeretetet nem tudta kiölni Jézusban a borzasztó kínhalál. Kiadja lelkét — és mindvégig szeret.

János evangéliuma, mint mindig, Jézus keresztségének iskolájában is a legnagyobb távlatokat nyitja meg számunkra. A jánosi Jézus szenvedése megdicsőülés. A kereszthalál nem megaláztatás, melyet csak követne a feltámadás glóriája, mint ahogy Pál értette: nem, már maga a kereszt felmagasztaltatás. Itt van a mindenség közepe, mindennek csúcspontja. Jézus „megy”, megy az Atyához. Szereti az Atyát, végésvégig. Szereti övét, végésvégig. Ezért járja az önzetlen szeretet, alázat és engedelmesség útját a végletekig. Az ő önkéntes odaadásában tárul fel számunkra az Isten szíve: „Úgy szerette Isten a világot, hogy egyszülött Fiát adta . . .” Nem, a kereszten nem rejtőzködik (latet) az Istenség, hanem feltárul (patet!). Mert az Isten személyisége végtelen szeretet.

Az egész Szentírás itt teljesül be. „Asszony, íme a te fiad; Fiú, íme a te anyád.” Jézus szava a Genézis szavait visszhangozza. Az első asszony és az első férfi, akik olyanok akartak lenni, mint az Isten, a gögös engedetlenség bűnének útján, és belebuktak a halálba . . . Új Ádám van most itt, és új Éva. Megoldódik a bűn és halál problémája. A bűnszülte halál, a meggyilkoltatás lett az a hely, ahol kivirágzott a legnagyobb szeretet:

Jézusé, Máriáé. Csak így tudta teljesen kinyilatkoztatni magát bolond szeretetében az Isten. Jézus megmutatja, hogy milyen az Isten az ember formájában és milyen az ember az Isten formájában. „Szeretni tisztán: megistenülés.” (Reményik.) Mert szeretet az Isten. Az új Ádám és az új Éva egy új emberiségnek lesznek ősszülői, akik a Lélek által tőlük származnak, az Istenben „maradnak” és az Isten öbennük.

De nemcsak a Törvényt (Genezis) teljesíti be Jézus, hanem az Ószövetség másik felét is, a Prófétaikat. „Hogy beteljesedjék az Írás, Jézus így szólt: ‚Szomjazom!’. Melyik Írásra gondolt vajon? Azokra a zsoldárookra, melyek az igaz ember szenvedéseit ecsetelik és kínzó szomjáról beszélnek? Lehetséges. De talán inkább egy másik zsoldárra gondolt, melyben ott cseng az összes próféta nagy vágyakozása: „Mint gímszarvas a forrás vizére, úgy szomjazik lelkem reád, Uram!” (Ps. 41.) Jézus vágyakozik Atyja után, menni akar már az Atyához, aki mindig vele van ugyan, de akihez most mégis mennie kell, menni egy emberszív halálos szeretetével. Hogy mikor egy emberéletben kirajzolódott végesésvégig a fiúi vonatkozás: „az Atyától”, „az Atyához”, akkor áradjon ki kettőjük találkozásából a Szentlélek élő vize miránk, emberekre. Hogy mi is egyek lehessünk öbennük, és bennünk legyen a Szentlélek: az a szeretet, mellyel az Atya szereti örökké Fiát, és bennünk legyen Krisztus, a feltámadott.

Végül pedig kimondja Jézus a hatalmas szót: „Beteljesedett”. Igen, minden beteljesedett. Kinyilvánult teljesen az Isten szeretete. Megnyílt véglegesen az ember útja az örök isteni élethez. Megérett a halál aktusában Jézus szíve a szeretet izzó kohójává. És a szeretetnek ebben az állapotában él a feltámadt Krisztus örökké, mint a legistenibb Isten és a legemberibb ember, akiben az Isten is meg az ember is elérte legmagasabb lehetőségét a szeretet örvényében.

Az evangélisták nagyon hangsúlyozzák, hogy a feltámadott Krisztus megőrizte szent sebhelyeit. Hogy mit jelent egy „sebhely” egy feltámadott, átlelkedett testen, azt mi el sem tudjuk képzelni. De a tényt letagadnunk nem lehet. És a hittudósok jól tennék, ha újra átgondolnák a „szent sebhelyek” mély teológiáját. Ő, aki az alfa és az omega, aki által minden lett és akiben minden lét értelmét és célját leli, őt szent sebhelyet hordoz örökké. Ez legnagyobb dicsősége, ez az abszolút isteni önkinyilatkoztatás. Mert az Isten szeretet. És ezt kell hinnünk. Sziklaszilárd hittel. Hinni, hogy túl minden összeomláson és minden halálon, az Úr Krisztus végül is átadja majd a dicsőséges sebhelyeivel bélyegzett világot az Atyának. Hogy az Isten mindenkiben minden legyen. Hogy a szeretet mindenkiben minden legyen.

FELTÁMADT KRISZTUS E NAPON

Hajnal volt. Hűvös, tavaszi hajnal. Három asszony, három kísért szemű asszony ment Jézus sírjához. Mindennek vége már. Az agyonkínzott holttestet levették a bitófáról, eltemették, sírba tették, nagy követ gördítettek a sírkamra kapujába, lepecsételték. Vége mindennek. Nincs már mit tenni, csak sírni, sírni.

Igy érnek oda hárman a temetőkertbe. De egyszerre csak megtorpan a lábuk. Mi ez? Tárva-nyitva a sírkamra kapuja. A nagy darab kő ott fekszik félredöntve a bejárat mellett. Mi történt? Talán csak nem sírrablók jártak itt az éjszaka? Rémülten fut a három asszony az elhagyott sírkamra kapujához. Benéznek: üres a sír, csak a halotti lepel fekszik ott, szépen összehajtva a sziklalapon. Amint ott állnak mély megdöbbenésben, egyszerre csak fényes jelenés tűnik szemük elé: két ragyogó férfialak áll a sírkamrában, és egy hang cseng az asszonyok fülébe — soha ők még ilyen hangot nem hallottak: mintha egyszerre zengne az égből, a férfiak szájából és az ő saját szívük mélyéből: „Mit keresitek az élőt a holtak között? Nincs itt, feltámadt!”

Közel kétezer éve játszódott le ez a jelenet Jeruzsálemben. És kétezer éve hirdeti, életében, halálában, millió és millió keresztyén: „Nincs itt, feltámadt; Jézus Krisztus él!”

Krisztus feltámadása teljesen egyedülálló esemény. Egyfelől beleszövődik az emberi történelembe és annak döntő fordulatot ad: ott Jeruzsálemben, időszámításunk 30. évében, Jézus kivégzése utáni harmadik napon tapasztalták meg az asszonyok, Péter, a többi tanítvány minden kételkedést elsöpörő bizonyossággal, hogy Krisztus él, velük van, megjelenik nekik, hozzájuk szól, megmutatja megsebzett kezét és oldalát, megérteti velük a történetek titkát, küldi őket diadalának tanújaként a széles világba. Ott Jeruzsálemben, a Jézus megöletése utáni harmadik naptól fogva, barát és ellenség egyaránt hiába kereste Jézus holttestét Arimateai József sírjában. Krisztus feltámadása ilyen értelemben történelmi esemény. De ugyanakkor minden pusztán evilági történelmet meghaladó eszkatológikus (végső) valóság. Krisztus nem úgy támadt fel, mint Lázár, aki csak halandó életét nyerte vissza, és azt élte még néhány évig, az evilági térben és időben, míg aztán újra meg nem halt. „Tudjuk, hogy Krisztus feltámadt a halálból, többé nem hal meg, a halál nem lesz többé úrrá rajta. Élve Istennek él” (Róm 6,9-10). Jézus az Atyaisten kebelébe térve támadt fel. Mostani léte túl van időn és téren: az ember Jézus Krisztus már beérkezett a világmindenség egész történetének célpontjába. A feltámadt Krisztus „éltető Lélek” (1Kor 15,45), vagyis a Szentlélektől, az isteni élet ener-

giájától tökéletesen áthatott életforrás. Ő a mindenség csúcspontja és a központ, amely mindent magához vonz. Krisztusban már céljához ért a világtörténelem, és azért ismerjük mi az egész még folyamatban levő történelem értelmét. Nem lehet Krisztus feltámadását összegezzetelni egy olyan világnézettel, amelyet ettől az eseménytől függetlenül dolgoztunk volna ki: csak olyan világnézettel illik össze, amelynek tengelye. Az Atyától jövő és az Atyához menő Krisztus a világ jövője, az a jövő, amelyben a világ Isten életével él. Ezért Krisztus feltámadása hitünk alapja, reményünk forrása és az isteni szeretet diadala. Mert a feltámadt Jézus nem hagyott el minket, mikor Atyjához tért. Azért támadt fel, hogy mindenkorra útitársunk, élettársunk legyen: velünk legyen jórsorsban és balsorsban, életben és halálban, minden nap a világ végéig, és attól fogva örökkön örökké. Nem valahol egy távoli csillagon van a mennyország, ahova a feltámadt Jézus felutazott volna. Azáltal keletkezett „mennyország“, hogy Krisztus feltámadt; mert a mennyország nem más, mint az Isten és ember életegysége Jézus Krisztusban. Ez a mennyország közel van, mert velünk van Jézus minden nap a világ végéig.

Ha ennyire lényeges Krisztus feltámadása, akkor annak hite, annak emléke kell, hogy betöltse a keresztény ember egész gondolat- és érzésvilágát. E téren a középkortól kezdve napjainkig a nyugati egyházban bizonyos hiányokat tapasztalunk. Óriásian meredt a fészület templomainkban és a buzgó hívek gondolatvilágában is. A keresztút stációi is megtorpannak Jézus sírba tételénél. A sok szenvedés kohóján átmenő nép, mint egyetlen reményébe, a „szent keresztfába“ kapaszkodott. Ez szükséges is volt, és szükséges ma is. De soha nem szabad elfelejteni, hogy a kereszt nem végállomás: ha az volna, „nem volna értelme hitünknek“ (1Kor 15,14). Krisztus szívének roppant szeretetlángja nem aludt ki, mikor ez a szív megszuant dobogni a Kálvárián. Ez a láng most is ég, fényével áttündöklí a történelem éjszakáját, és majd egyszer lángba borítja az egész világot.

Nagyon jól fejezi ezt ki a görög egyház liturgiája. Aki görög szertartású templomban csak egyszer is részt vett a húsvétéjszakai szertartáson, nem fogja elfelejteni egész életén át. Estétől reggelig tart a szertartás, és az énekkar ezer változatban ismétli újra meg újra a húsvéti öröm dalát:

Feltámadt Krisztus halottaiból,
Legyőzte halállal a halált,
És a sírban lévőeknek
Életet ajándékozott!

A pap mindkét kezében égő gyertyatartóval lép ki a szentélyből, és mindenkit megáldva kiáltja: „Krisztus feltámadt!“ A nép válasza pedig: „Valóban feltámadt!“ Újra és újra ismétlődik ez a köszöntés.

A húsvéti időben nem is köszönnek egymásnak másképp az emberek. A bulgáriai Szófiában az érsek egészen a templomkapuig jött ki égő fáklyával a kezében: ott várták a legények, mindegyik egy fáklyával, amelyet az érsekeről gyújtottak meg, és azután futottak vele szét az éjszakába, Szófia sötét utcáin át, fel, fel a várost övező Balkán hegylánc csúcsai felé: megtört a sötétség hatalma, Krisztus fényessége elárasztja a világot. — János pápa, mikor még Szófiában volt pápai követ, a követség épületének ablakából szemlélte mindig ezt a jelenetet. Talán azért is vésődött oly mélyen szívébe a húsvéti titok, és tette őt napjaink keresztényeinek az öröm és feltámadás pápájává. Húsvétkor két prédikációt is szokott tartani a pápa: egyet nagyszombaton, egy másikat húsvét napjának delén, és hangját szétvitte a rádió a világ minden sarkába. Ezek a húsvéti beszédek az élő hit és húsvéti öröm himnuszai. A legmegkapóbb az a beszéd, amelyet a nagybeteg pápa életének utolsó húsvétvasárnapján tartott. Már tudnia kellett, hogy szervezetét roncsolja a rák, és napjai meg vannak számlálva. De mégis csak úgy áradt szavaiból a béke, az öröm, a jószág. Beszéde végén vagy húsz nyelven kívánt boldog húsvéti ünnepeket az egész világon szétszórt számtalan gyermekének. Először olaszul, aztán franciául, németül, spanyolul, törökül, görögül, portugálul, még magyarul és japánul is. A pápa kiejtése persze távolról sem volt tökéletes, de mégis megértette — ő, de mennyire megértette mindenki, hogy mit akar mondani! Amikor a végén latinul zárta szavait: „Christus surrexit, spes mea (Feltámadt Krisztus, én reményem). alleluja, alleluja!“ — kitört a Szent Péter téren összegyűlt tömegeből a lelkesedés: Igen, Krisztus feltámadt, Krisztus él. Amen, alleluja!

János pápának ez a diadalmas hite árad felénk már az újszövetségi Szentírás minden lapjáról is. Csodálatos jelenség ez. Mikor Jézus földi pályájának végére ért, teljes volt az összeomlás. Mindenki ellene fordult, valamennyi egyházi és világi hatóság elítélte, és mikor hóhérai gúnyolódva ösztökélték az Istent, hogy szállítsa le a keresztről, ha csakugyan a fia, az Isten nem mozdul, hallgat. Egy nagy jajkiáltással leheli ki lelkét a megfeszített, mintha csak átok lenne rajta. Maroknyi tanítványa között teljes a fejetlenség; vagy bújkálnak, vagy már szét is széledtek. Rettegnek, hogy őket is eléri mesterük végzete.

De alig telik el ötven nap, és teljesen megváltozik a kép. A kétségbeesett, szétszéledt tanítványokból egy diadalittas mozgalom magja lett: ugyanabban a Jeruzsálemben hirdetik teljes meggyőződéssel: „Az Isten feltámasztotta Jézust a halottak közül. Mi láttuk! Mi tanúi vagyunk! Bennünket küldött hozzátok és az egész világra. Jézus az Úr, Jézus a messiás! Nincs másutt üdvösség, mint az ő nevében!“ Megverik a tanítványokat, börtönbe vetik őket, tiltják a tanítást, hull az apostolok feje a pallos alatt, szögezik őket is keresztre: de hangjukat elfojtani nem lehet; hirdetik: „Jézus feltámadt, Jézus az Úr!“

A korintusiaknak szóló levél, amelyet Pál 57 körül írt, a legrégebbi írott beszámoló Krisztus feltámadásáról. Azt a tanítást ismétli, amelyet az ötvenes években hirdetett a korintusiaknak, és — mint maga mondja — a többi tanítványtól vett át. Pál minden bizonnyal a damaszkuszi tanítványokra gondol, akik 33-ban, megtérése után oktatták. Néhány évvel később, mint a galatákhoz írt levelében mondja, felment Jeruzsálembe meglátogatni Pétert, Jánost és Jakabot. Velük is bizonyára elsősorban Krisztus feltámadásáról beszélt, hisz ez volt egész gondolatvilágának központja. Rövid címszavakként sorolja fel a korintusi levélben a feltámadt Jézus megjelenésének tanút: először Péternek jelent meg a Krisztus, utána a tizenkét tanítványnak, majd ötszáz testvérnek, aztán Jakabnak, utána egy másik apostolcsoportnak, és végül magának Pálnak (1Kor 15,3-8).

Jézus „megjelenik”. Övé a kezdeményezés. „Jézus eljött” — mondja János (Jn 20,19). „Jön” az Atya keblének mélységeiből. Nem kell neki ehhez utakat járnia, bezárt kapukon áthatolnia: a feltámadt test számára már nem korlát a tér és az idő; ott van, valóságosan, ahol lenni akar, ahol kifejezi, megtapasztaltatja magát. Jézus jön. Övé a kezdeményezés. Ő tér vissza hűtlen tanítványaihoz, megbocsátó, hűséges szeretetével. Nem tudjuk pontosan, hányszor voltak a tanítványoknak ilyen tapasztalataik, mert az evangéliumi leírások vázlatosak. De Krisztus megjelenéseinek — ha a részletek változnak is — a lényege ugyanaz: megtapasztaltatja tanítványaival, hogy ott van közöttük, felismerteti magát, megérteti velük, miért „kellett” szenvednie, kijelenti, hogy az Atyaisten mindent az ő kezébe adott, megígéri, hogy elküldi (vagy már meg is adja) a Szentlelket, a világba küldi tanítványait, igéri, hogy velük lesz mindvégig. A tanítványok pedig örömtől ittasan mennek neki a világnak, hirdetni, hogy Jézus él.

Az apostolok felismerik a Feltámadottat: az ő mesterük az, Jézus. A názáreti Jézus és a feltámadott Krisztus azonossága: ez keresztény hitünk alapétele. Ha ez a meggyőződés elhomályosodnék, a földi Jézus is, a feltámadt Krisztus is elvesztené értelmét. Jézusból egy rokonszenves és félreismeret idealista lenne, Krisztusból pedig mitológiai alak. Hitünk lényege az, hogy az egy, konkrét ember-Jézus él most feltámadottan, mint a mindenségnek értelmet adó valóság. „Tudja meg hát Izrael népe teljes bizonyossággal, hogy az Isten azt a Jézust, akit ti keresztre feszítettetek, feltámasztotta, úrra és messiássá tette” (Csel 2,23-24,36). A szelíd és alázatos Jézus, az Isten szeretetét és a szeretet Istenét mindvégig egész lényé által kinyilatkoztató Jézus, a szeretet csúcspontján életét áldozó Jézus — ez, pontosan ez a Jézus lesz a feltámadott Krisztus, minden dolog mértéke és központja. Ez élet diadala az a halál felett; az egyesülés diadala a széthullás felett; a szeretet diadala a gyűlölet felett; az Isten diadala a bűn, halál és

minden ördögi hatalom felett. Mert Jézus feltámadott, azért van e világban remény.

Mi nem tapasztaltuk meg a Feltámadt Krisztus valóságát úgy, mint az apostolok. Mi az ő szavakra és a Szentlélek ösztönzésére hisszük. De emiatt nem vagyunk kevésbé boldogok náluk. Sőt: ránk áll Jézus szava: „Boldogok, akik nem látnak és mégis hisznek“ (Jn 20,2):. Az emmauszi tanítványok történetét használja arra Lukács evangélista, hogy elmondja nekünk, miként találkozhatunk mi is, teljes valóságban, a Feltámadottal (Lk 24,13-35).

Két tanítvány ballag nagybűsan Jeruzsálemből falujukba. Viszsa a mindennapi reménytelenségbe. De Jézust nem tudják elfelejteni. Róla beszélnek az egész úton. „Benne reméltünk.“ És most mindennek vége. De íme, egyszer csak melléjük szegődik egy ismeretlen vándor. Beszédbe elegyednek. Mi másról folyhatnék a társalgás, mint arról, amivel telistele van a szívük. „Azt reméltük, hogy ő fogja megszabadítani Izraelt“ — mondják bánatosan. De a vándor megpirogatja őket, és elkezdi magyarázni a Szentírást, — bizonyára Izaiás jövődölését az Isten szenvedő szolgájáról. „Hát nem így kellett-e mindennek történnie?“ Amint beszél a vándor, a két tanítvány szívében lassan-lassan lángra kap a kialudt hit és öröm. „Hát mégis, hát mégis! Milyen csodálatos az Isten! Milyen mások az ő útjai, mint ahogy képzeljük! Hát mégis lehetséges, hogy épp így következik be az, amit egész Izrael, sőt az egész világ vár: bocsánat, feltámadás, élet?“ Odaérnek falujukhoz, és az idegen vándor mintha tovább venné útját, de a két tanítvány dehogy ereszti: „Maradj velünk, mert esteledik, és a nap már lemenőben van“. Nagy Szent Gergely pápa találóan mondja: „A két tanítvány szeme nem nyílt meg, amíg csak hallgatták az Isten szavát. Akkor nyílt meg, amikor e szavak szerint cselekedtek.“ „Jövevény voltam és befogadtatok“ (Mt 23,35): szállástalan vándort fogad be házába a két emmauszi, és a valóságban Krisztus lett vendégük. Betér a vándor a házba, „hogy velük maradjon“ (Lk 24,29): nemcsak néhány órára, hanem mindörökre. Asztalhoz ülnek, és ő, azzal a mozdulattal, amellyel az utolsó vacsorán tette, „megáldja, megtöri és o-danyújtja a kenyeret“. Ekkor nyílik meg a két tanítvány szeme, és ráismernek: Jézus ez! Jézus látogatása így elérte célját, a felismerést, és alakja eltűnik szemük elől. De az ő szívükben már ott lángol kiolthatatlanul a húsvéti öröm: szaladnak vissza az éjjeli országúton Jeruzsálembé, berontanak a többi tanítvány titkos gyülekező helyére, hogy elmondják élményüket. Azok pedig azzal fogadják őket, hogy „valóban feltámadt az Űr és megjelent Simon Péternek.“

A Szentírást, az embertestvér, az Eucharisztia: ez az a hármas mód, ahogyan mi is találkozhatunk a feltámadt Krisztussal. Ránk hagyta szavát a Szentírástban; most szólít meg bennünket általa, úgyhogy

rádöbbenünk, hogy az a „te“, „ti“, amelyről az evangéliumban szó esik, én vagyok, mi vagyunk. Ránk hagyta „legkisebb testvéreit“, akiknek szolgálva neki szolgálunk. Ránk hagyta testét és véréát a kenyér és bor színe alatt, hogy belevonzzon életáldozatába, az Atyához vezető szeretetútjába. Ha ezen a hármason találkozzunk vele, akkor a feltámadt Jézus velünk van, bennünk marad, vándorlásunk társa lesz és életünknek forrása. Ez az, ami e hármason találkozás által valósul meg bennünk, már nem evilági ideiglenes valóság, hanem az örök valóság, az örök élet, az eszkatológikus realitás. „Én vagyok a feltámadás és az élet. Aki hisz bennem, még ha meg is hal, élni fog“ (Jn 11,25).

+

Szerettem járni a kerepesi temetőbe; ott nyugszanak jó szüleim. Szerettem, hogy nagy betűkkel ott volt kapuja felett a felirat: „Feltámadunk.“ „Jó ilyen temetőben pihenni és várni a feltámadást“ — gondoltam. Mikor húszegynéhány év elmúltával újra meglátogattam ezt a temetőt, a felírást már nem találtam ott. Talán még a háború alatt sodorta le valami ágyúgolyó. De ez nem változtat azon, hogy „aki feltámasztotta Jézust a halottak közül, a mi halandó testünket is életre kelti a bennünk lakó Szentlélek által“ (Róm 8,11). Feltámadunk, elváltozunk, az Úr Krisztusnál leszünk mindörökké.

Elhervad a rózsa, lehull a levél!
Hiába hisz ember, hiába remél?
Hát semmi, de semmi, ami vigasztal
Ott túl amaz árkon újra tavasszal?
Ereszkedik a ravatal a gödörbe.
Dörögnek a hantok: örökre, örökre.
A sírra borul le hű szerető:
Semmit soha vissza a temető?
... Sírhalmot ölelve az anya zokog.
— Majd kigyúl a csillag, kisüt a hold
S ott fenn a keresztfán suttogja a szél:
Kinyílik a rózsa, kihajt a levél!

(Vajda János)

Ez a mi reményünk,

A SZENTLÉLEK AZ ATYA ÉS FIÚ KÖZÖSSÉGÉBEN ÉS AZ EGYHÁZBAN

Nincs senki közelebb hozzánk a Szentléleknél. Hiszen ő „Ielkünk édes vendége”. De nincs senki, aki titokzatosabb lenne számunkra őnála. Hiszen sohasem kerül velünk szembe, hogy ránézhessünk, mint ahogy az Atya teszi, aki hozzánk szól Fiában, vagy ahogy a Fiú teszi, aki meglátatja velünk önmagában az Atyát, A Szentlélek mintha valahogy hátulról jönne, vagy jobban mondva, mintha valahonnan a mélységből törne fel, mint valami láthatatlan, óriási óceán hulláma, hogy odasodorjon Jézushoz és Jézus által az ő Atyjához és a mi Atyánkhoz, Istenhez illő szerénységgel a Szentlélek nem mutogatja magát, nem kívánja, hogy őt nézegessük, neki beszéljünk: ő lesz bennünk az új szem, amely által meglátjuk Jézus arcán az Isten dicsőségét; ő lesz bennünk az új szó, amellyel megvalljuk: „Jézus az Úr”; ő lesz bennünk az új imádság, amellyel azt kiáltjuk: „Abba, Édesatyánk!”; ő lesz bennünk az új szeretet, amely által úgy kezdünk szeretni, ahogy Jézus szeretett, határtalanul.

A Szentlelket ezért tárgyilagosan leírni alig lehet. A Szentírás sem ad róla tárgyi leírást, hanem inkább képekben beszél róla, amelyek rásegítenek bennünket, hogy felismerjük személyes tapasztalatunkban jelenlétét. Főképp három nagy szimbólummal kapcsolja egybe a Szentírás a Szentlelket: 1) a szél és lehelet, 2) a víz és 3) a tűz szimbólumával.

Szél és lehelet

A Szentlélek a nevét (ruah qadosh, pneuma hagion) is a „szél, lehelet” szótól kapta. Ő a szent Isten viharos lehelete. Milyen titokzatos valami a szél! Nem tudni, honnan jön, nem tudni, hová megy, de egyszerre csak itt van szélúrfi, ez a vidám barát. Hozza a felüdülést a tikkadt nyári melegben, hozza az életadó esőt a szárazságban; de tud — láthatatlan, megfoghatatlan puhasága ellenére is — olyan viharra nőni, hogy kicsavar százados faóriásokat, összedönt emeletes épületeket.

A szél életébresztő. Szélcsendben úgy áll és hallgat az erdő, mintha halt lenne. A fák mit sem tudnak egymásról; ágaik szerteszéjjel mutogató ujjak, csak a napfényt lopkodják el egymás elől. De ha átfut a szellő rajta, megszólal az erdő: dalt, ugyanazt a dalt zengik a fenyők, bükkök, tölgyek. Ágaik egy ütemre lengedezve járók együtt a táncot. Mintha csak

szárnyra akarna kapni az egész erdőség, hogy elrepüljön a magasba, a messzeségbe, amerre a szél száguld. A sokaságot egy nagy, dinamikus létezésbe olvasztó elem: ez a szél, a szent szél, az isteni Lélek.

De „ruah, pneuma” nemcsak a nagy természetet mozgató szelet jelenti, hanem azt a kicsiny, de mindennél fontosabb szellőcskét is, amely nélkül egy pillanatig el nem lehetünk: a leheletet. Amíg lélegzik az ember, él. Ha eláll a lélegzete, halott. Az utolsó sóhajjal az életadó kis szellő elrepül messzire. Vissza ahhoz, aki belelehelte a lehelet-életet Ádám orcájába. „Ha elküldöd Lelkedet, minden feléled.” Az igazi, örök, isteni élet lehelete, amely megújítja a föld színét: ez a Szentlélek.

Élő víz

De nemcsak a levegő, a víz is képe a Szentléleknek. „Az élő vizek forrása” (Jn 7,38), „az örök életre felszökellő forrás” (Jn 4,14): ez a Szentlélek a János-evangéliumban. „Vízből és Szentlélekből” születnek meg az Isten fiai (Jn 3,5).

Milyen hasznos, milyen szükséges a víz! Ahol nincs víz, ott kopár a sivatag; élőlénynek még nyoma sem látszik. De ahol kibuggyan a forrás, üde oázis zöldel. A szomjúság kínoz és öl; a friss ital üdít és életre kelt. Milyen gyengécskének látszik ez az alázatosan folydogáló víz, és mégis micsoda erő lakik benne! A nagy óceánból szívja fel a nap a párákat; felhővé, esővé válna hull a víz a hegyekre, szivárog le a föld mélyébe, hogy előtörjön, mint forrás. És ennek a forrásból fakadt víznek nincs nyugta, amíg csak vissza nem tér szülőanyjához, a tengerhez. Köveket gördít, sziklákat váj, hegyeket repeszt, völgyeket ás, semmi akadály meg nem állíthatja vágya folyását. Amit csak megfog ez a víz, annak egy irányt, egy mozgást ad; legyen az faág, levél, homokszem, ember vagy csónak: ha a folyó eléri, magával ragadja, és meg nem áll, míg bele nem futnak mind együtt „a szent, nagy óceánba”.

Tűz

Víz a Szentlélek, de egyben tűz is. Tűznyelvek alakjában lángolt pünkösdkor Mária és a tanítványok felett. Tűz a Lélek a szívben, amit kioltani nem szabad (1Tessz 4,19).

Milyen csodálatos teremtménye az Istennek a tűz is! Milyen ereje van a legparányibb lángocskának! Ha nem vigyázunk rá, lángba borít erdőket, városokat. Semmi neki ellent nem állhat. Ha csak egy gyertyalángnyi van is belőle, megbirkózik a nagy világűrt betöltő éjszaka egész sötétségével. A világ minden homálya sem képes megsemmisíteni. A homály, amíg messze van a fénytől, hatalmasnak látszik, de mihelyt a gyertya közelébe jut, hogy rávesse magát és megfojtsa lángját, eloszlik, mintha semmi sem lenne. És valóban az is: a sötétség semmi, a sötétség halott; a fény, a láng, az van, az él.

Beledobhatsz a lángba bármit: papírt, fát, vasat, aranyat: mind tűzzé válik, életre kel. Már nem rest, sötét, hideg, mozdulatlan anyag. Ami fekete volt, fehérén izzik; ami sötét volt, vakítóan világít; ami hideg volt, égetően forró; ami mozdulatlanul hevert, lángol, lángol mindig csak fölfelé, mintha csak oda repesne égi „rokonaihoz”, a naphoz, a csillagokhoz.

Meg az a láthatatlan tűz, ami az állatok, emberek testében ég! Ha kialszik ez a tűz, itt a halál. A halott hideg; egy láthatatlan tűztől meleg az, aki él.

Mélységekből élni

Isteni szél, lehelet, élő víz, életadó tűz, mindenható fény: már kezd kirajzolódni előttünk a Szentlélek alakja. De hogy még jobban megértsük lényét, gondoljunk néhány emberi tapasztalatra. Bár önmagukban véve még nem a Szentlélek jelenlétének élményei, de sokat segítenek ennek az élménynek megértésében.

Az ember, amíg csak a saját tudatos, kicsiny „én”-jéből él, nem él igazán, nem tud igazán, emberien nagyot tenni. Jól tudják ezt a költők. Megrendelésre nem szokott remekmű születni. A költészethez „ihlet” kell: amikor megszállja az ihlet a költőt, hivatlanul is ömlik tollából a vers. Szinte már nem ő írja a verset, hanem a vers „megszületik, megírja önmagát”.

A zenénél is így van. Amikor a kezdő növendék gyakorolja a Mozartszonátát, más a kotta, más a zongora, más a zongorázó, aki ezt a kettőt összeegyeztetgetni próbálja. Az ilyenkor születő hangokban Mozart bizony alig ismerne rá művére, amely egy ihletett pillanatban úgy áradt ki szívéből, mint a báránnyelű nyári eget bearanyozó napsugár. De ha igazi művész játszik, akkor nincs már külön kotta, külön hangszer és külön zongorázó: minden eggyé lesz, és az a nagy Zene, amely Mozart zsenijében sírt és kacagott, sír és kacag most közöttünk újra. A művész csak eszköz, amelyen át a láthatatlan muzsika új életre kel. De micsoda feladat egy ember számára oly átlátszóvá tenni magát, hogy eszközzé lehessen a nálánál mélyebb és nagyobb Valóságnak!

Nagy költői, zenei élmény nem adatik mindenkinek, de van egy olyan élmény a kis énünket meghaladó erővel való találkozásról, amelyen szinte minden ember keresztülmegy: a szerelem. Aki szerelmes lesz, az előtt egy új világ nyílik meg. Soha még nem érezte így magát, soha még nem látta ilyennek a világot, soha nem tudta, tapasztalta ilyen mélységes magától értetődőséggel, hogy „élni, élni mily édes, mi szép!” Most tudja, hogy „csak egy kislány van a világon”, és csodálkozva felkiált: „A jó Isten jaj de nagyon szerethet, hogy énnéem adott tégedet!” Milyen nagy igazságot és bölcseséget fejez ki ez az együgyű kis magyar nőta! Soha egy magányos ember kis énjéből ezt az új világot elővarázsolni nem lehetett volna; kellett, hogy rámosolyogjon az a „csak egy kislány”, és hogy felébredjen benne az az erő,

amelyik áthatja fajunkat, felemeli, átformálja, új, hatalmas erővel tölti el szívünket: a szerelem.

A költészet ihlete, a zene titka, a szerelem tüze: ez és számtalan más példa mutatja, hogy az ember akkor él igazán, mélyen, boldogan, emberien, amikor léte egy önmagánál mélyebb gyökérből táplálkozik, amikor egy önmagánál nagyobb áradatba veti magát, amikor egy önmagánál nagyobb lelkesedés veszi birtokába. Ezek a gyökerek, áradatok, lelkesedések sokfélék és végesek. De van egy gyökér, egy áradat, egy lelkesedés, amely mindezeknél mélyebb, amely már nem ehhez a véges, teremtett világhoz tartozik, de éppen ezért közös gyökere és találkozó pontja minden teremtménynek; amely oly végtelen nagy, hogy a világmindenség hozzá képest porszem, és egyben oly végtelenül kicsiny, hogy teljes oszthatatlan lényében ott van egy kisgyermek szerető szívében: ez az Isten Lelke, a Szentlélek.

Jézus és a Szentlélek

Ez az isteni Lélek lényegénél fogva Jézushoz tartozik, az ő szívének lakója. Jézust azért hívják „Krisztusnak”, „Fölkentnek”, mert rája ömlött, mint királyi kenet és a szeretet lángját tápláló olaj, a Szentlélek (Lk 4,18). Ez a Lélek irányítja minden lépését, egész életét. Ebből a benső forrásból tapasztalja Jézus, hogy az Atya szereti őt mindenek felett, mint édes, egyszülött Fiát. És ez a Lélek az az erő, amely Jézus egész életének egyetlen egy tartalmát ad: „Igen, Atyám, úgy legyen, amint te akarod.” Mert az isteni Lélek mélységeiből él, azért vonul át egész életén az a csendes bizonyosság és rendíthetetlen nyugalom. Igen, volt, hogy sírt és szenvedett, volt, hogy félt és remegett, volt az is, hogy haragra lobbant és szemei szikrát hánytak, volt úgy is, hogy szinte alig bírt magával az örömtől: de mindezek alatt az érzelmek alatt, mint nagy, méltósággteljes ár, hömpölygött tovább életének és szívének nagy folyama: „En az Atyától jöttem e világra; ezért Atyámhoz megyek!” „Prosz ton Theón”, „prosz ton patéra” (az Istenhez, az Atyához): ez Jézus életének alaptörvénye. A folyó a tengerhez, a tűz a csillagokhoz húz: Jézus az ő Atyjához. Így élt és így halt meg: „az örök Lélek által saját magát adta tiszta áldozatul Istennek” (Zsid 9,14).

De ez nem volt a vég. Az Isten Lelke élet és minden életnek forrása. Aki így élt és így halt meg a Szentlélek szeretet-folyamába olvadva, ha meghalt is, élni fog: feltámad! Az Atyaisten életadó Leheletével támasztotta fel Krisztust (Róm 8,11). És ez a feltámadott Fiú emberi természetének minden rétegében, teljes egészében át meg át van itatva a Szentlélek áradatával, át meg át van tüzesedve a Szentlélek tüzevel, fel van ruházva az isteni Lehelet korlátlan szabadságával. Már nemcsak önmagában éli a szentlelkes életet, hanem küldője, adója a Szentléleknek mások számára. Ő az, akinek átszűrte kebeléből buzognak örökké az élő vizek forrásai. Ő a „második Ádám”, „az életadó Lélek” (1Kor 15,45), aki a Szentlélekkel együtt bennünk is élni tud

és élni akar. „Én elmegyek, de újra visszatérek hozzátok. Visszajövök és küldöm, adom az Igazság Lelkét. Ő veletek marad, bennetek lakik. Amikor én is bennetek lakom, akkor bennetek lakozik, rátok árad, éltet és vezet az Atya irántam való szeretete.” Ez a szeretet, amely most belénk árad, a Szentlélek. A feltámadt Jézus rálehel tanítványaira: „Vegyétek a Szentlelket” (Jn 20,22). Csodálatos az Isten, és csodákat művel: Jézus benső világa a mi benső világunkká válik; azok a mélységek, amelyekből voltaképpen csak az emberré lett Isten Fia szabadna hogy éljen, megnyílnak számunkra is. És szerelmeseink leszünk mi is. Az Isten szerelmesei, korlátlanul, feltétlenül. „Mert az isteni szeretet (vagyis az Isten irántunk való szeretete, amely egyben a mi szeretetünk is az Isten és az Isten által szeretett felebarát iránt) kiáradt szívünkbe a nekünk ajándékozott Szentlélek által” (Róm 5,5). Nem valami más lelket kap az egyik ember és megint más lelket a másik. Egy a Lélek az Atyában, Jézusban, Máriában, Péterben, Pálban, benned és énbennem. Ő az Egy a sokaságban, aki által a sokaság eggyé lesz, anélkül, hogy megszűnne sokaság lenni, mert a Szentlélek a sokaságot életető, összekapcsoló szeretet.

A Fiú és a Szentlélek küldetése

A Szentléleknek ez az üdvösségtörténeti működése valamelyes tekintést enged örök isteni mivoltába is. A Szentlélek az Atya és a Fiú örök kapcsolata: egy a kettőben, a végtelen, közös és kölcsönös szeretet. Egy az Isten, de nem magányos. Az Atya és a Fiú létegyesége és létközössége az abszolút és egyben viszonylagos isteni lét és élet. Az Atya és a Fiú közössége és kapcsolata a Szentlélek. „Az Atya és a Fiú egy a tőlük származó szeretetben, aki a Szentlélek” — mondja Aquinói Szent Tamás. A Szentlélek egészen más értelemben „személy”, mint az Atya és a Fiú, mert személyi sajátossága éppen az, hogy több személynek legyen osztatlan, tökéletes és szeretetbeli egysége.

Ezt a Lelket, aki az Atyaisten és a Fiúisten egyedülálló, isteni létegyesége és szeretetegysége, csak olyan ember bírhatja mint embervoltát meghatározó és irányító formát, aki maga az emberré lett Fiúisten. Csak ő mondhatja a „Szentlélekben” az Atyaistennek: „Én édesatyám!” Ezt a csodálatos kincset adja a feltámadott Krisztus mint „első adományát” (4. misekánon) minekünk. Csak úgy teheti meg, hogy testének tagjává, emberségének részesévé, Krisztusban krisztusivá tesz. Így a Fej és a tagok mind ugyanabban az egy Lélekben részesülnek: a Szentlélek egy a sokaságban, a sokaságot eggyé teszi, és belevonja Jézus vonulásába „prosz ton Patéra”, az Atyához.

A Fiú küldetése és a Szentlélek küldetése szoros és szükségszerű kapcsolatban áll egymással. Csak az emberré lett Isten Fia Szentlélek-birtoklásának kiterjesztéseként kapjuk meg mi a bennünket Isten fiaivá tevő Lelket. És csak ettől a Lélektől megvilágosítva lehet hitünk, vallhatjuk Jézust Urunknak, és lehet olyan igazi, krisztusi szeretetünk, amely Isten fiainak jellegzetessége.

A Szentlélek működése az Egyházban, mibennünk

A Krisztus küldetése által tapasztalható, látható, hallható formában beteljesedett kinyilatkoztatás és kegyelemosztás tovább folytatódik a feltámadt Krisztus működésének eszközeként küldött Egyházban. Az Egyház hirdeti tovább az evangéliumot, mint az örök üdvösség ígét; az Egyház szolgáltatja ki a szentségeket, mint a mi Krisztussá válásunk útját; az Egyház neveli bennünk a szeretetet az alázat, közösség, szolgálat és engedelmisség iskolájában. Mindezeket a tevékenységeket kíséri a Szentlélek. Ő a forrása annak az „egyházi hitnek” (fides Ecclesiae), amelyre való vonatkozás nélkül nincs hithirdetés, nincs szentségkiszolgáltatás (a szentségeknél szükséges az „intentio faciendi quod facit Ecclesia credens”), és nincs maradandó szeretet. Ő az, aki a hallgató szívét megnyitja és isteni szerelemre gerjeszti, mikor az Isten szeretetének evangéliumát hirdetik; Ő az, aki egyre mélyebben áthatja az ember szívével-lelkét, amikor a szentségekhez járul; Ő a forrása annak a szeretetnek, amely „mindent eltűr (az Egyház tagjainak és vezetőinek gyarlóságait, hibáit is), mindent elhisz, mindent remél, mindent elvisel” (1Kor 13,7). Az Egyház a Krisztust hívő emberek Szentlélekkel telt közössége. Az egy Szentlélek, a szeretet Lelke az a legmélyebb kapocs, amely minden parancsnál, jognál, törvéynél és hatalomnál hatékonyabban tartja össze, tartja meg és ifjítja meg az Egyházat.

„Mint egy drága edény, úgy foglalja magában az Egyház a Szentlelket — mondja Szent Iréneusz. — Ez a Szentlélek pedig mindig fiatal. Ezért megifjítja az edényt is, amely foglalhatja.” Néha mintha kissé előregednék az Egyház. De akkor feltámad benne újra a Szentlélek szele, kivágja a túlságosan beretesztelt ablakokat, kisöpör sok mindent, nagy kavarodást okoz, és friss hegyi levegőt áraszt minden sarokba. Szabad a Lélek, és fúj, ahol akar, de mindig Jézus ajkáról fúj, és Jézus felé meg az Atya felé fúj, „hogy mindnyájan egygé legyenek”. Ha másképpen fúj valami, akkor az nem „szent” lehelet. Ugyancsak Iréneusz mondja: „Vannak, akik elszakadnak az Egyház egységétől azzal a szándékkal, hogy ezáltal valami hibát megjavítsanak az Egyházban. Pedig nagyobb a kár, amit az egység megrontása okoz, mint a haszon, amit akármilyen hiba megjavításával elérhetnének. Olyanok ők, mint a vizek, amelyek a folyó eleven áramlatából kiválva állóvízzé lettek. Nemsokára megposhad ám az a víz, és bűzleni kezd.” Igen, ahol az Egyház, ott a Szentlélek és a kegyelem. Ő segíti a pápát, püspököket, papokat, „akiket a Szentlélek rendelt előljáróul, hogy igazgassák az Isten Egyházát” (Csel 20,28); Ő adja nekik a papszentelés által „az ero, a szeretet és józanság lelkét” (1Tim 2,6-7); Ő osztogatja minden keresztyén hívőnek különböző adományait: kinek krisztusi bölcsességet, kinek szent tudományt, kinek hegyeket megmozgató hitet, kinek szolgálatkész szeretetreméltóságot, kinek prófétai bátorságot, ahogy az Egyház szüksége kívánja, hogy így az Egyház, mint jól épült test, nőjön, éljen, működjék.

Persze — bár a Szentlélek nélkül nincs hit, remény és szeretet, nincs Egyház és nincs megistenítő kegyelem — a Szentlélek működése nem zárja ki, sőt ellenkezőleg megköveteli az ember szabad elhatározását és közreműködését. A Szentlélek legfontosabb művénél, vagyis az Atya és Krisztus élő viszonyában való részesítésünk kegyelménél ezt különösen hangsúlyoznunk kell. „A Lélek gyümölcse: szeretet és öröm, békesség, türelem, kedvesség, jóság, hűség, szelídség, önmegtartóztatás” (Gal 5,22). A Lélek gyümölcse az egység, az igazság, a hit, a remény, az ima. Ha valaki a gyűlölet, a mások iránti közömbösség, keserűség, viszálykodás, türelmetlenség, durvaság, gonoszság, hűtlenség, vadság, kicsapongás útját járja; ha öntelten és gőgösen megrontja az egységet; ha nem érdekli, hogy mi az igaz, hanem hogy mi hasznos neki; ha nem akar vagy nem mer hinni és remélni; ha imádkozni az Istenhez szégyell vagy nem kíván, akkor benne a Krisztus Lelke nem lakik. Hogy a szél behozhassa a friss levegőt a dohos szobába, nem szabad neki-támaszkodni az ajtónak, hanem engedni kell, hogy a szél nyomására kinyíljék, és bezúduljon a hideg lég. Hogy a folyó magával sodorhassa az úszót a tengerig, nem szabad a partmenti sásba kapaszkodni, hanem elengedni mindent, és mindenre elszánva belevetődni az árba. Hogy a tűz lággyá és ragyogóvá tegye a vasat, annak nem szabad ragaszkodnia keménységéhez és feketeségéhez, hanem engednie kell, hogy át- meg átjárja a tűz, úgyhogy már inkább tűz legyen, mintsem vas. Csak aki nem fél úgy odaadni az életét, ahogy Jézus tette, annak a lelke forog — mint Dante mondta az Isteni Színjáték zárósoraiban — azon a tengelyen, amely a napot és valamennyi csillagot mozgó Szeretet.

Az Atyaisten kiterjesztette az emberekre azt a szeretetet, amellyel egyszülött Fiát örökké szereti. Ez a szeretet a Szentlélek. Ezért minden ember szent: nem mintha lényénél fogva az volna, hanem mert a szent Isten a Szentlélekben szereti, és Jézus által ezt szánja neki. Aki a Szentlélektől megvilágosítva Jézusban hisz, és aki a Szentlélektől eltöltve úgy kezd szeretni, ahogy Jézus szeret, az már most az Isten örök életével él, és örökké élni fog: látni fogja a Fiúban az Atyát, szeretni fogja a Szentlélekben az Atyát, minden élet, boldogság és szeretet forrását, és így az Isten lesz minden mindenben (1Kor 15,28), a Szeretet lesz minden mindenben. Ez a keresztyén hit evangéliuma. Istennek legyen érte hála.

AZ ÚR VACSORÁJA

Jézus felment Jeruzsálembé. Tudta, hogy ez utolsó útja. A hatalmasok már eldöntötték, hogy végeznek vele. Jézus egy ideig rejtőzködött előlük, tanítványai kis csoportjával. De a dolog nem maradhatott ennyiben, Ő nem azért jött, hogy egy kis szektát alapítson. Az ő hívása mindenkinek szól. Az egész népnek. Az egész világnak. Ezért most felmegy Jeruzsálembé. Utoljára. Messiásként fogadja az ujjongó nép. De Jézus nem használja ki az alkalmat, hogy a tömeg erejével megdöntse ellenségei hatalmát. Tanít egy fél napig, aztán megint visszavonul pár tanítványával. A szeretet védtelenné teszi az embert. Jézus nem tud mit kezdeni kardokkal. A tömeg széteszlott; maradt a hatalmi pozíciókba besáncolódott ellenség. Már a tanítványok kis körébe is befurakodott a mótely. Jézus tudja ezt és borzasztóan fáj neki. Hiszen úgy szereti ezt a Júdást is. De tehetetlen. Nem tud fufangoskodni, alakoskodni, propagandát csinálni. De nem tud elfutni sem. Csak szeretni tud és kitarítani az útján mindvégig. Ma vagy holnap rávetődik a háló. Biztos. De még egyszer együtt akar vacsorázni kedves tanítványaival. Egy búcsúvacsorát. Az „utolsót“.

Sok mindenről folyt a beszéd ezen az „utolsó vacsorán“. Jézus úgy igazából kiöntötte a szívét. De a sok közül egy dolog volt, ami úgy belevésődött a tanítványok szívébe, hogy soha egy percig sem tudták többé elfelejteni. Négyyszer is le van írva a Szentírásban. Nem is csoda, hiszen nemcsak a tanítványok, hanem az ősegyház hívei valamennyien felidéztek emléket minden vasárnap, sőt egyes helyeken naponta. Mi volt hát ez a felejthetetlen esemény?

Forrásaink

A négy szentírási szöveg, amely beszámol erről az eseményről, két csoportra osztható. Pál (1Kor 11,23-25) és Lukács (22,19-20) alkotja az egyik csoportot, Márk (14,22-25) és Máté (26,26-29) a másikat. A korintusiakhoz írt levelet Pál 57 körül írta Efezusban. Az Úr vacsorájának eredetéről kétségkívül Antiochiában hallott az ottani keresztényektől a negyvenes években, sőt már Damaszkuszban, közvetlenül megtérése után, 33 körül. Amikor, mint ahogy a galatáknak írja, Jeruzsálemben járt, hogy Pétert lássa és két hétig beszéltek egymással az evangéliumról, biztosan kikérdezte Pétert, hogy hogy és mint folyt le ez az emlékezetes vacsora. De minthogy Pál szövege nagyon közel áll az Antiochiában honos Lukácséhoz, feltehetjük, hogy mind Lukács szövege, mind Pálé közvetlenül az antiochiai egyház „úrvacsorájának“ szövegén alapszik. A görög szövegen mindenütt áttetszik még az arám eredeti. Ez természetes is, hiszen az arám nyelven beszélő jeruzsálemi egyházból jutott Antiochiába ez a történet.

Máté szövege teljesen Márk szövegétől függ; Márké viszont független a Pálnál és Lukácsnál található szövegtől. Márk szövegén is áttetszik még az

arám eredeti. Ha meggondoljuk, hogy a hagyomány szerint Márk evangéliuma Rómában íródott, feltehetjük, hogy a római egyház „úrvacsora”-szövegét találjuk nála. Rómába is Jeruzsálemből jött a történet és a Rómában prédikáló Péter garantálta hitelességét. A két szövegtípus természetesen közös forrásra megy vissza. Ez a közös forrás nem lehet más, mint az arám nyelven imádkozó jeruzsálemi ősegyház mindennapi „úrvacsora”-szövege. Akik Jeruzsálemben a harmincas, negyvenes években ezt ismételték, nem voltak mások, mint a 11 apostol, azok, akik résztvettek Jézussal az utolsó vacsorán. Alig van tehát szöveg a Szentírásban, amely — pusztán történetileg is — annyira biztos információt nyújtana a lefolyt eseményekről, mint az utolsó vacsoráról szóló beszámoló.

Arról, hogy a négy szöveg közül melyik áll legközelebb Jézus eredeti szavaihoz, máig is vitatkoznak a szentírástudósok. Annyi biztos, hogy ami közös bennük — és alapértelmük teljesen közös —, az Jézus cselekedetein és szavain alapszik. Hogy pedig különböző megvilágításban hozzák a cselekedeteket és szavakat, az számunkra óriási segítség. Hisz oly végtelen mélységek rejtőznek Jézus e cselekedeteiben és szavaiban, hogy csupán egy szöveggel lehetetlen volna kifejezni. A Szentlélek dolgozott itt és segítette az első keresztyéneket, és általuk bennünket, hogy mélyebben beleláthassunk Jézus titkaiba.

Az utolsó vacsora

Húsvét volt a zsidók nagy emlékűnepe. Megemlékeztek a szövetség Istenének dicső tetteiről, ki atyáikat megszabadította Egyiptom rabságából; az áldozati bárány elfogyasztásával szent asztaltársaságba kerültek az élő Istennel, és együtt várták az Úr Szabadítójának diadalmas eljövetelét. Jézus utolsó vacsoráján is ilyen gondolatok foglalkoztatták az apostolokat. Vacsora előtt szokás volt asztali áldást mondani. Jézus tehát fogta a kenyeret és áldást mondott, magasztalván az Istent. Eddig még nem történt semmi rendkívüli: a tanítványok mind hallgatták Jézus hálaadó imáját; ott feküdt az asztalon mindegyikük előtt egy-egy darab nagy, puha, lapos kenyér. Jézus is egy ilyen kenyeret tartott kezében. De egyszer csak megtöri azt és oda nyújtja tanítványainak. Ez nem volt szokás. Itt valami új dolog történik. És Jézus megszólal: „Vegyétek, egyétek, ez az én testem, értetek.” A tanítványok megdöbbenve vették magukhoz ezt a különleges kenyeret, de talán még nem egészen értették, hogy mit is akar az Úr. Megkezdődött a vacsora. Jézus beszélt nekik szeretetéről, beszélt nekik Atyjáról, beszélt a Szentlélekről és meghagyta nekik, hogy szeressék egymást, mint ahogy ő szerette őket. Már lassan véget ért a vacsora, amikor megint különös dolog történt. Jézus most borral telt helyhét fogta kezébe. Persze mindenkinek volt saját kupája: nem volt szokás a zsidóknál egy kupából inni. De Jézus megint az ő egy kelyhét nyújtja nekik, hogy mind abból igyanak. És meg is mondja, hogy

miért: „Ez a kehely az Új Szövetség az én véremlében. Ezt tegyétek az én emlékezetemre.”

Mi történt itt? Mit jelentenek e gesztusok, e szavak? Kétezer éve gondolkodnak, elmélkednek erről keresztények milliói. Nincs emberi tett, nincs emberi szó, melyet annyian és annyiszor ismételték volna kétezer éven át, mint Jézus e tetteit, szavait. Nincs tapasztalat, melyben annyian osztoztak volna a világtörténelemben, mint az Úr vacsorájában. És mégsem tudtuk még kimeríteni titkát. Mert ez a titok végtelen. Végtelen, mint maga az Isten és végtelen, mint Jézus szeretete. Az a pár gondolat, amelyet itt papírra vetünk, csak dadogó kísérlet. De mégis beszélnünk kell e titokról, ha tudjuk is, hogy elégtelen minden szó. Mert életünk belőle fakad. Őt lépésben próbáljuk megközelíteni az Úr vacsorájának titkát. Csak ha megtettük mind az öt lépést, rajzolódik majd ki a kép, amely talán megsejteti velünk a kincset.

Közös estebéd

Az utolsó vacsora először is közös estebéd. Egy család jött össze itt egy asztalnál. Egy kenyéren osztozkodnak, egy kehelyből isznak. Testvérek. Ki ne tapasztalta volna már meg a közös családi vacsora melegségét? Amikor családtagok, barátok együtt esznek, együtt isznak, egymást kínálják, beszélgetnek, énekelnek, — egyszer csak megtapasztalják, hogy összeforrt a szívük. Borzasztó áruháza, ha az kel ellenünk, aki velünk együtt „nyújtja kezét a táliba”. Együtt ettünk, együtt tápláltuk életünket, életünk egy: együtt élünk, egymásért élünk. Ez Jézus életmódja: ő sohasem volt magányos, elzárkózott. Mindig vele van Atyja és ő mindig Atyjával van. És most velünk van, emberekkel. Együtt eszik, iszik a bűnösökkel, mivelünk bűnösökkel. Szabadító tett ez: benne befogadott bennünket az Isten. Jézus velünk van, értünk van. És ebből az odaadottságból és nyíltságból új egység születik meg közöttünk is: nem vagyunk már csigaházukba húzódo magányosok, kis énjüket őrző félnépek, másokat félreértő gyanakvók, önelégült önteltek. Bocsánatot nyert bűnösök vagyunk, akiket Jézus által befogadott házába az Isten. Így most már ő az, akire rábízhatjuk életünket, terveinket, birtokunkat, jónevünket, mindenünket. Akit így házába fogadott az Isten, annak oly szabad lesz a szíve, hogy van ideje és ereje másokat meglátni, másokat szeretni, másokért élni, másokért lenni. Mind, együtt, egy asztal körül, egy szívvel, egy lélekkel. Mert családja vagyunk Krisztusnak, mert mi vagyunk az Isten házanépe.

Az Úr szolgája

De Krisztus vacsorája nem Krisztus családjának testvéri estebédje csupán. Végtelenül mélyebb a titka. És ez a titok teljesen Jézus személyére összpontosul. „Ez az én testem, (mely) értetek (adatik).” „Ez a kehely az új szövetség az én véremlében (mely értetek kiontatik).” Ezek Jézus szavai Pál és Lukács szerint. A próféták hagyománya éri el itt csúcspontját. Jézus tette

prófétái tett: nem más, mint hivatásának kihirdetése: „Én vagyok az „Úr szolgálja”, akiről Izaiás könyve beszél: akit az Isten azért küldött, hogy odaadja életét „sokakért” a bűnök bocsánatára.”

Az „Úr szolgáljáról” szóló négy ének (Iz 42,1-9; 49,1-6; 50,4-11; 52,13-53,12) az ószövetségi prófétái tradíció drágagyöngye. Az „Úr szolgálja”, akit Isten küldött mint szelíd és alázatos prófétát, feláldozza életét, hogy megváltsa népét és kibékítse Istenével. Áldozat ez, de nem bikák és tulkok áldozata, hanem egy emberéleté: vértanúság. Nem ceremóniáról van szó, hanem véres valóságról. Egy életben és egy halálban kifejezni, hogy mit jelent az abszolút szeretet.

Jézus nem egyszer adott kifejezést meggyőződésének, hogy őbenne teljeseedik be az „Úr szolgáljának” hivatása (Mk 1,11; 10,45; Lk 4,21; 22,37). Ezt az utat „kell” megjárnia, az Atya akarata szerint. „Adatik”, kiontatik”: a tiszteletet kifejező szenvedő igék az Istenre utalnak mint az események végső alanyára. Maga az Atya adta oda Fiát a világ üdvösségéért. Jézus itt az utolsó vacsorán prófétái tettel kifejezi, hogy ő elvállja ezt a sorsot, ezt a hivatást. Nem az áruló tanítvány, nem a papság dorongos pribékjei, nem a furfangos főpap, nem a gyáva Pilátus, nem a kegyetlen hóhérserег indítja meg a passió drámáját. Még mielőtt ők megjelenének a porondon, Jézus már felajánlotta életét, már megrajzolta halálát. „Senki el nem veszi életemet. Én adom oda.” Ahogy Jézus kezébe vette a kenyeret és a kelyhet, ahogy ki-mondotta azokat a súlyos szavakat, megpecsételődött sorsa. Az igazi próféta tette és szava biztosan beválik. Jézus másnap meg fog halni. Ez elkerülhetetlen bizonyosság. „Meg fogok halni értetek.”

És így lesz maga Jézus, ahogy Izaiás könyvében írva van, „a nép szövetségévé” (Iz 42,6). Ő maga testté lett „szövetség” Isten és ember között. Mert ez a szövetség nem más, mint egység, találkozás, hűség, szeretet. Jézusban egy az Isten Fia és az Ember Fia. Egy az Isten emberszeretete és az ember istenszeretete. Ő az „új szövetség”, amelyről Jeremiás és Ezekiel énekel (Jer 31,31-34; Ez 36,23-32; 37,23-28), amelyben az Isten Lelke tölti be az ember szívét és a törvény már nem kőtáblákra vésett parancs, hanem emberszívbe oltott isteni szeretet. Jézus szavai, ahogy Lukács és Pál hozza őket, elsősorban nem az ószövetségi állatáldozatok terminológiáját idézve beszélnek Jézus „testéről” és „véréről” (bár ezt az értelem sem zárják ki), hanem mind a két szó a magát vértanúként felajánló „Úr szolgálját” jelenti. A „test” szó halandó, szenvedő, esendő embert jelent. Az ember Jézust adta oda az Atya „értetek”, a „sokak” megigazulására. És a kehely bora nem más, mint maga az Új Szövetség. Mert az Új Szövetség maga Jézus, az „Úr szolgálja”. Hogy ő „új szövetséggé”, vagyis az Isten és ember végleges találkozásának helyévé lehessen, hogy teljesen áttetsző legyen benne az Isten szíve és valóságos legyen az ember szeretete, ki kell ontania véré, az utolsó cseppig. Ezért „ez a kehely az új szövetség az én véremben”, vagy inkább — mert a görög névelő valószínűleg a tágabb értelmű arám szó szó szerinti for-

dítása — „az új szövetség az én vérem által”. Vérem kiontása, életáldozatom által leszek én az „új szövetséggé”: új és egyetlen találkozhelyévé Istennek és az egész emberiségnek, az új „templommá”, amelynek élő kövei a hívek, amelyben az Isten lelke lakik és amelyben az Atyának kedve telik. Mint ahogy az izaiási „Úr szolgálja” hol egyéni vonásokat mutat, hol az egész közösséget jelenti, úgy Jézus is „egy és mindenki”: ő a „közösségi egyén” (corporate personality), az új „tér”, melybe beleilleszkedhetik most már az egész emberiség. Öbenne, az ő Lelke által járulhatunk mindnyájan közvettlenül az Atya elé.

A szövetségi áldozat

Menjünk most egy lépéssel tovább és bízzuk magunkat Márk és Máté vezetésére. Ők így idézik Jézus szavait: „Ez az én testem.” „Ez az én vérem, a szövetségé, mely sokakért kiontatik (a bűnök bocsánatára).” E szavakon is átszeng ugyan az izaiási jóvendülés — a „sokakért” szó idézet Izaiás 53,11-ből —, de a közvetlen szentírási háttér mégis inkább az Exodus 24. fejezete: a mózesi szövetséget megpecsételő áldozat. Míg Pál és Lukács az ószövetség prófétai hagyományának csúcspontját rajzolta meg. Márk és Máté az ószövetségi papi hagyomány beteljesedését mutatja. Eggyé lesz a kettő Jézusban.

Mikor az Isten kinyilatkoztatása szerint, Mózes közvetítésével, a Sínai-hegy lábánál megkötötték az ószövetséget, Izrael legényei bikákat öltek le, Mózes a vért tálba fogta, felét az oltárra önti, másik felével meghinti az összegyűlt népet, és így kiált: „Ez a szövetség vére!” (Kiv 24,8.) Jézus szavai Márk és Máté szövegében pontosan ugyanígy hangzanak. Csak az egy birtokos névmás van beillesztve, ami persze döntő jelentőségű: „ez az én vérem”. Mint ahogy a bikák áldozata és vérük hintése által lett érvényes az ószövetség, úgy lesz majd Jézus életáldozata és vére által érvényes az új.

A márk-mátéi szöveg tehát, bár egy másik ószövetségi hagyomány keretében értelmezi Jézus cselekedeteit és szavait, végeredményben ugyanazt mondja, mint a pá-lukácsi szöveg: Jézus meg fog halni és halála áldozat, amellyel új szövetség születik. Jézus maga kétségkívül mind a két ószövetségi hagyományt be akarta teljesíteni saját személyében: új szövetséget kötő új Mózesnek tudta magát és az új szövetséget önsorsában megtestesítő „Úr szolgálójának”. Így jön el benne végleg az „Isten országa”.

„Egyétek, igyátok”

Az eddig mondottakkal azonban még távolról sem merítettük ki az Úr vacsorájának értelmét. Ha Jézus csak egy prófétai képben akarta volna apostolai szeme elé állítani halála értelmét, kifejezőbb eszközöket választott volna, mint kenyeret és bort. Jézus magyarázó szavából értjük ugyan, hogy a kenyér halálnak szánt testet jelent és a bor kiontott vért, de magában véve

kenyér és bor nem idézi fel a halál képét. Jézus a kenyeret és bort azért választotta, mert a kenyér étel, a bor meg ital. Vagyis Jézus nemcsak mutatni akart valamit tanítványainak, hanem a d n i . Ezért töri meg a kenyeret, hogy mindenkinek jusson, ezért nyújtja kelyhét, hogy mindenki igyék. Ezért ismétli: „Vegyétek”, „vegyétek és egyétek”, „igyátok mindnyájan”. Ezért hangoztatja Márk: „Ittát mindnyájan”. Ami itt történik, nem csupán oktatás, hanem részesedés.

Az apostolok jól értették ezt. Zsidók voltak ők. Számtalanszor vettek részt áldozati lakomákon. Számtalanszor ették a „béke-áldozatok” húsát, minden évben fogyasztották a húsvéti bárányt. Tudták, hogy egy ilyen szertartás mit jelent: az áldozati állat Isten szent tulajdona lesz. Vérét az oltárra öntik, zsírlát elégetik, de húsát visszakapja az áldozó, hogy szent lakomát üljön meg vele. Aki így az oltár áldozatában részesül, a szövetség Istenének lesz asztaltársa, részesedik a szövetség kegyelmében. Megújul a szövetség, elmélyül a hűség köteléke. Így volt ez az ószövetségben. De az ószövetségnek most vége. Jézus új szövetségről beszél. És ebben az új szövetségben már nem bikák, tulkok, bárányok, kenyérlepenyek és tömjénmagok szerepelnek mint áldozat. Egy áldozat van csupán, és ez nem más, mint az „Úr szolgálja”, Jézus. A Zsidókhöz írt levél részletesen kifejti ezt a témát, de már az evangéliumokon is világosan átcsgeng e gondolat: maga Jézus az új szövetség, ő az egyetlen közvetítő, az egyetlen pap, az egyetlen váltság, az egyetlen áldozat.

Itt jutottunk el az utolsó vacsora értelmének központjához. Jézus új szövetséget alapít és az új szövetség kegyelmét (pontosabban: az ebben való részesülés zálogát) általa akarja tanítványainak a d n i , hogy áldozati lakoma formájában együtt egyék az új szövetséget megkötő áldozatot. De az új szövetség áldozata csupán egy: maga Jézus. Ha tehát Jézus az új szövetség áldozatának vétele által akart tanítványainak részt adni e szövetség kegyelmében, csak egy módja volt rá: isteni erejével ő n m a g á t kellett étellé, itallá tennie. És Jézus pontosan ezt teszi. Szava tett. Szavának erejével a kenyérforma gyökeres valósága ő maga lett. A borforma gyökeres valósága is ő maga. Őt eszik, Őt isszák a tanítványok és őbenne az új szövetséget.

Hogy Jézus ezt meg tudja tenni, ahhoz Isten egyszülött Fiaának kell lennie. Mert Isten Fia szeretetének nincs lehetetlen. Jézus szava teremtő erejű. Hisz ő a teremtő Ige, „amely által minden lett”. „Legyen világosság: És lőn világosság.” Ilyen az isteni Ige ereje. És Jézus emberi életében is: szaval „működnek”, mint a mindenható szeretet. Jézus mondja: „Effeta”, és hall a süket. Jézus mondja: „Légy tiszta”, és eltűnnek a leprás fekélyei. Jézus mondja: „Talita kum”, és felkel a halott. Jézus mondja: „Lázár, jöjj ki”, és kijön Lázár a sírjából. Nem hiába mondta Szent Ambrus: „Vide quam operatorius est sermo Christi — Nézd csak, milyen hathatós Krisztus szava!” Ez a teremtő,

„működő” szó hangzik el az utolsó vacsorán — és azóta minden Misén — is: „Ez az én testem, ez az én vérem”. És testté lesz a kenyér, vérré a bor. Mert szólt az Isten Fia.

De hogy Jézus e szavakat ki tudja mondani, nemcsak Isten Fiának kellett lennie, hanem az Ember Fiának is: a szerető, az önmagát a végletekig odaadó Ember Fiának. Nincs önzetlenebb valami, mint az étel és ital. Önmagát feloldva válik vérünkkel, táplálja életünket. Jézus egész életében készült e szavak kiejtésére. Egész élete nem volt más, mint odaadottság. Nem tart fenn a maga számára semmit: sem pénzt, sem hírnevet, sem rokonokat, sem lakást, sem párnát, sem titkot, sem hatalmat, sem időt: semmit. Mindenét mindig csak adni tudja. És holnap oda fogja adni utolsó szál ruháját, utolsó csepp véré, életét, mindenét. Csak egy ilyen ember fejezheti ki létét úgy, hogy étellé, itallá teszi magát. Minden más embernél ez hazugság lenne. Csak nála, az egészen odaadottnál, fenséges igazság.

Jézus mint áldozatot nyújtja oda magát tanítványainak. Még vére nem hull, még teste nem vonaglik a halál kínjában, de — mint szavai világosan mondják — a kenyér halálra szánt testének jele, a bor kiontott vérének. E jelekben van jelen ő maga; e jelekben fejezi ki szívének följajlását. Egyedülálló, „szentségi” (sacramentalis) áldozat ez: benne Krisztus keresztlé, az életadó keresztragyog fel a szentségi jelekben, amelyekben maga Krisztus van jelen és fejezi ki léte egész értelmét.

Kenyer és bor . . . Jézus nem a húsvéti báránnyt választotta az új szövetség áldozatának megvalósítására. Nem a jeruzsálemi templom szövevényes szertartásait örököltette meg. Messzebbre nyúl vissza. A titokzatos sálemi király, Melkizedek alakjáig. Melkizedek kenyeret és bort nyújtott Ábrahámnak és megáldotta őt. Jézus sokszor gondolt a 110. zsoltárra: „Mondá az Úr az én Uramnak: Jobbom felől foglalj helyet . . . Megesküdt az Úr és nem bánja meg: Pap vagy mindörökké, úgy mint Melkizedek” (vö. Mt 22,42-46). Nem komplikált, csak egy bizonyos kultúrkörnek való szertartást rendel el Jézus: a legegyszerűbbet választja. A mindennapi kenyeret, a családi ünnepkor mindenkinek kijáró bort. Családi vacsora ez: az Isten házanépének vacsorája. Azoké, akiket Isten mint fiait szeret. Azoké, akiknek nem kell feszengegniök, szertartásoskodniök Atyjuk jelenlétében. Néhány filléren vett kenyér és bor, néhány egyszerű szó: és megvalósul a legfőbbesébb áldozat. Jól mondta Agoston: „Quam facile sacrificium: Mily egyszerű ez az áldozat!” Egyszerű, mint minden, ami igazán isteni.

Jézus mondja: „Igyátok, ez az én vérem.” E szavakon biztosan megütköztek az apostolok. Áldozat húsát enni, ezt még meg tudták érteni valahogy. De vért inni!? Szigorúan tilos volt ez a zsidóknak. A vér az élet forrása. Az élet pedig Istené. Embernek ezért vért fogyasztania nem szabad. Még ha titokzatos szentségi bor alakjában történik is. Megdöbbenő volt Jézus kívánsága. Elfelejtkezett talán az ószövetségi szigorú tilalomról? Szó sincs róla!

Ellenkezőleg, éppen azt akarja tetteivel megtapasztaltatni, hogy mi is igazán az Újszövetség kegyelme. Igen, az élet isteni tulajdon, isteni dolog. De az Új Szövetségben épp ezt adja nekünk az Isten: életet, mégpedig az ő saját szent életét. János evangéliumában hangzik el világosan a szó: „Amint engem küldött az élő Atya és én az Atya által (és az Atyáért) élek, úgy aki engem eszik, az majd énáltalam (és értem) él” (6,57). Az Isten élete, amely az élő Atyától a Fiúba áramlik, amely a megtestesülés által e világba jött: ez az élet áramlik belénk a szentáldozással. „Azért jöttem, hogy életük legyen és bőségesen legyen” (Jn 10,10). „Aki eszi az én testemet és issza az én vére- met, annak örök élete van” (6,54): már most örök élete van, mert benne él az Atya, a Fiú és a Szentlélek. Jézus az Út, amely az Atyához vezet. Ebbe a „visszatérésbe” vonja bele tanítványait az utolsó vacsorán. Az Atyától jött ő és az Atyához tér vissza. És őáltala, ővele és őbenne térünk vissza mi is hozzá. Az Eucharisztia lényege: út az Atyához.

„Emlékezetemre”

De hogy az utolsó vacsorán történeteket igazán megértsük, Jézusnak még egy utolsó szavát kell megfontolnunk. Ha ugyanis csak az lett volna Jézus szándéka, hogy tizenegy tanítványának (Júdás valószínűleg már nem volt jelen) nagypéntek előestéjén részt adjon az újszövetség kegyelmében, nem volna érthető, hogy miért választott reá ilyen rendkívüli, csodálatos módot. Jézus azonban nemcsak a tizenegy tanítványra gondolt ezen az estén. Gondolata átöleli valamennyi nemzedéket: „Ezt cselekedjétek az én emlékezetemre.”

Jézus e szavainak is mély gyökere van az ószövetségben. A zsidók minden ünnepe, minden áldozata „emlékezet” volt. A húsvéti bárány áldozata pedig egész különösképpen. Izrael élete három dimenzióban folyik le: e három a múlt, a jelen és a jövő. Emlékeznek az Isten elmúlt dicsőséges tetteiről, szövetségéről, ígéreteiről. Megemlékeznek az Istenről, aki hűséget esküdött Abrahamnak, az Istenről, aki kivezette atyáikat Egyiptomból, az Istenről, aki megígérte, hogy „velük lesz”. Nem pusztá elmerengés ez egy dicső múlton, hanem a múlt újjáéledése a jelenben. Az emlékezetből tett folyik. Az emlékező ember felidézi hivatását, újra átéli szerepét az Isten előtt. És megemlékezik Isten is. Mert ez az Isten nem múlt el a múlttal: az örök Isten ő, az élő Isten, aki ma is hűséges adott szavához. Ővele kötnek szent egységet ma is a megemlékezők. De ez az Isten nemcsak volt és van, hanem jön is. A mi Istenünk a jövő Istene, a megváltó Isten. Izrael, mikor emlékünnepeit ülte, egyben táplálta reményét az Isten szabadító eljövételében. Ha jönni fog az „Úr Napja”, mi, akik róla emlékezünk, vele leszünk a diadalban.

Az ószövetség emlékünnepe a húsvéti bárányvacscora. Minden évben meg kell ülni, amíg az ószövetség tart. De Jézus keresztségével az ószövetség véget ér. És kezdődik az új szövetség. Ahogy az ószövetségnek emlékünnepe volt,

úgy van az új szövetségnek is. Ezt ünnepeljük a világ végezetéig. Ezt hívjuk misének.

Itt emlékezünk az új szövetséget megalapító isteni tette: hogy az Atya úgy szerette a világot, hogy egyszülött Fiát adá. Emlékezünk Jézus halálára, feltámadására. Emlékezünk, hogy — mert Egy meghalt mindenkiért — az élők már nem maguknak kell hogy éljenek, hanem annak, aki értük meghalt és feltámadt. És ez a Krisztus tegnap, ma és örökké ugyanaz. Ő az élő, feltámadt Úr. Ő az, aki ma is összegyűjti testvéreit asztalához, hogy ott — amint az isteni Bölcsesség ígérte (Péld 9) — önmagával táplálja őket. Öbenne részesülve egy testté leszünk és egy Lélek tölt el: Krisztus Lelke, az Isten Lelke, amely isteni, krisztusi szeretetet önt szívünkbe (Róm 5,5).

De ez a Jézus jönni is fog, hogy mindent betöltsön és mindent átadjon Atyjának. E nap felé, a bárány végső lakomája felé, épül az Egyház az eucharisztia által: „Aki eszi az én testemet és issza az én véretem, azt feltámasztom az utolsó napon” (Jn 6,54).

Szent Pál egy mondatban fejezi ki e három dimenziót: „Valahányszor e kenyeret eszitek és e kehelyből isztok, az Úr halálát hirdetitek, amíg el nem jön” (1Kor 11,26). „Az Úr (Kyrrios!) halála”: ez Jézus halálát és feltámadását jelenti, az egyszeri, történelmi, döntő isteni tettet. „Hirdetitek”: ez a jelenben való meghirdetés, a mise cselekedete, szava: általa fejti ki erejét és érvényességét az egyszeri üdvözítő tett az itt és most összegyűlt hitközség számára. Az Egyház legmélyebb lényegében nem más, mint az úrvacsora közössége: minden misén önmagát valósítja meg. „Amíg el nem jön”, pontosabban fordítva: „amíg el nem érjük a célt, hogy eljőjjön”: az eucharisztia által alakul Krisztussá a világ, míg meg nem érik a vetés és jöhet az aratás Ura, hogy begyűjtse a gabonát örök magtárába.

A szentmise az Úr vacsorája. A Kyrrios, a feltámadt Krisztus van közöttünk. Az ő öröme tölt el. Az ő élete éltet. De a jelek, amelyekben nap mint nap kinyilatkoztatja és adja magát, nem a dicsőség hideg szimbolumai; nem arany, nem ezüst, nem gyémánt; hanem kenyér és bor: életet adó étel, örömet adó ital. És amint mindenható szavai mondják, a kenyér és bor odaadott testet, kiontott vért jelent. Ilyen formában maradt velünk valóságosan az Úr, mert ez legnagyobb dicsősége. Ezért viseli mint kimondhatatlan titkot sebhelyeit örökké. A világ központja, mágnese a Megsebezett. A szentáldozás gyümölcse az, hogy velünk marad, bennünk él, valóban és igazán, feltámadott istenemberi létével, és vezet bennünket, együtt, a kereszten át, az Atyához.

A MANDULAÁG CSODAJA

Régen történt, több mint huszonöt éve. Rómában készültem akkor évfolyamtársaimmal együtt a papszentelésre. Engem kért meg a papnevelő intézet házilapjának szerkesztője, hogy írjak erre az alkalomra egy rövid cikket a keresztény papság értelméről. Mialatt imádkozgatva gondolkodtam azon, mit is írjak, az ószövetségi Szentírás két szakasza ötlött eszembe. Mandulaágról szól mind a kettő. Az első: az Áron vesszejéről szóló történet a Számok könyvében. Arról van ott szó, hogy vetélkedés keletkezett a sivatagban vándorló zsidók között: kinek van joga ellátni az áldozatbemutató pap tisztjét? A kérdés eldöntésére Mózes Isten parancsára a tizenkét törzs fejedelmeivel tizenkét száraz faágat helyeztet el a frigszekrény elé. „Választottam az, akinek a vesszeje kivirágzik” — mondja az Úr. És lám, másnap reggelre a Lévi törzsbeli Áron vesszeje hajt virágot. A vessző egy mandulafa ága volt (Szám 17,23). Héberül „virrasztó fának” nevezik a mandulafát. Azért, mert januárban, mikor minden más lombhullató fa még téli álmát alussza, a mandulafa már felébredt: átjárja az élet lehellete, és ott rezeg ágán a téli napsütésben a sok-sok fehér vagy rózsaszín virág. Egy ilyen mandulafa ága feküdt ott, szárazon, halottan, a frigszekrény előtt. De Valaki rálehel, és megtörtént a csoda: virágba borult a száraz ág. Így lett Áron az Isten papjává.

A második szöveg Jeremiás próféta hivatásának története. Maga Jeremiás írta le könyvének első fejezetében. Jeremiás papcsalád ivadéka (Jer 1,1), és így az ószövetségi törvény szerint maga is pap. Épp szülőfalujában, Anatótban tartózkodott a fiatal levita, amikor egy éjjel hirtelen reázüdul az Isten szava:

„Mielőtt anyád méhében formáltak volna, ismertelek.

Mielőtt elhagytad volna anyád méhét, felszenteltelek.

Kiválasztottalak népek profétájává!” (1,5)

Jeremiás remeg, fél. Nem akarja elfogadni az óriási megbízást:

„Uram, Istenem, én még csak gyerek vagyok. Beszédhez nem értek” (1,6). De az Isten nem enged. „Én szavamat a te szájadba helyeztem!” A még mindig habozó Jeremiás szeme előtt ekkor egy látomás képe bontakozik ki: hatalmas, virágba borult mandulaág.

„Mit látsz, Jeremiás?” — kérdi az Úr.

„Mandulafaágot látok.” (Szó szerint fordítva: Virrasztófa-ágot látok.)

És az Úr: „Úgy van, jól láttad.

Így virrasztok én, hogy betöltssem szavam.” (1,11-12)

Így lett Jeremiás az Úr profétája.

A mandulafa csodája: a papi hivatás csodája. Nem vagyunk mi papok különbek másoknál. De ránk lehelt Krisztus, az Úr. Ránk bízta, száraz ágon csodálatosan nyíló virággént, szavát, szívét, testét-vérét, bocsánatát. Ezt hordozzák, száraz ágként, de az Úr leheletétől áthatottan, Krisztus papjai a századokon át. Ezt az isteni csodát! A világ végéig, a századokon át! Mindaddig, amíg az Úr maga el nem jön, és az Isten nem lesz mindenben mindenné...

Ilyesvalamit írtam huszonöt éve a római papnevelő intézet lapjában, és ilyenek látom a krisztusi papság kegyelmét ma is. Próbáljunk hát belehatolni kissé mélyebben titkába.

Krisztus és a keresztyének

„Minden papság Krisztus papságából származik“ — mondja Aquinói Szent Tamás. Nagy igazság ez. Krisztus az egyetlen közvetítő Isten és az emberek között. Nem olyan közvetítő, aki a felek közé ékelődik és elválasztja őket, hanem olyan, akiben a felek közvetlenül egymásra találhatnak. Krisztus: Isten és ember; benne olvad eggyé az Isten emberszeretete és az ember istenszeretete. Ő az, aki egész létével tárja fel előttünk: ki az Isten, milyen az Isten, mit ad és kíván az Isten, és milyen az Istentől, Istenért élő ember. Ezért ő az egyetlen Mester, az egyetlen Tanító. Ő az, aki békét teremt az ég és a föld között, és mindent egységbe forraszt a Szentlélek szeretetének tüzeiben. Feléje vonzódik minden teremtmény; ő vonz magához mindenkit; ő gyűjti egy akolba valamennyi szerteszét bolyongó bárányt. Ezért ő az egyetlen Pásztor, az egyetlen Egységteremtő. Ő az, akiben az egész világ, az ő halála és feltámadása által, visszatér az Atyához. Ezért ő az egyetlen tökéletes áldozat, és az önmagát egyetemes áldozatként az Istennek szentelő *egyetlen pap*. Az Atyaisten őt erre választotta, ezért küldte. Nincs más mester, más pásztor, más pap. Ő az egyetlen út az Atyához.

Jézus léte és hivatása tehát teljesen egyedülálló. És mégis: „általa, vele és benne“ Jézus „testvérei“ részesülnek mindenben, ami ő volt, ami ő tett, ami vele történt.

Jézus az Isten „választottja“ (Lk 9,36), de ő általa lesznek a keresztyének Isten választottjai (Kol 3,12);

ő az egyetlen „szent“ (Jn 6,69), de ő általa leszünk mi is „szentekké“ (Kol 3,12);

ő az egyetlen „mester“ (Mt 23,10), de ő általa minden keresztyén az Isten sugallata által közvetlenül megvilágosított hitvallóvá lesz (1Jn 2,20), hogy „annak dicsőségét hirdesse, aki a sötétségből meghívott csodálatos világhosszágára“ (1Pét 2,9);

ő az egyetemes egység egyetlen központja (Jn 10,8; 1Pét 5,4), de ő általa minden keresztyén a szeretet és az egység apostolává válik (Ef 4,3);

ő az egyetlen pap (Zsid 7,23-25), de általa Isten választott népe a maga egészében „királyság és papság“ (1Pét 2,9);

ő az egyetlen áldozat (Zsid 9,14), de az ő Szentlelke által a keresztények „élő, szent, Istennek tetsző áldozattá“ lesznek (Róm 12,1).

Mindez azért van így, mert — amint a II. Vatikáni Zsinat oly szépen mondja — az egy Fiúban lettünk fiai az Istennek, és az egy Szentlelke által, Jézussal együtt kiáltjuk: „Abba, édesatyánk!“ (vö. GS 22).

A megváltás szolgálói

„Mid van, amit nem kaptál? Ha hát kaptad, ne dicsekedj!“ — mondja Pál (1Kor 4,7). Minden legnagyobb kincsünk: a választottság, a hit, a szeretet, a remény, a megbocsátás, az egység, Krisztus élete bennünk, isteni életünk — mind az Atyaisten ajándéka, amelyet Jézus élete, halála és feltámadása szerzett meg számunkra. Ha ma bennünk él és működik a Szentlelke, azért van, mert a sebhelyeit hordozó feltámadt Krisztus ma is közbenjár és imádkozik érettünk.

Mi emberek hajlamosak vagyunk arra, hogy mindezt elfelejtjük. És ha elfelejtjük, kezdünk „dicsekedni“, vagyis tetszelegni, gőgösködni, önteltté válni. Így aztán elvesztjük az alázatosságot. Ahol pedig nincs alázatosság, nincs szeretet, mert fejünk, szívünk csak önmagunkkal van tele. Ahol pedig nincs szeretet, nincs élet. Azért tehát, hogy a keresztények soha el ne feledjék, hogy pusztá kegyelemből, Jézus élete, halála és feltámadása által élük az Isten életét, rendelte Jézus a megváltás szolgáló népe számára az *apostolokat*. Ő küldte őket, azzal a megbízatással, hogy az Egyházban, amelyet az ő Szentlelke betölt, legyenek

az evangélium igéinek hivatalos letéteményesei,
népének felelős egységesítői,
bocsánatának hordozói,
eucharisztikus áldozatának bemutatói.

Mindezt „Jézus nevében“ és a Szentlelke erejéből teszik az apostolok, és így általuk és bennük újra, időnkben és terünkben, *jelenné válik* Krisztus szava, egyesítő ereje, bocsánata, életáldozata. Így minden keresztény, minden ember élményszerűen, tapasztalatilag találkozik ezzel a szóval, erővel, bocsánattal, életadó áldozattal. Így éljük meg mindnyájan, hogy nem mi magunk váltottuk meg magunkat, hanem Krisztus váltott meg; nem mi tettük magunkat igazzá, hanem az Isten tett azzá Krisztus és a Lélek által; nem mi teremtettünk egységet, hanem az Isten gyűjtött össze Fia egy testében; nem mi törtünk utat magunknak az égbe, hanem Krisztus lett számunkra az út. Így születik és marad meg bennünk az alázat, és csak az alázat mély alapján épül a szeretet égis éró palotája.

Ezért akarta Krisztus, hogy az „apostoli közvetítés” a világ végéig lényeges alkateleme maradjon az Egyháznak. „Menjetek... Én veletek vagyok minden nap a világ végéig” (Mt 28,19-20). Az apostolok utódai, a püspökök és papok, küldetést kapnak Krisztustól és a Szentlélektől, hogy jelenné tegyék minden kor és minden nép számára Krisztus szavát, egyesítő erejét, bocsánatát, áldozatát. A szó, amit hirdetnek, az az evangélium, amelyet Krisztus hirdetett és valószínűleg meg, és amelyet a Szentlélektől vezetett összegyház hisz. Az *egység*, amelynek szolgálója, az az egység, amelyet Krisztus teremt és amelynek természetfeletti kapcsa a Szentlélek, az „Egyház Lelke”. A *bocsánat*, amelynek letéteményesei, az a bocsánat, amelyet Krisztus érdemelt ki számunkra a keresztfán, és amelyért az összegyház imája eseng. Az *áldozat*, amelynek bemutatója, Jézus egyetlen életáldozata, amelyet az egész Egyház ajánl föl, napkelettől napnyugatig, a mindenség Urának, mindnyájunk Atyjának.

A papszentelés szertartása nagyon találóan fejezi ki ezt a papi hivatást. A szentelés egyik lényeges eleme a püspöki kézfeltétel: ezzel kapcsolódik egybe a szentelendő a kétezer éve Jézustól küldetett apostoli testülettel. Befogadja őt a püspök (és, jóváhagyásként, paptestvérei) a „küldöttek” csoportjába. A szertartás másik lényeges eleme a Szentlélek felszentelő kegyelmét kérő püspöki ima. Válaszképpen erre az imára a feltámadt Krisztus, a ma is élő Úr, küldi ma Szentlelkét, hogy az új papot Egyházának szervévé teremtse. E szerv feladata, mint már mondtuk, jelenné tenni, megtapasztaltatni mindenkivel Jézus örökérvényű evangéliumát, egyesítő szeretetét, határt nem ismerő bocsánatát, Istent és embert új szövetségben egybefűző áldozatát. Nem a magunk számára, hanem mások számára vagyunk papok. „Keresztény vagyok veletek. Pap vagyok nektek” — mondja Ágoston. Pap, nemcsak akkor, amikor a misét mondom, hanem akkor is, amikor mint Isten szavának letéteményese Krisztus nevében az evangéliumot hirdetem — akár szóban, akár írásban, akár nyilvános prédikációban, akár bizalmas beszélgetésben; pap akkor is, amikor mint jó pásztor, mint az egyházközség egységének szerve és központja működöm, és amikor a püspökkel, püspöki testülettel, pápával való kapcsolatom révén fogható szerve leszek az összegyház egységének. A *pap valamennyi tevékenysége „papi”*, amikor Jézus tanítói, pásztori és áldozati tevékenységének a Szentlélek erejével történő jelenné tévése és megtapasztaltatása.

Ezért — bár az egyes papok működésében jogos a munkamegosztás elvének alkalmazása — a püspöki-papi testület a maga egészében hivatott arra, hogy Jézus igehirdető, pásztori és szentségi tevékenységének eszköze legyen. Ma is hirdetni kell az evangéliumot, végtelen, szent egyszerűségében. Nem saját elméleteinket, nem saját tudományos

felfedezéseinket. Hanem az egy és egész evangéliumot, Jézus életének, halálának, feltámadásának evangéliumát, amelyet az egyetemes Egyház hisz az apostolok korától a világ végéig. Azért szentelik fel a papot a Szentlélek erejével, hogy ne csak a maga vallásélményét magyarázza, hanem a minden időt és teret átfogó Isten népe hitének legyen meghatalmazott hirdetője. Minden keresztény hivatott arra, hogy tanúságot tegyen hitéről. De Krisztus úgy akarta, hogy legyen az Egyháznak egy olyan szerve, amelynek főfeladata az Isten igéjének élő és sértetlen továbbadása, és amelyet e feladat elvégzésére a Szentlélek különleges kegyelmével ruház fel: ez a szerv a püspöki és papi testület. (A püspök és a pap viszonyának tárgyalásába itt nem bocsátkozhatunk. Lásd erről a kérdésről a II. Vatikáni Zsinat részletes tanítását.)

Az evangélium hirdetéséből születik a hit. De a hit elfogadása, az Isten akarata szerint, nem elszigetelt egyének állásfoglalása, hanem belekapcsolódás az Isten hívő családjába. A hívő ember megkeresztelkedik, és ezzel a tanítványok „csoportjához csatlakozik“ (Csel 2, 41). Így hát szükség van egy szerve, amely ennek a családnak egységéért felelős, összehangolja a Szentlélek különböző adományai szerint tevékenykedő hívők működését, Krisztus nevében bocsánatot osztva kibékíti Istennel és az Egyházzal azokat a tagokat, akik hitükről megfeledkezve eltértek a szeretet útjáról.

Az Isten szava működésének csúcspontja a szentségi szó, amely Krisztus nevében megvalósítja azt, amit kijelent: Krisztus testévé teszi a kenyeret, vérévé a bort. Az Isten családja egységének gyökere az Úr vacsorája, ahol mindnyájan az egy Krisztust vesszük magunkhoz, és az ő egy testévé formálódunk. Ezért a pap, aki Isten szavának letéteményese és Isten népe egységéért felelős, egyben az eucharisztia áldozati lakomájának vezetője. Az ő szavára jön közénk Krisztus, halálának jegyében, mint a húsvéti feltámadás, öröm és élet adója.

Hithirdető-pap, lelkipásztor-pap, áldozó-pap: a papi rend e hármas feladata és működése elválaszthatatlan egységet alkot, mint Krisztus, a Mester, Krisztus, a jó Pásztor, Krisztus, az örök Főpap hathatós, szentségi jele és formája.

Különböző papi stílusok

Fontos, hogy a pap soha el ne felejtse a hármasság tevékenység szerkesztését. Azonban, ha ez az egység biztosítva van, akkor teljesen jogos, hogy az egyes papok, tehetségük, hajlamaik, feladatkörük, karizmatikájuk szerint, más és más stílusban éljék papi életüket, és vagy az első, vagy a második, vagy a harmadik tevékenységet tegyék annak központjává. Magyarázzuk meg ezt a pontot kicsit részletesebben.

Karl Rahner, a neves német teológus, a papságról szóló felfogásának középpontjába „az Isten hathatós szavának letéteményese“ fogal-

mat helyezi. Akár tetszik az embereknek, akár nem, a pap krisztusi hivatása, hogy az evangélium hírnöke legyen. Nem tudós okoskodások magyarázatáról van itt szó, hanem annak az alapvető igazságnak továbbmondásáról, hogy „szeretet az Isten, és aki a szeretetben marad, az Istenben marad, és az Isten öbenne“ (1Jn 4,16), és hogy ez a szeretet Jézus élete, halála, feltámadása és a Szentlélek küldése által nyilvánul ki és valósul meg. Fenséges egyszerűségében ez az evangélium. Annak számára, akit az Isten Lelke oktat, ez az egyetlen, örök, maradandó valóság. De mennyire elűt mindattól, amit mi önkénytelenül valóságnak képzelünk! Milyen szükséges tehát, hogy legyen valaki, aki — mint az apostoli testület tagja — ebben a valóságban hisz, és ezt hirdeti. „Hittem, azért beszéltem“ (2Kor 4,13). Ez a hit nemcsak a pap magánhite, hanem az Egyház egyetemes hite. Ennek a hitnek tanújaként szentelték. Az Apostoli Hitvallás túlságosan súlyos teherrel lesz, ha az ember egymagában próbálja vállán hordani. Nem telik bele sok idő, és kezd majd könnyíteni súlyán: először az egyik, aztán a másik, utána meg a harmadik hitágazatot rázza le, míg végre nem marad más, mint egy „keresztény“ szavakkal kicifrázott petyhüdt, tartalmatlan „emberiesség“. Nem: az egész Hitvallás súlyának örömteli viselésére csak az egész Egyháznak van elég széles válla. A pap pedig hivatalos szerve e hitvallás hirdetésének.

Mint hogy a Szentlélek nem gépezetet, hanem élő embereket használ eszközeként, ezért ebből a hivatásból szent kötelesség származik a pap számára: *ismernie kell az evangéliumot*; fel kell fedeznie örök szépségét és frissességét; tanulnia kell, nehogy hittételként hirdessen valamit, ami csak korhoz kötött mulandó felfogás, se pedig el ne sikkasszon egy hittételt csak azért, mert korunknak nem ízlik. Nem hiába mondja népünk bölcsessége: „A jó pap holtig tanul.“ Hogy jó pap legyek, holtig diáknak kell maradnom Krisztus iskolájában. És nemcsak tanulásról van itt szó, hanem életről is. „Hittem, azért beszéltem.“ Csak az az evangéliumhirdetés lesz igazán hatásos, amely élő hit természetes túlsordulása, amelyből a hit öröme árad. Ágoston egyszer megkérdezte egy kartágói diakonus, hogy miképpen kell hitoktatást tartani a hitújoncoknak. Válaszul egy kis könyvet írt a mindig szolgálatkész hippói püspök (De catechizandis rudibus). A válasz veleje pedig az, hogy a hitoktatásnál egy dolog a fontos: „Hogy *örömmel* oktasson az, aki oktat!“ Örömmel oktatni! Ez a titka, hogy Ágoston beszédei ma is megkapóak. Csak úgy árad belőlük a krisztusi hit öröme. „Testvérek, én csodás kincset találtam. Azóta öröm az életem. Most árulom el nektek, hol ez a kincs, hogy ti is megtaláljátok, és örüljünk együtt, mindörökké“ — ez az a levegő, amely megcsap minket, amikor Ágoston beszédeit lapozgatjuk. Jaj, hogy különböznek sok pap fanyar, dorgáló, unatkozó és untató prédikációitól! Ha hitből születik és örömben ragyog

az evangélium szava, ma is felcsillan az emberek szeme. Azt sem szabad elfelejtenünk, hogy Krisztus evangéliuma az önmagát odaadó Isten evangéliuma; ezért méltó hirdetője az, akinek élete teljes odaadás. Krisztus evangéliuma egyben a mindhalálíg tartó, sőt örök isteni hűség evangéliuma. Ezért alkalmas hirdetője az, aki visszavonhatatlanul, egy életre lekötölte magát. Krisztus evangéliumának méltó hirdetője: olyan hivatás ez, amely ma is betöltheti teljesen egy férfi életét.

Természetesen, amint fentebb magyaráztuk, ebben a papi életről való felfogásban is lényeges helyet kell biztosítani a jó pásztor és a szentségkiszolgáltató szerepének. Rahner a szentségeket a hathatós isteni szó csúcspontjaként fogja fel: a keresztény szentségekben mindig ott szerepel az evangéliumi szó, amely meghatározza a szimbólum értelmét. Ez a szó teremtő erejű, és megvalósítja azt, amit hirdet. A pap mint szentségkiszolgáltató megéli és kifejezi azt, hogy az Isten szava ma is „eleven és átható” (Zsid 4,12), minden élet forrása. Másrészt az igehirdetéshez hozzátartozik az arról való gondoskodás is, hogy az Isten szava a hallgatók szívében hitté, reménnyé, szeretetté váljék. Ezért lesz az igehirdető pap egyben egy krisztusi hitből élő közösség jó pásztorává.

Egy másik neves német hittudós, Walter Kasper, a „jó pásztor” fogalmat helyezi papeológiájának központjába. Isten Egyházában a Szentlélek, tetszése szerint, különböző karizmákat osztogat híveinek. Szükséges tehát, hogy legyen valaki, akinek az a feladata, hogy pártatlan állásponton állván, Krisztus szerető szívével megértse, összehangolja, kiegyenlítse, kiértékelje ezeket a karizmákat az egész egyházi közösség javára. Nem magányos egyeduralkodó a pap, nem is olyasvalaki, aki elnyomja a Szentlélek melegtől sarjadó hajtásokat. Nem: a pap olyasvalaki, aki Krisztus szívével örül mindannak, ami jó, és egy nagyobb egységbe foglalja a sokféleséget.

Világos, hogy ez a jópásztori hivatás lényegesen összefügg a pap igehirdető és szentségi tevékenységével. Hiszen a keresztény élet különböző formáinak közös mértéke az egy krisztusi evangélium; és a keresztények sokaságának kézzelfogható egységét a bűnbocsánat meg — főképpen — az Úr asztalánál való közös részvétel valósítja meg.

A papi élet ilyen felfogása is igen szép és mély életstílushoz vezethet. Az a pap, aki tud másokat meghallgatni, megérteni, bátorítani, vigasztalni; az a pap, akinek önérdek nélküli szeretetében tükröződik a mindenkit szerető jóságos Isten; az a pap, aki oly járatos az Isten dolgaiban, hogy ösztönszerűen megérzi: hol működik az Isten Lelke és hol a gonoszé, és erős, következetes szeretettel támogatja az Úr lelkeből fakadó kezdeményezéseket s féken tartja a gonoszból fakadókat; az a pap, aki azok számára is mindig készséges, akik senkit sem

érdekelnek: a betegek, öregek, inségesek, szerencsétlenek, kivetettek, az élet hajótöröttei... az ilyen papban ma is köztünk jár „jót téve“ a jó pásztor, Krisztus.

A papi életről alkotott harmadik felfogás, amelyet magam leginkább kedvelek, a *szentmisét* helyezi a papi lét központjába. A szentmisében jelenik meg és fejeződik ki a krisztusi evangélium legmélyebb lényege: a szeretet teljességében életét áldozó Krisztus, mint feltámadt Úr, az örök élet forrása, aki bennünket sodrásába vonz: együtt az Atyához. Itt kovácsolódik egybe az Isten családja Krisztus testvére. A legnagyobb dolog, amit ember tehet e földön: közénk hozni, felajánlani, enni, inni az Isten bárányát, ki elveszi a világ bűneit, ki békét ad nekünk.

De persze hogy misénk olyan legyen, mint amilyennek Jézus akarta, az evangéliumi hitből élő közösség ünnepe kell, hogy legyen. Ezért a miséző pap állandó gondja, hogy hirdesse az igaz evangéliumot; hogy szava által kigyullassza a Szentlélek az élő hit tüzét a lélekben; hogy hittel és reménnyel egybegyűljenek az Úr asztala köré az Isten szétosztott fiai (Jn 11,52). Továbbá úgy kedves Istennek e közösség áldozata, ha tagjai szeretik, szeretni akarják egymást. Ha „szakadás mutatkozik“ közöttünk, Szent Pál szerint már nem illeti meg ünnepünket az „úrvacsora“ szent neve (1Kor 11,17-21). Ezért imádkozzuk áldozás előtt: „bocsásd meg a mi vétkeinket, miképpen mi is megbocsátunk az ellenünk vétőknek“; ezért váltunk békecsókot, mielőtt az Úr asztalához járulnánk. A szeretet egységét kifejező misének nem szabad üres szertartásnak lennie. Ezért a miséző pap nagy feladata, hogy szeretetközösséggel vétesse körül az Úr asztalát. Espedig olyan szeretetközösséggel, amely nem zárkózik magába, hanem Krisztus szeretetének következtént vállalja küldetését az emberekért. Így kapcsolódik bele az igehirdetési és jópásztori munka a szentmise végzésébe, amely által az a szeretetközösség épül, mely „megmarad“ az Isten országának örök menyegzőjében (GS 38).

+

Papnak lenni ma: nem könnyű, de érdemes. Nem könnyű, mert lekopott, lefoszlott a papi hivatalról sok minden, ami azt emberileg vonzóvá tette: a pap társadalmi vezető szerepe, műveltségéből származó tekintélye, gazdasági kiváltságai, hivatalának kijáró tisztelet... De éppen mindennek lefoszlása által jelenik meg annál világosabban Krisztus papjának igazi lényege: a pap az az ember, akit Krisztus választott, hogy hordozza evangéliumi szavát, egyesítő szeretetét, bocsánatát, testének-vérének áldozatát az emberek között, a világ végéig;

mert Krisztus evangéliuma az örök élet ígéje,
Krisztus szeretete minden szív központja,

Krisztus bocsánata a mindenség békeadója,
Krisztus testének és vérének áldozata az örök élet valósága.
Nagy, pótolhatatlan hivatást bízott választottaira az Úr. Legyünk hozzá
hívek, mindhalálig.

A mandulaág csodája legyen bátoritónk. Abból a kis cikkből, amely-
ről bevezetésképpen szóltam, egy-két évvel később versecske született.
Magyarázatomat ezzel a verssel szeretném zárni. Csak annyit fűzök
hozzá, hogy ma is így látom papságunk csodáját, mint amikor fiatal
szívvel e verset írtam.

Papszentelésre

Száraz ág volt csupán, olyan mint a többi,
Mit Áron tett oda a frigyszekrény elé,
Száraz, csupasz mandulaág;
S nézd, másnap mégis csoda történt:
A száraz ág csupa virág,
Csupa, csupa fehér virág

„Mit látsz, mit látsz, anatóti pap?
Mit látsz, Jeremiás, az éjszaka egén?“
„Virrasztó vesszőt látok én,
Ágazó, virágzó mandulafát,
Az ég és föld és kicsiny szobám
Csupa, csupa fehér virág.“

Mandulafa virraszt a téli éjben,
A csillagos éjben, hangtalanul,
Hogy elsőnek nyíljon olyan másba,
Csipkés, csodás, fehér virágba,
Ha rálehel az Úr.

És hordozza, viszi az égi csodát,
Isten testét és bocsánatát,
A századokon át;
Pedig csak száraz mandulaág,
Száraz, töredezett ág,
De rálehel az Úr.

A HÁZASSÁG SZENTSÉGE

„Formálta az Úr Isten az embert a földnek porából, és élet lehel-
letét lehelte orrába. Ültetett aztán az Úr Isten egy szép kertet, és
abba helyezte az embert“ (Ter 2,7-8). Szép a kert, ízletes a gyümölcs-
fák termése, vidáman csobognak a bővizű folyók. De Ádám mégis búsla-
kodik a paradicsomban, mert magányosnak érzi magát. Meglátja ezt az
Úristen is, és így szól: „Nem jó az embernek egyedül. Csináljunk ne-
ki hozzá illő segítőtársat“ (2,18). Formál erre az Úristen sok mindenféle
állatot, és egyenkint Ádámhoz vezeti, de bizony egyik sem illik se-
gítőtársként hozzája. Erre mély álmod bocsát rá, kiveszi testéből
egyik oldalbordáját, és abból asszonyt formál. Mikor Ádám felébred,
az Úr odavezeti hozzá ezt az asszonyt. Ádám elkiáltja magát: „Ez már
csontomból való csont, testemből való test!“ Ezért van az, hogy a
férfi elhagyja apját, anyját, feleségével tart, és a kettő egy testté lesz
(Ter 2,21-24).

Ki ne ismerné ezt az ősrégi, gyermekded történetet? De vajon meg-
értettük-e már a titkát? Nem az ősmúlt ködében elvesző réges-régi e-
seményről oktat itt bennünket a szerző: olyasvalamit két lelkünkre,
ami mindegyikünknek szól. (Az „Ádám“ szó héberül „embert“ jelent.)
Minket tanít, hogy megértjük igaz boldogságunk titkát.

„Nem jó az embernek egyedül.“ Vajon miért nem? Azért, mert az Is-
ten szeretet, és az ember Isten képmására teremtett. Isten az em-
bert szeretetre teremtette, és a szeretethez legalább *két ember* szük-
séges. Az önszeretet ugyanis nem érdemli meg a „szeretet“ szent nevét.
Magának az Istennek a léte is egymáshoz viszonyuló szeretet: a
Fiúhoz viszonyuló Atya és az Atyához viszonyuló Fiú örök szentléleki
szeretete. Egy az Isten, de nem magányos. Ezért „szeretet az Isten“.
Így a képmására teremtett ember is akkor valósítja meg saját lénye-
gét, ha szeretetviszonyulás formájában él. Az ember esetében ez az
embertárs iránti szeretetben konkrét formát öltő és általa gyarapodó
isteni szeretetet jelenti. Ennek az egymás iránti szeretetben megnyi-
latkozó isteni szeretetnek alapvető formája az emberek túlnyomó többsé-
gé számára a házasság. (Csak azok kivételek, akiket Isten az ő
országa mindent felülmúló értékének tanúiként az örök szüzességre
hív.) Ezért is fűzi a Teremtés Könyvének első fejezete ahhoz a mondat-
hoz, hogy „Isten az embert a maga képére teremtette“, a következő
kijelentést: „Férfivá és asszonnyá teremtette őket“ (Ter 1,27). És ezért
írja le, népiesebb formában, a Teremtés Könyvének második fejezete
Éva teremtésének történetét.

Az ember, ha nincs senkije, nem leli létének értelmét. Nincs akiért élhetne, dolgozhatna. És így nem leli meg önmagát sem. Hiszen az ember csak akkor talál önmagára, ha nagylelkűen másokért él, azért, hogy mások éljenek, növekedjenek, boldoguljanak. Búsan botorkál a magányos Adám még a paradicsomban is. „A nőtlen férfi sóhajtozva bolyong” — írja Sirák Fiának könyve (36,25). Nemcsak bánatos az élete, hanem egyenesen értelmetlen. Ezért ad neki az Isten egy „hozzá illő segítőtársat”. Isten csodálatos ajándéka a szépséges leány, az édes feleség. „Jaj de szép! — csodálkozik el Adám. — Jaj de szép! És ez a szebbnél szebb, jobbnál jobb valaki az enyém, engem szeret, én vagyok neki a legfontosabb a világon. Micsoda boldogság!” Így születik meg a szerelem, az a hatalmas erő, amely szétpattantja a magába zárkózó ember önzésének bilincseit és megnyitja a „másik” felé. Igaz, a szerelem veszedelmes erő, és lehet belőle az erőszakos önzés legcsúfabb eszköze is. De magában véve csodálatos energia, amelyet képes áthatni, átnemesíteni az isteni szeretet. Örömmel, hálával elfogadni a másik ember szépségét, jóságát, erejét, báját; hozzá vonzódni, vele töltekezni, vele egygyé lenni: ez teszi az embert emberré. Gögös az, aki úgy képzei, hogy ő mindig a maga bőségéből adakozhat másoknak; az őszinte ember beismeri a benne tátongó ürességet, és tudja, hogy ezt betölteni csak a másik ember képes: a férfi számára az asszony, az asszony számára a férfi. És mikor így hálával elfogadják, örömmel betöltik egymást, a szeretet nagy élményében élik meg, hogy létezni jó, élni szép, — hogy a világ nem értelmetlen hangzavar, hanem gyönyörű szimfónia.

Hányszor ismétlődött meg már a történet, hogy egy fiatalember elkeseredik a világ forgásán, mindent kritizál, mindent értelmetlennek tart, elhanyagolja külsejét, elveszti életkedvét és energiáját, sőt hitét is. De aztán egy szép napon rámosolyog egy tündérszemű kislány, és egyszerre mintha az egész addigi sivár világot pirosra festené egy hajnali napsugár. Hová lett a világfájdalmas pesszimizmus? Nem üres már a kék ég, hanem belőle a kislány égszínkék szeme ragyog, nem érdektelen látvány már az ingó-ringó búzatenger, mert a kislány szőke haja lengedezik benne. Nem olcsó romantika ez, hanem ráéztetés az igaz szerelem megtapasztalásában, hogy az ilyen tapasztalatot nyújtó világmindenség nem lehet az ördög találmánya, hanem igenis a szeretet Istenének mesterműve.

„A kettő egy testté lesz.” Mennyire különbözik egymástól ez a „kettő”? Az egyik férfi, a másik nő. Más a családjuk, mások öröklött hajlamaik, más a jellemük, gondolatviláguk, mások eddigi élettapasztalataik. És ez így van jól. A különbözőségnek maradni kell. Jaj annak a házasságnak, ahol az egyik fél a másikra erőlteti a maga fel fogását, ízlését!

De ez a kettő mégis „egy testté lesz“. Az Isten ugyanazzal a pillantással tekint rájuk: szemében elválaszthatatlan párt alkotnak. Most már nem szabad sem a férjnek, sem a feleségnek kihagynia gondolataiból, vágyaiból, terveiből, tevékenységeiből a másik házastársat. Ha csak a férj élete teljesebb ki és a feleségé elsatnyul, baj van. Ha csak a feleség él meglegedetten és nincs gondja rá, hogy férje meg legyen elégedve, baj van. Ha a házassági nemi életben a felek csak a maguk kielégülését keresik és nem fő gondjuk, hogy a másik fél öröme teljes legyen, baj van. Együtt gondolkodni, együtt keresni a szépet és a jót, együtt üdülni, szórakozni, együtt fedezni fel az emberi élet ezer értékét: ez a házastársak hivatása. Mint ahogy a jó barátokat összeforrasztja a közös munka, közös eszméért való lelkesedés, közös érdeklődés, közös élmények, úgy kell a házastársaknak is igaz jóbarátként egybeforrniok. A házastársak közötti nemi kapcsolat, mint már a görög bölcs, Arisztotelész mondta, kiváló alap arra, hogy ilyen igazi, mély barátság fejlődjek ki közöttük.

Együttlakás, közös háztartás, közös munka, közös pihenés mindmennyi egyesítő kapocs. De a házastársak legmélyebb kapcsolata mégis csak a *gyermek*. Egymás számára a férj „férj“, a feleség pedig „feleség“; de a gyermek számára ketten együtt lesznek „szülő“-vé. Most már nemcsak egymást szemlélve kereszteződik tekintetük: szemük együtt fordul egy irányba, ketten együtt nézik gyermeküket. És ebben a gyermekben, a szó legszorosabb értelmében, „egy testté“ lett a kettő. „A szeme a papáé. A szája meg a mamáé“ — hányszor hallottuk már az ilyen megjegyzést! És milyen örömmel mondja ezt mindenki! Igen: a gyermekben egybeötvöződött apa és anya: az apai részt és az anyai részt a gyermekben szétválasztani nem lehet.

Amikor megjelenik a gyerek, új szakasz kezdődik a család életében. Apa és anya most már nem saját maguknak élnek — mint ahogy talán a házasság előtt tették —, nem is csak egymásnak élnek, mint ahogy a házasságban eddig tették, — hanem együtt élnek a gyermekért. A gyermek beszélgetéseik kimeríthetetlen témája, érdeklődésük tárgya, munkájuk célja, örömük forrása.

Persze nem szabad ebben a közös gyermekhez-fordulásban sem annyira menni, hogy a házastársak a gyermek kedvéért elfelejtsék egymást. A gyermek felé való „mi“-viszony nem szünteti meg a házastársak „én-te“ viszonyát. Főleg anyáknál van meg a veszély, hogy úgy elfoglalja idejüket, érdeklődésüket a gyerek, hogy a férj hoppon marad. Nem jó ez, még nevelési szempontból sem. A gyerek is akkor lesz emberi emberré, ha megérti, hogy az ember csak úgy leli meg önmagát, ha önzetlen szeretettel másokért él. Tapasztalnia kell tehát a családban, hogy apa édesanyáért él, az ő örömét keresi, szívesen hoz érte áldozatot, hálás szeretetéért és hitvesi hűségéért, — és hogy anya

ugyanígy tesz édesapával. Ha a gyerek csak azt látja, hogy szülei érte hoznak áldozatot, ezt önzésében természetesnek képzei, és végül is azt gondolja, hogy ő a világ közepe. Egymást szerető szülők szeretetének napjában fürdő gyermek nevelődik igazán jó emberré.

Kettő és mégis egy; egy és mégis kettő. Ez a viszony ismétlődik meg a szülők és a gyermekek között is. A gyermek kétségtelenül a szülők „csontjából való csont, testéből való test“. *Egészen az Istennek és egészen szüleinek* köszönheti ez az új emberi személy létét. Mint korunk neves hittudósai helyesen magyarázzák, nem úgy kell elképzelniünk a gyermek nemzését, hogy testét csak a szülők, lelkét pedig csak az Isten hozza létre. A test-lélek oszthatatlan egységében létező egész embert létrehozó ok: Isten és a szülők. Vagyis Isten, mint végtelen, transzcendens, teremtő erő és a szülők mint az Isten létadó jószágának eszközei. A gyermek a szülők gyermeke, teljes egészében; de ugyanakkor az Isten kegyelmes ajándéka. Ezért hívják, szép magyar szóval, „gyermekáldás“-nak. Minthogy így a gyermek egy teljesen új, az örök Istenhez viszonyuló, örökértékű emberi személy, azért nem szabad a szülőknek saját énjük részének, saját szükségleteik kielégítőjének, saját vágyaik és álmaik beteljesítőjének tekinteni. Mikor sok gonddal, fáradtsággal felnevelődik, kiröpül a fészekből: „Elhagyja apját, anyját, és feleségével tart.“ Ha a szülők ezen búslakodnak, ha az anyós féltékeny vejére, napára, akkor a gyermekük iránti szeretet még csak pusztá ösztön; még nem érlelte át az isteni „agapé“, amely a másik ember boldogságában leli a maga igazi örömét.

Férj, feleség, szülők, gyermekek sokaságának egysége a teljes szeretetben: ez tehát a házasság Isten akarta ideálja. Egy férfi és egy nő egymást szereti, egymásért él; a kettő *egy* a nemi közösségben, *egy* a hitvestársi hűségben, *egy* gyermekeik létében, akikért együtt élnek, akiket együtt nevelnek a szeretetnek élő emberibb emberré.

Fenséges ideál ez, de bizony be kell vallanunk, hogy a valóság sokszor-sokszor nagyon is távol esik tőle. Az újházások szerelmének frissége elkopik a megszokás által. Beáll az unalom. Kiderül, hogy még sincs csupán „egy kislány“ a világon; van millió, és köztük mennyi a vonzó, elbűvölő! Felüti fejét az *önzés*: a házastársak egymást próbálják kihasználni saját vágyaik kielégítésére. Mindegyik a maga jussát hangoztatja; mindegyik a másik szolgálatát követeli. A házaselet történelme szomorú tragédiák sorozata. Mennyi gonoszság, mennyi igazságtalanság, mennyi szeretetlenség! Főképp az asszony kihasználása, elnyomása, elhagyása, elűzése számtalanszor megismétlődő folyamatra. Az egyes országok törvényhozása még szentesíti is ezt az igazságtalanságot. Izrael népe sem kivétel. „Ha valaki nem találja az asszonyt kedvére valónak, válólevelet ad neki és elküldi házából“

(MTörv 24,1-2). Ezzel minden rendben van. Hogy a szerencsétlen kiztasított asszonnyal mi lesz, az már nem a volt férj gondja...

Mi az oka ennek a gonoszság- és bajáradatnak? Jézus, mikor egy házasságjogi kérdést tártak elébe, egy szóval felelt a kérdésre: „Szívetek kemény!” (Mk 10,5) A feltett kérdés közvetlenül a hitesezés kiztasítására vonatkozott, de Jézus válasza áll a házasságot megfertőző, boldogságát összetipró valamennyi bajról. „Az oka az, hogy a szívetek kemény!” A „kemény szív” a Szentírás fontos fogalma. Közvetlenül nem kegyetlenséget, érzéketlenséget, hidegséget jelent, hanem azt, hogy az ember szíve úgy belemerevedik az önzésbe, önkaratba, hogy nem engedi formáltatni magát az Isten szava, az Isten Lelke által. A kemény szívű ember a maga útját járja, a maga érdekei szerint mozog. Szíve megjegecesedett, megfagyott; nem olvad bele az isteni szeretet meleg áramlásába. Ha ilyen „kemény” a házastársak szíve, akkor jön a megnemértés, kihasználás, félreértés, és végül megutálás, összeveszés, elválás. „De kezdetben nem így volt” — mondja Jézus (Mt 19,8). Isten eredeti szándéka nem az, hogy az embernek ilyen „kemény szíve” legyen, önmagának éljen, másokat, elsősorban házastársát boldogtalanná tegye. Jézus idézi a Teremtés Könyvét: „A kettő egy test lesz”, és hozzáfűzi: „Amit tehát az Isten kapcsolt össze, azt az ember ne válassza szét!” (Mk 10,9)

Jézusnak ezt a mondását az Isten országának eljövételét meghirdető evangéliumának egészébe kell beleilleszteni, hogy igazán megérthessük. Ha ebben a mondásban csak önkényes erkölcsi tilalmat lát valaki, akkor sem meg nem értheti, sem kedve nem lesz megtartására. A házasságról szóló jézusi felfogást az érti meg, aki hiszi, hogy valóban „elközelgett az Isten országa”. Itt az Isten; az irgalmas, megbocsátó Isten, akinek végtelen szeretete mindnyájunkat átölel. Ha mi, bocsánatot nyert bűnösök, szívből, hálásan hisszük, hogy itt az Isten közöttünk, akkor hiszünk szeretetében, egybeolvadunk szeretetének folyamával, amely nem más, mint a feltámadt Krisztus megnyitott oldalából patakzó Szentlélek.

Igy lesznek az emberek az Isten országának fiaivá, és lesz házasságuk Isten országa fiainak menyegzője, azoké, akik hiszik és tudják, hogy velük van az Isten.

Aki így hisz Istenben, az tudja, hogy nemcsak saját maga választotta élettársát, hanem Isten „kapcsolta össze” frigyüket. Milyen szép a Tóbiás könyvében feljegyzett menyegzői áldás: „Ábrahám Istene, Izsák Istene, Jákob Istene legyen veletek. Ő kapcsoljon össze benneteket, és terjessze rátok áldását!” Ez az ima valósul meg teljes egészében a krisztusi „Isten országában”. Isten adja egymásnak, bizza egymásra a két jegyest, mint drága kincset, amely megérte Krisztus szent vérének hullatását. Ő, az Isten a legfontosabb tanú az esküvőn. „Holtomiglan,

holtodiglan, jó sorsban és balsorsban, szeretlek, el nem hagylak...“ Így szól az eskü. Hogyan is van bátorságuk a jegyeseknek ilyen esküdni?! Ki tudja, mi lesz tíz év múlva, húsz év múlva? Ki tudja, hogy változnak majd az érzések, körülmények? Ki tudja, hogy a szép fiatal menyasszony harminc év múlva milyen zsörtölődő vénasszony lesz? a nyalka vőlegény negyven év múlva milyen rokkant, mogorva aggastyán? Es mégis esküszik a fiatal pár: „Holtodiglan, holtodiglan...“ Azért tehetik ezt, csak azért, mert hiszik és tudják, hogy a hűséges Isten velük van most és velük lesz mindig, erőt ad a bajban, őrzi szeretetüket, oltalmazza fészküket. „Ahol ketten vagy hárman összejönnek az én nevemben, ott vagyok köztük“ — mondta Jézus. Amikor egy keresztény pár házasságot köt, két ember jön össze Jézus nevében (nemsokára hárman lesznek, ha majd megjön a gyerek), és így Jézus ott van velük, közöttük. Így lesznek képesek a házások megvalósítani a házasság krisztusi formáját: hiszik a hűséges Isten szeretetét; imádkoznak és így szívük gyökeret ver az Űrban; meggyőződésük, hogy csak a szeretet és annak gyümölcse örök, és hogy nekik kettesben kell formát adni ennek az isteni szeretetnek.

Így már érthetjük, hogy a házasság eredeti, Isten elgondolta formájának megvalósításához, vagyis az isteni szeretet ölelésében a férj és a feleség egy életre szóló, önzetlen egymásba olvadásához szükséges a hit, az evangéliumi hit. A hithez pedig isteni kegyelem kell. Ezért az Isten, aki minden egyes házasságkor maga kapcsolja össze gyermekeit, a házasság által kegyelmi erejét adja nekik, hogy így képesek legyenek a hitből fakadó házaselet megvalósítására. Ezért „szentség“ a keresztények házassága.

Hogy ezt még jobban megértsük, idézzük emlékezetünkbe Szent Pál efezusi levelének egy szakaszát. E levélben Pál azt beszéli el, hogy Krisztus mennyire szerette az Egyházat (vagyis a megkeresztelt hívők egész sokaságát): fölládozta magát érte, hogy ragyogóvá, szeplőteleenné tegye; táplálja Egyházát és gondját viseli, úgy, mint saját testének (5,25-31). Pál idézi itt a Teremtés Könyvét: „Ezért az ember elhagyja apját, anyját, feleségével tart, és a kettő egy testté lesz“.

A házastársak szeretet- és életközössége tehát *Krisztus és az Egyház viszonyának* képmása. De nemcsak pusztá képmás. „Mi tagjai vagyunk Krisztus testének“ — hangoztatja Pál. Krisztus oly nagy szeretettel viseltetik az egész keresztény közösség iránt, mint ahogyan a férj szokta szeretni feleségét, akivel „egy testté“ lett. Ha tehát két keresztény házasságot köt, a feleséget Krisztus bízta férjére, mint olyasvalakit, akiért szeretetből saját életét áldozta. Ez a feleség lesz most férjével „egy testté“, és a férj úgy kell, hogy „szeresse feleségét, ahogy Krisztus szerette Egyházát“ (5,24). (Ugyanez áll persze a feleségre is.) Két szeretet olvad itt egygyé: Krisztus szeretete minden

megváltott ember és így a most egybekelő hitvestársak iránt, és a hitvesek szeretete egymás iránt. A hitvesek kölcsönös szeretete részese-
des Krisztus szentléleki szeretetében, amely áthatotta egész életét
mindhalálig.

Igy már világos, hogy milyen értelemben „szentség“ a házasság. Minden szentség a feltámadt Krisztus működésének eszköze, aki a szentségi jelek által találkozik híveivel, hogy a Szentlélek erejével bele-
vonzza őket az Atya és minden ember felé áradó szeretetébe. A keresztségnél a jel a vízzel való lemosás és a kísérő szavak; az Oltáriszentségnél a szétosztásra szánt kenyér és bor színe és az átváltoztatás krisztusi szavai. A házasságnál pedig a jel nem más, mint maga a *vőlegény és a menyasszony*, akik egymás számára jelentik a meghívást a hűséges, Istenből fakadó, állhatatos szeretetre. A szentségi jel itt tehát nem a pap szertartásos szava, hanem a menyegzőre tanúként egybegyűlt pap, hívek és családtagok előtt az igent suttogó kis menyasszony és az igent büszkén kivágó derék vőlegény. Nemcsak ez a lány, nemcsak ez a fiú lesz itt egymás számára a feltétlen szeretetre való meghívás: általuk és bennük az örök Szeretet, az Isten hívja meg a jegyeseket, hogy maradéktalanul kiszolgáltassák magukat a házasság szent szövetségének, és így képévé, jelévé váljanak annak a maradéktalan, önkiszolgáltató szeretetnek, amellyel Krisztus váltott meg bennünket. És az Isten, aki így Krisztus képének választja a hitveseket, velük lesz minden nap kegyelmének erejével — csak soha el ne eresszék kezét! —, hogy esküjüket megtartsák és együtt érjenek el az Isten örökkévalóságába.

„Szeressétek feleségeket, mint Krisztus az Egyházat“ — milyen határtalan perspektívák nyílnak itt meg előttünk! Nincs itt már szó kötelességek mérítségéről: szeretni, ahogy Krisztus szeretett! Soha a házások ezt a normát el nem érik, de mindig haladniuk kell feléje. A házasság szentsége, úgy mint a többi szentség is, nemcsak kiszolgáltatása pillanatában közvetíti az Isten kegyelmét, hanem előtte is, utána is. Amikor egy fiatalember örömmel készül esküvőjére azzal a szándékkal, hogy ezt a „remek kislányt“ igazán boldoggá tegye, már benne dolgozik a házasság szentségének elővételezett kegyelme. És amikor két öreg házас támogatja egymást, még mindig közvetítői egymás számára Isten kegyelmének, hogy tudjanak szeretni, szívből, igazán.

Az Isten szeretete örök. Akármilyen bünbe esik is az ember, az Isten irgalmas szeretete el nem hagyja. Krisztus frigye az Egyházzal örök. Ezért kell, hogy képe, a keresztény házasság is visszavonhatatlanul *egész életre szóló kötelék* legyen. Nincs itt már „ha“ vagy „feltéve, hogy“, hanem teljes, feltétlen kölcsönös odaadás és elfogadás. „Egy életem, egy halálom, és ezt rád teszem; mindennem a tiéd, te pedig az enyém vagy!“

Amikor aztán ezt a hitvesi szeretetet az Isten gyermekkel áldja meg, akkor Istennek egy új képe jelenik meg a családi életben. Jézus az Istent „Atyá“-nak hívja, az ószövetségi Szentírás pedig anyához hasonlítja (Iz 49,15). Jóság és élet forrása az Isten, fiaitól nagyot váró atyai szeretet, gyermekeit minden kudarcuk után is magához ölelő, befogadó anyai szív. A Szentlélek erejéből a szülők ennek az Istennek lesznek képmása gyermekük számára. Rajtuk keresztül tapasztalja meg a gyermek, hogy mi a jóság és a szeretet, tanulja meg, hogy a főparancs: „Légy jó mindhalálig.“

+

Az én szüleim már rég meghaltak. Talán elnézi az olvasó, ha befejezésül, irántuk való hálám kifejezésül, két gyermekkori élményemet írom le, amelyekre most, negyvenöt év eltelte után is úgy emlékszem, mintha tegnap történtek volna, és jól szemléltetik azt, amit a szülők és a gyermekek viszonyáról mondtam.

Apám a vámosztály főnöke volt a pénzügyminisztériumban. Ritkán láttuk otthon, nevelésemet egészen anyámra bízta. De amikor odahaza volt, szívesen töltötte fiával idejét: együtt tréfáltunk, játszottunk, sétálgattunk. Haragosnak szinte soha sem láttam. Egy nap aztán az történt, hogy egy képviselő csúnyán megtámadta apámat egy parlamenti felszólalásában: azzal vádolta — mint később kiderült, alaptalanul —, hogy egy nagy vállalattól hatalmas összeget fogadott el megvesztegetésképpen valami vámkedvezmény végett. Telefonon tudtuk meg az eseményt anyámmal apám titkárától, és képzelhető, hogy milyen szorongással vártuk aznap este haza a hivatalból. Már késő volt, amikor végre fáradtan hazaérkezett. Alig szólva valamit a történetekről, odaült felmelegített vacsorájához. Én meg félénken mellé lopózkodtam, és megkérdeztem: „Édesapám, igaz, hogy meg hagyta magad vesztegetni?“ Ekkor olyasvalami történt, amitől szinte elállt a lélegzetem. Apám, az a barátságos, nyugodt ember, mintha skorpió csípte volna meg: arca vörös lett, szemei szikráztak, majd kiugrottak szemeiből, és rám ordított: „Hát te mit képzelsz apádról? Megvesztegettetni magát — ember olyat nem tesz!“ Anyám alig bírta lecsillapítani. Én persze alaposan meg voltam szeppenve ettől a dühkitöréstől, de Istenem, milyen hálás vagyok apámnak érte! Megértettem, felejthetetlenül szívembe vésődött, hogy a becstelenség olyasvalami, „amit az ember nem tesz“. Nem hogy nem szabad tenni, vagy hogy bűn, ha teszik, vagy hogy erkölcsös embernek kerülnie kell, ahogy a prédikációban mondani szokták, hanem egyszerűen „ember olyat nem tesz“, még gondolni sem lehet rá. Jó ember volt apám, a jó Isten áldja meg érte.

Anyám emlékéhez fűződik második élményem. Együtt utaztunk egy „szürke taxiban“, amikor egyszer csak megszólalt: „Fiacskám, újabban sok autószerencsétlenségről ír az újság. Ha ne adj Isten egyszer bal-

eset érne, amikor együtt utazunk, és én megsebesülnék és elveszteném az eszméletemet, akkor te mondd meg az embereknek, hogy a Hetényi-klinikára szállítsanak, ahol ismerjük a főorvost.“ Én furcsállottam a dolgot: „De mama, ha együtt ér valami nagy autóbaleset, akkor én ugyanúgy sebet kapok, eszméletemet vesztem, mint mama. Hogy mondjam akkor meg az embereknek, hogy hová szállítsanak?“ Anyám mintha kicsit zavarba jött volna erre a kérdésemre és halk hangon, egész röviden csak így válaszolt: „Tudod, fiacskám, ha valami baleset érne minket, akkor az anyád az utolsó pillanatban majd eléd veti magát, hogy őt érje az ütés és ne téged. Így hát majd csak neked kell megmondanod, hogy melyik kórházba vigyenek.“ Erre aztán már én is elhallgattam, és csak azt éreztem a szívemben, teljes bizonyossággal, hogy anyám ezt nemcsak úgy mondja, hanem ha sor kerülne rá, biztosan meg is teszi. Ilyen az édesanya. Ilyen volt az én édesanyám is. Tőle tanultam meg, hogy mi a szeretet. A jó Isten áldja meg érte.

+

A házasság szentsége, az apaság, anyaság: milyen titkok ezek! Itt nevelődik Krisztus és a Szentlélek erejéből, a családtagok egymásért és egymás által élése révén az a szeretet, amely az egyetlen örök valóság. Én úgy hiszem, hogy a családtagok együtt mennek az égbe: húzzák, vonzzák egymást, hogy egyikük se maradjon el az úton. Akiket az Isten arra hívott, hogy a családi élet odaadása által szolgáljanak egyedül az Isten országának, azoknak szent kötelessége, hogy minden szeretet krisztusi, végső forrásának feltárásával segítsék a családokat útjuk járásában. Adja Isten, hogy egyikünk se maradozzon el az úton, hanem eljussunk együtt az Isteni Bárány örök menyegzőjére.

A SZENTÍRÁS NYELVE ÉS A MAI EMBER

Csak itt Japánban döbbsentem rá igazán, mekkora kincs a Szentírás. Évente három-négy millió példányt vásárolnak a japánok, bár a keresztény egyházak tagjainak a száma nem haladja meg a kilencszáz-ezretet. A vevők túlnyomó többsége tehát pogány. És mégis húzza, vonzza őket a Szentírás titka. Húzza, vonzza őket Jézus. Tavaly ősszel jelent meg az országos hírű katolikus regényíró, Endő Sűszaku (a japánok, magyar módra, a vezetéknevüket írják előre) két igen eredeti könyve Jézusról: az egyik regény, a másik pedig Jézus-életrajz. Endő hét éven keresztül dolgozott ezen a két könyvön: számtalanszor elolvasta és alaposan áttanulmányozta a Szentírást, hétszer is beutazta a Szentföldet. Nos, ez a két könyv, főképp a második, már hetek óta első helyen áll a japán bestsellerek listáján. Milliószámba fog elkelni. Endő Jézusa „a mi örök útítársunk”. És valóban, kétezer év távlatából is oly közvetlenül, oly elevenen beszél hozzánk Jézus a Szentírás szavaival, mint senki más. Jól mondta már Szent Ágoston: „Az evangéliumban veled van az Úr!” És ez az Úr ma is egy szavával képes átalakítani az ember életét: kétségbeesésből hálás örömbé, ténsérgésből futásra, önző magányból önfeledő szeretetre, sötétségéből fényességre, halálból életre.

De Jézus csak akkor tud a Szentíráson át a mai emberhez szólni, ha valaki lefordítja a szent szöveget a mai ember nyelvére. Nincs olyan könyv a világon, amelyet annyi nyelvre és annyiszor fordítottak volna le, mint a Szentírást. (A Bibliatársaság legújabb adatai szerint a teljes bibliát 225, az Újszövetséget 346, egyes részleteket pedig 899 nyelvre fordítottak le eddig.) És ennek a fordítási munkának soha sincsen vége. Évről évre jelennek meg a világ minden nyelvén új fordítások. Jelenleg több mint száz nyelven készül a katolikus és protestáns szentírástudósok közös munkájával ún. „ökumenikus fordítás”. Japánban is több mint húsz fiatal katolikus és protestáns szentírástudós dolgozik most egy új fordításon, amely 4-5 év múlva fog megjelenni. Az ilyen új fordítások nem egyszer hatalmas meglepetést hoznak. A „Good News for Modern Man” címen, az amerikai protestáns szentírástársulat megbízásából megjelent új Újszövetségi Szentírás nagyon egyszerű és érthető nyelven készült, azzal a céllal, hogy olyan emberek használják, akiknek nem az angol az anyanyelvük. De mihelyt a könyv megjelent, az amerikaiak és angolok kapkodták el leginkább: néhány év alatt 30 millió példány kelt el belőle. Ezen a sikeren felbuzdulva az utóbbi években német, spanyol, francia és egyéb nyelveken jelentek meg egészen mai nyelven írt szentírásfordítások, és mindenütt nagy sikert érnek el. Sok ember számára az ilyen új fordítás olvasása jelen-

ti a Szentírás kincsének fölfedezését. Az Isten szava úgy vág szívékbe, mint a kétélű kard.

Ennek a nagy sikernek egyik főoka kétségkívül a szentírástudomány, az általános nyelvtudomány és az általános értelmezéstan (hermeneutika) mai rohamos fejlődése. Hogy a szentírástudomány mennyit haladt az utóbbi évtizedekben, az általánosan ismert tény. De a mai nyelvtudomány haladása is legalább ugyanolyan fontos tényező a sikeres szentírásfordítás munkájában. Chomsky nyelvtanelmélete rendkívül jelentős. E.A.Nida alkalmazta számos művében ezt az elméletet a fordítás, főképpen a szentírásfordítás tudományának kifejlesztésére. Szerinte a jó fordító először fölbontja az eredeti szöveget a legegyszerűbb értelmi egységekre; másodsor egyenként lefordítja ezeket az egységeket; harmadszor pedig teremt belőlük egy új szöveget, amely a saját nyelvének szerkezetében fejezi ki az eredeti szöveg tartalmát és stílusát. Az ilyen fordítás célja az, hogy a mai olvasó ugyanazt az értelmi, érzelmi és akarati élményt tapasztalja meg, mint amelyet az eredeti szöveg olvasói éltek át. Ehhez nem elegendő az eredeti szöveg szavainak hűséges lefordítása. Olyan szöveget kell teremteni, amelynek hatása a lehető legjobban megfelel az eredeti szöveg hatásának. Teljesen azonos sohasem lesz: minden fordítás eltér valamelyest az eredetitől. De az eszmény, amint Nida helyesen mondja, a „dynamic equivalent“ (dinamikus megfelelő) megteremtése. Ehhez nem elegendő csupán az eredeti szöveg értelmi tartalmára ügyelni: egy szöveg hatásának megítélésakor ugyanolyan fontos az általa keltett akarati és érzelmi benyomás. A szavak buzdítanak, lelkesítenek, ijesztenek, vigasztalnak, bánatot, örömet, megindultságot okoznak, megtapasztaltatják a szépséget, stb. Az eredeti szöveg „szolgai fordítása“ lehetlenné tenné ezt a hatást. Akármilyen pontos is egy vers fordítása, hűtlen, ha nem költői. Ezért csak a nagy költők jó versfordítók, mint ahogy ezt Arany János példája mutatja. A Szentírás fordításánál ez a szempont különlegesen fontos. Hiszen a Szentírás nem pusztán értelmünkhez szóló tankönyv, hanem Istennek szívünkhöz szóló, megtérésre hívó szeretetüzenete. Ezért mindennél fontosabb, hogy a jó fordító megtalálja minden egyes szöveg „dinamikus megfelelőjét“, és az olvasó így megtapasztalja, hogy Jézus személyesen vonja őt kérdőre. Ennek eléréséhez a Szentírás esetében — Szent Pál elvének alkalmazásaként: „Mindenkinek mindene lettem“ — az is szükséges, hogy minden nyelven az olvasók egyes rétegei sajátos nyelvhasználatának figyelembevételével több fordítás is készüljön. Van választékos irodalmi nyelv, van az előkelő társalgás nyelve, van a mindennapi köznyelv, van a községes emberek beszédmódja, és létezik közöttük számos átmeneti nyelvhasználat. Az utóbbi években készült angol szentírásfordítások mindegyike tudatosan a fentebb említett egyik vagy másik nyelvhasz-

nálathoz alkalmazkodott, hogy így mindenfajta emberhez egyaránt eljusson az Isten szava.

A „dinamikai megfelelés“ elvén kívül Nida szerint a jó fordítás második főelve a „*supplying information*“ (értelempótló betoldás). Minden szöveg egy bizonyos hallgatóság ismeretkörét tételezi fel. Valamennyi kultúrkörnek megvan a maga ismeretköre, amely előfeltétele a számára írt szöveg megértésének. Természetesen ezek az ismeretkörök a különböző kultúrkörök esetében nem azonosak. Gondoljunk pl. Vörösmarty Szózatának első soraira. Ha ezeket le akarnánk fordítani pl. egy olyan nép nyelvére, amely nem ismer „hazát“, mert nomád pásztoreletet folytat, nem ismer „bölcst“, mert az anyák hátukon cipelik újszülötteiket, a legnagyobb nehézségekbe ütköznénk, és gondosan megválasztott „értelempótló betoldásokat“ kellene alkalmaznunk, hogy a Szózat e nép számára is egy „szózat“ erejével hasson. A Szentírás fordításánál ez a szempont különösen fontos. Hogy csak egy példát említsünk: a zsidók beszédükben lehetőleg kerültek az „Isten“ szó használatát; gondolatukban mindenütt ott látták tevékenységét, de ennek kifejezésére körülírásokat, pl. a cselekvő alany nélküli szenvedő igealakot választották. Jézus is sokszor alkalmazkodik ehhez a beszédmódhoz. De a modern olvasó esetében ennek szó szerinti fordítása vagy félreértéshez vezet, vagy legalábbis csökkenti az eredeti szöveg erejét. A mai ember ugyanis, ha kifejezetten nem mondják neki, sajnos nem szokott az Istenre gondolni. Az ilyen és hasonló esetekben szükséges az „értelempótló betoldás“. Ennek az elvnek alkalmazása persze kényes. Ha túlzásba vesszük, már nem fordítás, hanem magyarázat születik. Elhanyagolása azonban végzetes hiba lenne. Az „értelempótló betoldás“ nélküli fordítást a mai olvasó vagy csak félig értené, vagy félreértené.

A fentebbi elvek alapján fordítják ma az egész világon újra és újra a Szentírást. Ennek a munkának soha sem fog vége szakadni, mert a szentírástudomány halad, a nyelvek fejlődnek és változnak, az emberek ízlése és felfogóképessége sokrétűvé lesz és változik.

Igaz, a szentírásfordításhoz tudni kell héberül vagy görögül, és egy bizonyos fókig járatosnak kell lenni a modern szentírástudományban. De a nemzetközi szentírástársulatok jóvoltából (amelyekben az utóbbi években katolikus tagok is közreműködnek) annyi kiváló fordítási segédeszköz jelent meg, hogy olyanok is, akik maguk nem végeztek hosszú tanulmányokat, képesek lennének jó fordítási munka végzésére. Például az újszövetség új görög kritikai szövegkiadása, Kurt Aland, Matthew Black, Carlo M. Martini (a pápai Szentírásintézet rektora), Bruce M. Metzger és Allen Wikgren szerkesztésében, kitűnő alapot nyújt a fordítóknak, és amellet olcsó is. Léteznek azonkívül szótárak, filológiai elemzések és egyéb segédkönyvek, főleg angol és német nyelv-

ven, amelyek nagyon megkönnyítik a munkát. Igen hasznos ösztönzéseket ad néhány modern fordítás is, pl. az új amerikai katolikus biblia, az új francia ökumenikus újszövetség, a fentebb említett „Good News for Modern Man“, a „Revised English Bible“, a Jeruzsálemi Biblia (franciául, angolul és németül), stb.

Egyszer meglátogattam egy a hegyilakóknál működő francia hit-hirdetőt. Apró viskójában, néhány bennszülött munkatárssal körülvéve, éjt nappá téve fordította a Szentírást a hegyilakók nyelvére. Asztalán ott fektült a Biblia eredeti szövege, néhány kiváló modern fordítás, szótárak, és egy csomó írka az újra meg újra átjavított fordításokkal. Csodálatba ejtett ez a buzgóság. Es magyar honfitársaimra gondoltam. Persze az említett hegyilakók nyelvén még nincs Szentírás, magyarul pedig az utóbbi években kétségtelenül néhány kiváló szentírásfordítás készült. De tévedés volna azt hinni, hogy a munka ezzel végetért. És ha nem is jelenik meg nyomtatásban az ilyen munka eredménye, annak, aki ebbe fekteti idejét és energiáját, akkor is nagy hasznára lesz.

Hogy e cikk fejtegetései ne maradjanak elvontak, egy példán szeretném bemutatni, miképpen képzelném én el a Szentírás „magyarítását“. Persze jól tudom, hogy én erre hivatott nem vagyok, hiszen már 24 éve élek külföldön, és így magyar nyelvérzésem alaposan elkopott. De már 15 éve foglalkozom teológiai könyvek japán fordításának javításával, és így némiképpen járatos vagyok a fordítási munka zezugos berkeiben.

Példaképpen Lukács evangéliumának 6. fejezetéből választottam néhány verset. E szöveg Károli Gáspár zamatos magyarításában, amelyet protestáns atyánkfiai némi simítással a mai napig használnak (az előtűnk fekvő kiadás 1957-ből való!), így hangzik:

²⁷ De néktek mondom, kik engem hallgattok. Szeressétek ellenségeiteket, jót tegyetek azokkal, akik titeket gyűlönek. ²⁸ Aldjátok azokat, akik titeket átkoznak, és imádkozzatok azokért, akik titeket háborgatnak. ²⁹ Aki egyik arcodat megüti, fordítsd néki a másikat is; és attól, aki felső ruhádat elveszi, ne vond meg alsó ruhádat se. ³⁰ Mindennek pedig, aki tőled kér, adj; és attól, aki elveszi a tiédet, ne kérd vissza. ³¹ És amint akarjátok, hogy az emberek veletek cselekedjenek, ti is akképpen cselekedjétek azokkal. ³² Mert ha csak azokat szeretitek, akik titeket szeretnek, mi jutalmatok van? Hiszen a bűnösök is szeretik azokat, akik őket szeretik. ³³ És ha csak azokkal tesztek jót, akik veletek jót tesznek, mi jutalmatok van? Hiszen a bűnösök is ugyanazt cselekszik. ³⁴ És ha csak azoknak adtok kölcsönt, akiktől reménylitek, hogy visszakapjátok, mi jutalmatok van? Hiszen a bűnösök is adnak kölcsönt a bűnösöknek, hogy ugyanannyit kapjanak vissza. ³⁵ Hanem szeressétek ellenségeiteket, és jót tegyetek, és adjatok kölcsönt, semmit érte nem várván; és a ti jutalmatok sok lesz, és ama magasságos Istennek fiai lesztek: mert ő jöltévő a háládatlanokkal és gonoszokkal. ³⁶ Legyetek azért irgalmasok, mint a ti Atyátok is irgal-

mas. ¹⁷ Ne ítéljétek és nem íteltettek, ne kárhoztassatok és nem kárhoztattok; megbocsássatok, néktek is megbocsáttatik. ¹⁸ Adjatok, néktek is adatik; jó mértéket, megnyomottat és megrázottat, szinig tellet adnak a ti öletekbe. Mert azzal a mértékkel mérnek nektek, amellyel ti mérték.

Ugyanez a szöveg dr. Kosztolányi István kiváló fordításában (Szent István Társulat kiadása, 1968):

¹⁷ Nektek, akik hallgattok, ezt mondom: Szeressétek ellenségeiteket, tegyetek jót a gyűlölködőkkel. ¹⁸ Azokra, akik átkoznak benneteket, mondjatok áldást, és imádkozzatok rágalmazóitokért. Ha arcul üt valaki, tartsd oda a másik arcodat is. ¹⁹ Annak, aki elveszi köpenyed, add oda az öltönyödöt is. ²⁰ Mindenkinnek, aki kér tőled, adj, és aki elviszi, ami a tiéd, attól ne kérd vissza. ²¹ Úgy bánjatok az emberekkel, ahogy akarjátok, hogy veletek is bánjanak. ²² Mert ha csak azokat szeretik, akik benneteket is szeretnek, milyen hálát várhattok érte az Istentől? Hisz azokat, akik őket szeretik, a bűnösök is szeretik. ²³ Mert ha csak azokkal tesztek jót, akik veletek jót tesznek, milyen hála számíthatok? Hisz így a bűnösök is tesznek jót. ²⁴ Ha csak a visszafizetés reményében adtok kölcsönt, milyen hálát várhattok érte? ²⁵ Szeressétek inkább ellenségeiteket: tegyetek jót, adjatok kölcsön, és semmi viszonzást ne várjatok. Így nagy jutalomban részesültök, a Magasságosnak lesztek a fiai, hisz ő is jó a hálátlanokhoz és a gonoszokhoz. ²⁶ Legyetek hát irgalmasok, mint Atyátok is irgalmas. ²⁷ Ne mondjatok ítéletet senki fölött, s akkor titeket sem ítélnék meg. Ne ítéljétek el senkit, s akkor benneteket sem ítélnék el. Bocsássatok meg, és nektek is megbocsátanak. ²⁸ Adjatok, és akkor ti is kaptok. Jó, tömött, megrázott és túlcserélő mértékkel mérnek öletekbe. Mert amilyen mértékkel ti mérték, olyannal mérnek majd nektek is.

Ez a fordítás, mint ahogy Dr. Schwarz-Eggenhofer apostoli kormányzó előszavában mondja, kétségtelenül „szövegű, érthető és magyaros“. (Csak a 34. versben maradt ki — valószínűleg a nyomdász elnézéséből — egy sor, amelyet a fordító, gondolom, így fordított: „Hiszen a bűnösök is kölcsönt adnak a bűnösöknek, hogy ugyanannyit kapjanak vissza.“)

Ha azonban a „dinamikus megfelelő“ és az „értelempótló betoldás“ elveit következetesen alkalmazzuk, szövegünk fordítása módosul. Először is vegyük jól figyelembe Jézus e szavainak dinamikus jellegét. Jézus prófétai beszédmodorban szól: szavai rövid, megrázó parancsszavak, amelyeket az Isten abszolút akarátának tudatában vág hozánk, és szántsándékkal provokálja velük evilági, közepes józanságunkat. E szavakon át szinte éget bennünket Jézus lángja. Ő, csak ő ismerte az Istent, a szegények Istenét, a megbocsátás Istenét, a nagy, erős szeretet, a halálnál is erősebb végtelen szeretet Istenét. Ebből az istenismeretből Jézus könyörtelenül levonja számunkra a következtetést: ha Isten fiai akartok lenni, legyen szívetek olyan, mint az Istené. Ahogy Isten bánik az emberrel, úgy bánjatok ti is vele. Minden más hívság, hiábavalóság, ostobaság. Jézus felszólítja emberi ésszel mérve oktalanság; de annak szemében, aki igazán megismerte és befogadta

az Istent, ez az oktalanság az egyetlen bölcsesség. Jézus szavainak hatása felejthetetlen volt. Ezért emlékeztek rájuk a tanítványok 30-40 évvel később is. Az eredeti arámi nyelvben szinte versként csengtek össze a parancsszavak végződésai. Azt, aki csak egyszer is hallotta e beszédet, Jézus szavai nem hagyják többé békén. Ott égnek e szavak, mint odahajított üszök, a szívében.

Hogy ezt a „hatást“ elérjük a fordításban, először is meg kell gondolnunk, hogy milyen igealakot válasszunk. Az eredeti szöveg hol a parancsoló mód egyszám második személyét, hol többesszám második személyét használja. A két forma értelme között nincs különbség: az egyszámban mondott szöveg sem csak egy egyént, hanem mindenkit illet, épp úgy, ahogy a Tízparancsolat egyszám második személye is mindenkire szóló parancs. Hogy Lukács szövegében hol az egyik, hol a másik forma fordul elő, az az általa használt forrás sajátosságából ered: Lukács két-három eredetileg önálló jézusi mondáscsoportból szerkesztett egy egységes beszédet, anélkül, hogy az igealakokat összehangolta volna. A „dinamikus megfeleléség“ előidézésénél azonban én úgy érzem, hogy az igealakok változása zavar. Elejétől végig egyöntetűen kell hogy ránk zúduljanak Jézus szavai. Tehát vagy valamennyit többesszám második személyben, vagy valamennyit egyszám második személyben kell fordítani. A magyar nyelvben — a zsidótól és görögtől eltérőleg — a többesszám második személy ragjai elnehezítik az ilyen mondatokat. Hogy megint a Szózat példáját idézzem: a „Hazádnak rendületlenül légy híve, ó magyar“ sort vétek volna „Hazátoknak rendületlenül legyetek hívei, ó magyarok“-ra változtatni. Így tehát az alábbi fordításban Jézus valamennyi szavát egyszám második személybe tettem. A bevezető szavak: „De nektek, kik rám hallgattok, ezt mondom“, elég világosan kifejezik, hogy ez az egyszám mindenkinek szól. Természetesen a most mondottakkal nem fog mindenki egyetérteni: lesz olyan ember, akit nem zavar a személyváltozás a szövegben, és lesz olyan is, akit jobban fog meg a többesszám, amelyben a közösség élményét érzi meg. Ezért, mint már említettem, az új szentírásfordítások sohasem lépnek fel a kizárólagosság igényével: sokféleképpen kell elkészíteni az isteni szó táplálékát, hogy minden ember jóllakhassék vele.

Az alábbi fordításban tehát az egész szöveg során egyszám második személyt használok, minden parancsnál új bekezdést kezdek, és lehetőleg megtartom a szövegek versszerű paralelizmusát. A 28-30. vers fordításában használt „azokra, akik“, „annak, aki“, „mindenkinek, aki“ szavak nehezkesek, és eltompítják a szavak ütőerejét, ezért elhagytam őket. A 29. versben szereplő „köpeny“ és „öltöny“ az akkori Palesztinában az éjszaka takaróként is szolgáló köpenyfelét és a hosszú tunikaforma inget jelentette: a „dinamikus megfelelő“ tehát a mai magyar

ember számára „kabát“ és „ing“. A 32-34. versben előforduló „bűnösök“ szó értelme a magyar nyelvben szűkebb, mint a Jézus korabeli zsidók-nál. Ezért az eredeti értelemnek jobban megfelelő „rossz ember“ szót használom. Az ugyanitt előforduló kérdések értelme erőteljes tagadás. Ezt magyarul nem kérdő, hanem tagadó mondatok fejezik ki velősen. A 35. versben szereplő „Magasságos“ szó az Isten nevét elkerülő körülírás; az, hogy az Isten „magasságos“, nem játszik különös szerepet a szövegben (kitűnik ez abból is, hogy Máté e szó helyett az „Atyátok“ szót használja), ezért a fordításban az „Isten“ szót választottam. Ugyanebben a versben a „lesztek fiai“ kifejezés magyarázatra szorul. Ugyanis e kifejezés háttérében is az Isten tevékenysége rejlik. Nem mi tesszük magunkat Isten fiaivá, hanem az Isten ismer el minket méltó fiainak, ha úgy viselkedünk az emberek iránt, ahogyan ő viselkedik irántuk. A szöveget tehát eszerint „pótoltam ki“. A 36. versben szereplő „irgalmas“ szó fordítása nehéz. A mai magyar nyelvben, ugyanis e szó értelme nagyon leszűkült: „Légy irgalmas!“ csak azt jelenti: „Ne büntess meg, bár megérdemeltem!“ Az eredeti szó értelme sokkal átfogóbb: jónak lenni a bajban levő emberekhez, részvétellel lenni irántuk, megbocsátani, segíteni. Nem sikerült olyan magyar szót találnom, amely ezt a tartalmat pontosan kifejezné. Mint hozzá legközelebb álló kifejezést, a „jószívű“ szót választottam. A 37-38. versben a szenvedő igealakok cselekvő alanya az Isten. Ezt a szót tehát a fordításban pótolni kell, különben teljesen félreérti az olvasó a szöveget. Ugyanis nem arról van szó, hogy ha mi jók vagyunk másokhoz, ők is jók lesznek hozzánk — ez ellentmondana a 27-35. vers tanításának: „semmi viszonzást ne várjatok!“ —, hanem arról, hogy az Isten lesz jó hozzánk („nagy jutalomban részesültök“ 35.v.). A 38. vers fordítása elég nehéz: egy hasonlatról van szó, amit a palesztinai parasztok jól megértettek: egy vevő gabonát vásárol, az árus a mérővékát színig tölti, még jól meg is rázza, és annyira megtetézi, hogy amikor a vásárló gazdasszony kötényébe öntik a vékát, többet kap, mint amennyi abba befér. Ennek a hasonlatnak a dinamizmusát próbáltam átírni.

De legyen ennyi elég a magyarázatból, lássuk a fordítást. Kérném az olvasót, hogy fennhangon olvassa magának, mintha a saját hangján át Jézus szólna hozzá:

De nektek, kik rám hallgattok, ezt mondom:

Szeresd ellenségedet!
Tégy jót azzal, aki gyűlöl!
Áldd meg azt, aki átkoz!
Imádkozz azért, aki bánt!

Ha arcul ütnek, tartsd oda másik arcodat!
Ha elveszik kabátodat, add oda ingedet!
Ha kérnek tőled, add meg!
Ha elveszik a tiédet, ne kérd vissza!

Úgy bánj mással, ahogy szeretnéd, hogy veled bánjanak!

Ha csak azt szereted, aki téged szeret, ne várj áldást az Istentől.

Hiszen a rossz ember is szereti az olyat, aki őt szereti.

Ha csak ahhoz vagy jó, aki jó hozzád, ne várj áldást az Istentől.

Hiszen a rossz ember is megtesz ennyit.

Ha csak akkor adsz kölcsönt, ha kilátás van rá, hogy visszakapjad,
ne várj áldást az Istentől.

Hiszen a rossz emberek is adnak kölcsönt egymásnak, ha tudják,
hogy visszakapják.

De te szeresd ellenségedet,

tégy jót,

adj kölcsön

és ne várj semmi viszonzást!

Nagy lesz akkor jutalmad, és az Isten elismer méltó fiának.

Mert hiszen az Isten is jó a hálátlanokhoz és gonoszokhoz.

Légy hát jószívű, mint ahogy Atyád is jószívű!

Ne ítélj meg senkit, és az Isten sem fog megítélni.

Ne ítélj el senkit, és az Isten sem fog elítélni.

Bocsáss meg másoknak, és az Isten meg fog bocsátani neked.

Ajándékozz meg másokat, és az Isten meg fog ajándékozni téged.

Mintha egy gabonával jól megtömött, megrázott, megtetézett
mérővékát ürítenének öledbe.

Mert amilyen mértékkel te mérsz, olyan mértékkel mér téged az
Isten.

Hogy ez a fordítás sikerült-e vagy sem, nem tudom. Talán még jobb is, ha nem sikerült, és így felbuzdulnak keresztény hívő magyar testvéreim, hogy egy jobbat készítsenek, amelyen keresztül még élőben szól hozzánk Jézus. Jézus szava élet, Jézus szava erő. Ha el is múlik ég és föld és minden, Jézus szava el nem múlik soha. Mert Jézus szava az örök élet ígéje. Töltsék el ezek az igék édes magyar nyelven a magyar ember szívét, lelkét, értelmét, akaratát; visszhangozzanak benne mindenkor, örömeiben és bánatában, életében és halála óráján. Mert így kívánta Jézus, „ez igézetes gyermek“, ki maga volt „a Jóság s a nagy szent türelem.“ „Csengessünk csengőkkel, szeressünk szeretettel, örüljünk, ha sírunk, ha ránk tör minden ember, s ha ül bántunk. A született Jézus született így, s kívánta, hogy ez legyen az üdv“ (Ady). Ez magyar beszéd, és egyben Jézus beszéde. Adná az Isten, hogy az egész Szentírásról át ilyen magyarul szóljon az Úr magyar fiaihoz. Mert szükségük van rá, nagyon, nagyon.

KELLE HIRDETNI AZ ÖRÖMHÍRT ÉS HOGYAN?

Hirdessük-e az Evangéliumot a világnak, és miért? Erre a kérdésre magától értetődőnek látszott a válasz a kereszténység kétezres éves történelmén át. De a zsinat utáni Egyházban égető problémává lett. Nemcsak elméleti, hanem nagyon is gyakorlati kérdéssé. Befolyásolja az Egyház egész megjelenését és tevékenységét, értelmessé vagy értelmetlenné teszi sok keresztény életét, aki a evangelizáció művének kötelezte el magát, hatással van sok fiatal pályaválasztására. És hozzá kell tennünk: sok zsinat utáni teológus cseppet sem kielégítően válaszol erre a kérdésre. — Még elevenbe vágóbb a dolog, ha tovább kérdezzünk: Tegyük fel, hogy szükséges hirdetni a világnak az evangéliumot. De miért kellene ragaszkodnunk ahhoz, hogy az emberek megkeresztelkedjenek és csatlakozzanak az eucharisztikus közösséghez? Ha az embert az Isten szavába vetett hit menti meg, mi akkor a szentségek szerepe és jelentősége?

Persze nem lehet ezeket a nagy kérdéseket kielégítően megtárgyalni egy rövid cikk keretében. De egy kicsit megvilágíthatjuk az alapteteleket. Minthogy gyökérfkérdésekről van szó, a kereszténység gyökereit kell szemügyre vennünk.

Mi az evangelizáció?

Krisztus és a keresztények az „evangelizálni” szót Izaiástól vették (52,7; 61,1. Vö. Lk 4,18-19; Róm 10,15). Keresztény összefüggésben a nagy jóhír továbbadását jelenti: eljött az Isten országa (Mk 1,15), velünk az Isten (Mt 1,23; 28,20), „kiragadott minket a sötétség hatalmából, és áthelyezett szeretett Fia országába” (Kol 1,13). Szent János így mondaná: az örök Igazság, az Atyának és egyszülött Fiának örök lét- és szeretetegysége tudomásunkra jutott, mert kinyilatkoztatta Jézusnak és az Atyának cselekvés- és szeretetegysége. Akik tehát hisznek ebben az Igazságban, vagyis magában Jézusban, azokat az Atya úgy szereti, mint egyszülött Fiát, és így részeseivé válnak Atya és Fiú egységének, vagyis az örök életnek.

Akiket ennek öröme ámulatba ejtett, akik megtapasztalták Isten szerető gondját az emberek iránt, azok nem tudják megtartani maguknak ezt az örömhírt: „Hittem, azért beszéltem”, „mi is hiszünk s azért beszélünk” (2Kor 4,13). A hit és szeretet természetesen hozza magával a tanúságtételt és szolgálatot. Krisztus valamennyi tanítványa folytatja a föld határaiig és az idők végezetéig.

Az evangelizálás célját senki sem fejezte ki szebben és tömörebben, mint Szent Ágoston: „Krisztus főleg azért jött el, hogy az ember megtanulja, mennyire szereti az Isten. Megtanulja ezt azért, hogy lánggra gyújtsa a szeretet az iránt, aki elsőnek szerette, és hogy szeresse felebarátját is annak parancsára és példájára, aki felebarátunkká lett. . . Ezt a szeretetet tekintsd hát céloznak, erre vonatkoztass mindent, amit mondasz, és úgy beszélj el mindent, hogy akihez szólsz, *hallván higgyen, hite alapján reméljen, reménye erejében szeressen*“ (De catechizandis rudibus c.IV, n.8). A szeretet lét és élet, tehát az, aki Krisztus módján szeret, örökké él.

Evangelizálás ma

Mielőtt mélyebbre merülnénk az evangélium hirdetésének jelentősé- gébe, nézzük meg egy percre: milyen konkrét formát öltött a történelem során, és hogyan kezd alakulni ma.

Régen a hírközlés lassú volt és hiányos, a könyvek ritkák és drágák, a legtöbb ember nem tudott olvasni. Ezért az evangélium terjedésének legfőbb, sokszor egyetlen módja a személyes továbbadás volt: hívó emberek tanúságtétele, amit Istennek életükben megnyilvánuló hatalma kísért. A társas érintkezés során ez önkéntelenül, mintegy ozmózis- szerűen ment végbe. (A második századbeli görög filozófus, Celsus leírja, hogyan adták tovább az evangéliumot szakácsnők a társaiknak.) Mások kifejezetten azzal a szándékkal vették nyakukba a világot, hogy terjesszék Krisztus tanítását; ezt látjuk az Egyház nagy misszioná- riusainak életében, az első apostoloktól máig.

De a modern világ helyzete erősen megváltozott. Elég, ha a hírközlő és közlekedési eszközök bőségére és gyorsaságára gondolunk. Rövidesen nem lesz már elszigetelt sarka a földnek. Persze a hit tanújának és köz- vetítőjének fizikai jelenléte ma sem fölösleges. A személyes barátság vagy az igehirdetés szuggesztív ereje mindig jelentős tényezője lesz a hit ébresztésének. De ma már nem egyedüli tényezője. Ma a keresz- tynek egész élete, minden cselekedete és szava mintegy az egész világ színe előtt folyik. Ennélfogva ma az Egyház egész létével tölti be az evangelizálás feladatát, mindazzal, ami, amit tesz, amit mond — a- mennyiben élete, tettei, szavai evangéliumiak, és így alkalmasak arra, hogy hitet, reményt, szeretetet keltsenek az emberek szívében. Viszont mulasztást követ el ezen a téren nemcsak akkor, ha nem küld ki hithirdetőket, hanem akkor is, ha élete, cselekedetei, szavai nem se- gitik, inkább akadályozzák a hitben és szeretetben azokat, akik látják (filmen, képernyőn stb.) és hallják (rádióban, könyvekből, újságokból, folyóiratokból stb.). Csak egy példát: Amikor a japán lapok napról napra „katolikusok“ és „protestánsok“ véres harcairól írnak, és az ol-

vasók ezt a vallásháborúk folytatásának értelmezik, ez roppant akadálya az evangelizációnak, állandó arculütése a szeretet evangéliumának.

Minél jobban kifejezésre juttatja a keresztyén közösség önmagában, mint valami tükörben az isteni szeretetet (azt a szeretetet, amelyet Jézus nyilatkoztatott ki és az ő Szentlelke öntött szívünkbe), annál teljesebben tölti be azt a küldetését, hogy hirdesse az evangéliumot a világnak. A mai ember allergikus a puszta szóra, de megragadja a föltétlen szeretet valósága. Értzi, hogy csak a szeretet hitelre méltó. Minél inkább olyan közösséggé válik az Egyház szóban és tettben, amely hisz az abszolút Szeretetben, szeretetre épül és csakis szeretetet keres, annál inkább evangelizál egyszerű jelenlétével. A hírközlő eszközök mindezt minden további nélkül el fogják terjeszteni.

A megmentésre szoruló ember és a megmentő Isten

De térjünk vissza az alapkérdéshez, és közelítsük meg az ember konkrét létén át. Az a tapasztalatunk önmagunkról, hogy amit el tudunk érni, az véges, de vágyaink végtelenek; életünk határolt, de öröklétre áhítózunk; tér és idő világába vagyunk beszorítva, amelynek merev törvényei süketek könnyeinkre, közönyösek kívánságaink iránt, és eltemetik minden teljesítményünket, közben azonban érezzük, hogy a kérészetű mulandóság nem lehet létünk értelme; a szeretet kötelékeivel fűződünk egymáshoz, ezeket mindegyre szétszakítja az emberi ingtagság vagy a halál, pedig átéljük, hogy az igazi szeretet örökkévalóságot követel; bűnösnek érezzük magunkat, aki vétkezett egy föltétlen érvényű parancs ellen, és ezt csak az abszolút Parancsoló bocsánata teheti jóvá.

A kinyilatkoztatás megérteti velünk ezt az általános emberi tapasztalatot: az ember bűnös, egyénileg és közösségleg is, és Isten irgalma nélkül nem juthat el az „életre“.

Hogyan felel Isten az ember kiáltására? Belép világunkba. Az embert végtelenül meghaladó Úr mindenben hozzánk hasonló emberré lesz, hogy egygé lehessünk vele; az örök, halhatatlan Ige halandó emberré lesz, hogy öröklétet adjon; a Szent, vállalva a bűnös emberiséggel való szolidaritást, végiszenvedi sorsát, hogy kiengesztelést hozzon; a Halhatatlan osztozik halálunkban, hogy feltámadjon és minket is feltámasszon mindörökre; a feltétel nélküli Szeretet odaadja magát azokért, akik nem szeretnek, hogy szeressenek, és a szeretet által éljenek.

Istennek ez az *önközlése* nem kényszer, hanem a kegyelem és irgalom szabad, személyes ajándéka. Ennek a titoknak a megismerése ejtette ámulatba első hirdetőit, és indította az ujjongó hála felkiáltására: „*Igy szerette Isten a világot!*“ (Jn 3,16)

Isten kétféleképpen közli magát; a kettő szorosán összefügg

Isten önközlésének kettős mozzanata van. Az egyik az *objektív, történeti kinyilatkoztatás* szavak és cselekedetek útján. Ez a kinyilatkoztatás Izrael történetén, Mózesen és a prófétákon át Jézus Krisztusban éri el csúcstát és beteljesedését. Jézus nemcsak Isten ígését beszéli, de ő maga Istennek emberi alakban kifejeződő Igéje. Maga Isten sem mondhat többet az embernek, nem tehet többet érte, mint hogy elküldi egyszülött Fiát (vö. Zsid 1,1-2). Ezt a kinyilatkoztatást hirdeti Krisztus Egyháza az evangelizálással és közvetíti a szentségekkel.

A másik mozzanat: *a Szentlélek vonzása*, működése az egyes emberek szívében. A Lélek vonzása az, ami nem hagyja nyugodni szívünket, míg el nem merül minden jószág végtelen Forrásának árájába; a Lélek vonzására hiszünk maka csul a lét jelentőségében a halál és a rossz rettenetes hatalma ellenére is; a Lélek vonzása ösztönöz, hogy hálással fogadjunk mindent, mint valami rejtett Jötevé ajándékát; a Lélek vonzására szeretjük felebarátainkat odaadó, feltétlen szeretettel, akár életünk árán; a Lélek vonzására hisszük, hogy a lét gyökerében jó, és szeretetet sugároz felénk.

A két mozzanat között *lényegi kapcsolat* van. „Senki sem mondhatja: Úr Jézus Krisztus, csak a Szentlélek által“ (1Kor 12,3). „A hitet a Szentlélek benső segítségének kell megelőznie és támogatnia, az mozgatja meg és fordítja Isten felé a szívet, az nyitja meg az elme szemét“ (Dei Verbum n.5.). „Örvény örvénynek kiált“: Isten szeretetének Krisztusban megnyilvánuló örvényét csak akkor tudjuk befogadni lényünk legmélyébe, ha az egygé vált Isten Lelkének örvényével. A Szentlélek köztünk lakozása a húsvéti titok következménye; a feltámadott Úr örök közbenjárása a forrása annak, hogy a Lélek a szívünkben él és működik.

A világ evangelizálásának gigászi feladatát csak akkor tudjuk megérteni és elvállalni, ha egyszerre nézzük a történeti *Jézus* konkrét alakját és a feltámadott *Krisztus* történelem feletti, eszkatológikus valóságát, amint a Lélek működésével mindent magához vonz, hogy magával vigyen „az Atyához“ (Jn 13,36; 14,12; 16,5.16.28; 20,17). Ez a Jézus és ez a Krisztus ugyanaz. Isten az ember Jézusban, az ő életében és halálában nyilatkoztatta ki önmagát. Jézus feltámadt halálából, hogy Krisztussá és mindenek Urává legyen (Csel 2,36; 10,36). Mint a mindenség Omegapontja szeretete felé vonz mindeneket. Ezt a szeretetet egyszersmindenkorra szóló érvénnyel szemlélhetjük a Názáreti Jézus életében; azért szavai soha el nem múlnak és alakja soha el nem halványul. Az a szeretet, amely most a mindenség gyújtópontja, semmi más, mint a szeretetnek az a túláradó beteljesedése, amellyel Jézus lehajtotta fejét és kiadta lelkét, és amely ettől a pillanattól kezdve ott ég mindörökké a harmadnapon feltámadott Krisztus szívében.

Isten és ember dialógusa

Hogy terjed ki az emberiségre az isteni kinyilatkoztatásnak ez a két mozzanata? Erről a kérdéstről sok vita folyt a hittudósok között a múltban és a jelenben is. Úgy véljük, hogy a Szentírás tanításának egyes elemeit figyelembe nem vevő szélsőséges felfogások elkerülésére a legalkalmasabb út az, ha az emberi lét és az isteni üdvözítő tett dialógikus lényegét vesszük figyelembe. Ne vágjuk ketté az ember bensejét és külsejét, egyéni és közösségi oldalát. Az ember akkor ébred személyiségének, felelősségének tudatára, akkor tölti el igazi megismerés és szeretet, ha teljes emberségében érintkezésbe kerül a „másikkal”. Ha a szeretett személy rám tekint, érdeklődik irántam, kitarja nekem személyiségét, akkor szeretet ébred bennem, és a lét és cselekvés olyan színvonalára jutok el, amit magamtól, önvizsgálattal, pusztán akaraterővel stb. soha el nem érhettem volna. Bernard Lonergan szerint a megigazulás „természetfölötti szerelemben esés Istennel”. Szeretetét tehát hasonlóképpen gondolhatjuk el, mint az emberi szeretetlálkozást. Krisztus életében, szavaiban, tetteiben maga Isten jelenti ki nekünk kimondhatatlan szeretetét. Ez a személyes kijelentés ér utol bennünket, valahányszor az evangélium bármilyen formában elér hozzánk. Még emberek esetében is úgy van, hogy a szavak és jelek teljes értelme, értéke, hitele nem csupán külsőséges tudomásul vételükkel tárul fel előttünk, hanem a két szív, két lélek, két agy titokzatos közvetlen érintkezésével. Még inkább így van Isten szeretetnyilvánításával: ő, aki Krisztusban megmutatta abszolút és föltétlen szeretetének valóságát, „a mi szívünket is megvilágosította, hogy Isten dicsőségének ismerete Krisztus arcán felragyogjon nekünk” (2Kor 4,6). Mint minden szerelem történetének, Isten szerelmének is megvannak a „kegyelmi órái”, „kairosz”-ai: a látogatás pillanatai, amikor az Úr az ajtónk előtt áll és kopog (Jel 3,20), „a kellő idő, az üdvösség napja” (2Kor 6,2), azok a percek, amikor lehetségessé és sürgetővé válik, hogy Istent válasszuk életünk mindenének. Amikor valaki találkozik az evangélium tanújával, az ilyen „kegyelmi óra”. Nagy Szent Gergely pápa szavait idézhetjük itt: „Akkor jön az Úr szívünkbe, amikor a hithirdető szavai fülünkbe csengenek” (Hom.17.in Ev. n.2.). Nem úgy kell ezt érteni, hogy minden ilyen találkozás szükségképpen gyökeres megtérésre szólítana. Mind az emberi, mind az isteni szerelem útjai sokkal finomabbak és bonyolultabbak annál, hogysen ez ilyen egyszerű lenne. Először talán csak a Lélek könnyű érintése érezhető. De egy napon eljön a döntés órája, akár a villám hirtelen fényével, akár valami „enyhe világoosság” észrevétlen behatolásával. És akkor az ember rájön, hogy „hisz Isten szeretetében” (1Jn 4,16), hisz Jézus Krisztusban, az ő Fiában, és odaadja magát ennek a szeretetnek.

Vannak-e másfajta „kegyelmi órák“ is, azok számára is, akik önhíjajukon kívül nem találkoztak a keresztyény kinyilatkoztatással, vagy nem úgy, hogy ez életformáló élménnyé válhatott volna bennük? Annak viláágánál, amit Krisztus mutatott nekünk Isten szívéról („ő jó a hálátlanokhoz és a gonoszokhoz“ Lk 6,35-36) és amit a II. Vatikáni Zsinat tanított (LG 16, GS 22) azt kell mondanunk: igen. Sőt örömmel kell elismernünk, hogy a feltámadt Krisztus, mindenek vonzási központja, valamiképpen befolyásol minden e világra született embert. Senki sem esik teljesen kívül befolyásának körén. De elhamarkodott dolog lenne ebből azt következtetni, hogy az ember életének minden pillanata egyformán „kegyelmi óra“, tehát ha akarja, minden pillanatban újjászülethet Isten gyermekének Krisztusban és a Lélekben. Az alapvető választás pillanata, azok a percek, amikor az ember szabadsága legbensőbb szintjén egész életéről dönt, természetyszerűen ritka csúcspontjai az ember életének. Egyedül Isten — és nagyon tökéletlen mértékben a szóban forgó ember — tudja, mikor válik lehetővé, mikor következik be. Annak alapján, amit az ember dialógusjellegű természetéről mondtunk, indokoltan állíthatjuk: „a másik ember mezítelen, védtelen arcával“ (Emanuel Lévinas) való találkozás könnyen lehet az ilyen „kegyelmi óra“ közvetítője. Igen: ha Isten úgy akarja, ez a találkozás parancsoló hívássá válhat, megéreztetve velünk az ő tökéletes, feltétlen, önfeládozó szeretetét és minden emberre kiterjedő végtelen irgalmát. A „kicsinyeken“, éhezőkön, szomjazókön, mezíteleneken, foglyokon át megtörténhetik az üdvözítő találkozás Krisztussal. Mikor és hogyan? Titok. A rokonszeny néhány önkéntelen megnyilvánulása, bizonyos elkötelezés szociális műveknek stb. még nem szükségszerű jele annak, hogy megtörtént ez az alapvető találkozás és választás. Sok ember számára talán csak a halál órájában olvad eggyé az a sok emberi arc, amely felé a Lélek ösztönzésére a szeretet odaadó cselekedeteivel fordult — akkor válik az Emberfia egyetlen arcává, a vele való döntő találkozássá.

Az evangelizálás jelentősége

Napjainkban eléggé elterjedt a hittudósok között az a nézet, hogy az emberi élet minden pillanata „kegyelmi óra“: a Szentlélek mindenkít minden pillanatban döntő megtérésre vonz. Egyesek ebből a nézetből azt a következtetést vonják le, hogy az evangélium hirdetése voltaképpen nem is olyan égetően fontos feladat. Véleményünk szerint a minden pillanatot „kegyelmi óra“-nak tekintő vélemény nem veszi kellően figyelembe a szentírásí tanítás (pl. Róm 7) egyes fontos elemeit. De még ha helyes volna is az említett vélemény, abból sem következik, hogy az evangelizáció fontossága csökkent volna. Egy egyszerű megfontolás világosságot deríthet a dologra. Különbséget kell tennünk

lehetőség és megvalósulás között. Néha az isteni kegyelem általános működéséről szóló teológiai fejtegetések olyan benyomást keltenek, mintha mindenki, vagy legalábbis az emberek túlnyomó többsége már elfogadta volna a kegyelmet, megtért volna, és Jézus példájára hitben és szeretetben élne. Csakhogy egy futó pillantás a történelemre és korunk társadalmára minden kétséget kizáróan megérteti, hogy nincs így. Jézus persze megtiltotta, hogy bárkit is megítéljünk. De azt látnunk kell, hogy a paráznaság, góg, képmutatás, szívtelen közöny, igazságtalanság, erőszak stb. óriási uralomra tett szert a világon. Sokan élnek mindenfelé Isten nélkül, remény nélkül, szeretet nélkül — másvallásúak vagy hitetlenek közt éppúgy, mint — sajnos! — a keresztények közt. Ha a Lélek valóban minden embert szüntelenül a teljes szeretetre vonz, akkor szomorúan kell belátnunk: sokan ellenállnak ennek a vonzásnak. Itt kell azután eszünkbe jutnia közös felelősségünknek és szolidaritásunknak. Senki sem hisz csak önmagáért, senki sem szeret csak önmagáért. A hit élő lángja mindenkit meg akar gyújtani; a szeretet, mint az élet barátja, azt kívánja, hogy mindenki szeressen és éljen. Aki hisz és szeret, az örömet hordoz, tehát másoknak is meg kell vinnie az örömet. A keresztény tudja, mennyit segít neki Krisztus emlékezete, szavai, példája, az Úr vacsorája, hogy hite kibontakozzék és elmélyüljön, hogy fölfedezze a szeretetet és egyre jobban tudjon szeretni. Amikor körülnéz és látja, hogy a világ csordultig van gonoszsággal, lehetetlen nem kívánnia, hogy az isteni kegyelem munkatársa lehessen. Tudja, hogy Krisztus evangéliuma lesz sok ember számára az a katalizátor, amely a Lélek ösztönzésére lehetővé teszi az alapvető választást.

Igaz, ez a választás lehetséges talán a mi segítségünk nélkül is. De ez nem teszi kevésbé sürgetővé a feladatot. Járvány idején az emberek meggyógyulhatnak saját szervezetük erejénél fogva is. De melyik orvost akadályozná meg ez a gondolat abban, hogy teljes erejével a betegek gyógyítására szentelje magát? A tanuló veleszületett tehetségével is eljuthat a tudományok és az igazság teljes ismeretére. De melyik tanító gondolná emiatt, hogy erőfeszítése fölösleges? Az is megtörténhet, hogy a gyermekek saját megkülönböztető képességüknél fogva fölfedezik a különbséget jó és rossz között, és belső hajlamuk vonzására a jót követik. De melyik anya fog úgy vélekedni, hogy ez fölmenti gyermekei nevelésének felelőssége alól? Az emberi szolidaritás alapelve nincs fölfüggesztve a lelkiek terén sem. Ellenkezőleg: éppen itt érvényesül a legnagyobb erővel, éppen itt a legfontosabb, hogy éljünk vele.

Nem szabad tagadnunk, hogy csakugyan vannak „anonim keresztények“, akik már megtértek, mielőtt a keresztény kinyilatkoztatással találkoztak volna. A Logosz elemei, az isteni Lélek nyomai megkülön-

böztethetők a nem keresztény vallásokban is, és mindez segít az embernek, hogy felismerje és kövesse a Lélek ösztönzéseit. Ne gondoljuk, hogy nekünk keresztényeknek minden a birtokunkban van, másoknak pedig semmijük sincs; hogy miénk a teljes világosság, a többieket pedig sűrű sötétség veszi körül. De azt alázatos hittel el kell ismernünk, hogy mi név szerint ismerjük minden világosság és kegyelem Forrását, a többiek pedig nem, bár sugara bevilágítja és kegyelme átkarolja őket is. Krisztus meghalt bűneinkért és feltámadt megigazulásunkra: ez a Lélek minden művének eredete. Méltó tehát és igazságos, hogy azok a nemkeresztények is, akiket a Lélek már egyesített Krisztus hűsvéti misztériumával, megismerjék legfőbb jótevőjüket, megtudják, hogy meghalt értük, megtanuljanak hálát adni neki.

Ezért, bár a keresztények helyesen teszik, ha segítik más vallások híveit saját alapvető igazságaiknak jobb felfogásában, ez sohasem lehet az evangélium hirdetésének fő célja. Igen, a keresztény hálában ismeri el mindazt a jót, ami más vallásokban, eszmékben, mozgalmakban tapasztalható; hálát ad „a világosság Atyjának, akitől minden jó adomány származik“ (Jak 1,17) minden embertársunknak adott adományáért; örül a legkisebb lépésnek is, amelyet testvérünk a világosság Forrása felé tesz. De soha nem nyugodhat bele, hogy félúton megállnak. Mert tudja: Krisztus az Út, és a világ csak akkor nyugszik meg, ha végre belekerül az Atya felé vivő mozgásába („prosz ton Patéra“).

Még világosabbá válik az evangelizálás jelentősége, ha helyes az a magyarázat, amelyet az imént az emberi lét és az isteni üdvösség dialógikus lényegéből kiindulva fejtettünk ki. Természetesen lehet, hogy „kegyelmi órák“ voltak már egy ember életében az evangéliummal való találkozása előtt is. Misszionáriusok néha lenyűgöző erővel tapasztalják meg, hogy egy-egy hitjelöltjük már régen „megtért“, amikor oktatásért hozzájuk fordul. Nem lehetne másképp megmagyarázni, milyen könnyedén és örömmel fogadják, el a keresztény hit igazságait. Sok más esetben viszont még nem érkeztek el ezek a „kegyelmi órák“, vagy ha igen, az illető elhanyagolta, visszautasította őket. Nagyon is megtörténhet, hogy az ilyen emberek — bár sohasem nélkülözik teljesen a Lélek ösztönzéseit — olyan állapotban vannak, mint a római levél 1,2. és 7. fejezete jellemzi. Az evangéliummal való találkozás új kezdetté lesz a számukra, és talán elvezet a kegyelem döntő „órájára“. A evangélium ígében, amelyet apostolai hirdetnek, amelyet tanúi életükkel igazolnak, a feltámadott Úr jön el az emberekhez; a megtört és megosztott kenyér, a megosztott kehely színe alatt a feltámadott Úr jön hozzánk. De ez a feltámadt Krisztus az Atya ölen van, minden lét gyökerében, és életadó Lelke maga az egyetemes nyitottság. Ezért képes kedves érintésével megérinteni az emberszív legmélyét, és bezárja az áramkört a Szentháromsággal való érintkezésünkben.

Evangelizáció és szentségek

Remélem, az eddigiekből világos az evangelizáció értelme és jelentősége. De éppen ez váltja ki a kérdést: ha az ember az által igazul meg és üdvözülni, hogy hallja, hiszi és életre váltja az evangéliumot, miért van akkor szükség a szentségekre?

A hit útján és a szentségek útján való üdvözülés kettőssége már a keresztény hagyomány legelején megmutatkozik. Jézus nyilvános élete alatt csupán hitet és megtérést kíván, hogy valaki bejusson Isten országába; de az utolsó vacsorán megalapítja az újszövetség emléklakomáját, és feltámadása után szétküldi apostolait, hogy kereszteljenek meg minden nemzetet az ő nevében. Pál erőteljesen ismételteti a hitből való megigazulás tanítását, de ugyanolyan erővel hangsúlyozza a keresztségnél és az Úr vacsorájának krisztusi hatásosságát. Az egyházatyák szemében a Krisztusba vetett hit a belépés a szeretett Fiú országába, de még jobban hangoztatják a keresztség és az Eucharisztia hatását.

Nem könnyű megtalálni a szerves egységet egyfelől a hit, másfelől a szentségek kegyelmi hatásának magyarázata között. A középkori skolasztika nem kerülte el bizonyos „eltárgyasító” (verdinglichend) felfogás veszélyét. A kapcsolat bizonyos fokig külsőséges marad: a hit az egyén szükséges előkészülete, hogy gyümölcsözően fogadhassa a szentségeket, ne állítson akadályt hatásuk elé; a szentségi kegyelem viszont Isten közvetlen műve a lélekben, függetlenül a befogadó közreműködésétől. (Természetesen találunk érdekes kísérleteket pl. Origenésznél, Szent Tamásnál, szervesebb kapcsolat kidolgozására, de ezek nem érvényesültek eléggé.) Erre következett egyoldalú visszahatásként a reformációban az egyéni hit akkora hangsúlyozása, hogy a szentségek jelentősége elhomályosult. Természetesen a reformáció fő hajtóereje mégis csak a Krisztushoz és evangéliumához való hűség volt, ezért ott rejlik benne az a képesség, hogy magamagát javítsa: az evangéliumi tanítás egyes oldalai, amelyeket a reformátorok történelmi helyzetük hevében elhanyagoltak, újból megjelennek és érvényesülnek. Éppen ez az ökumenikus remény alapja. De hogy létrejöhessen a megértés, a katolikusoknak is jobb egyensúlyt kell találniuk az ige és a szentségek teológiai viszonyának magyarázatában.

A mai teológia legígéretesebb iránya ezen a téren a *személyes, szimbolikus okság* elvén alapuló magyarázat. Nagy Szent Leó híres mondatát idézik: „Ami Krisztusban látható volt, átszármazott az Egyház szentségeire” (Sermo LXXIV,2). A szentségekben a feltámadott Úrral és az ő Lelkével találkozunk, hogy bevonjon bennünket „az Atya felé” tartó mozgásába, amely ugyanakkor lényege szerint küldetés és feltárlás embertestvéreink felé is. A szentség Krisztus testvéri ölelése; Krisztus meghívása Isten családi lakomájára; Krisztus megbocsátó

szava; Krisztus tisztító érintése. Közvetítője az Egyház, Krisztus titokzatos Teste, amely hatékony könyörgésével befogadja a szentség felvevőjét hit- és szeretetközösségébe. Ugyanakkor ez a személyes hatás nem független az ember hitétől, reményétől és szeretetétől. A szentségek közvetlen hatása tehát egy egyszerre külső és belső, objektív és szubjektív, érzékelhető és szellemi *meghívás* gyökeresebb hitre, erőbb szeretetre, türelmesebb reményre. A természetfölötti ösztönzéseket a szentség felvevőjének magáévá kell tennie, csupán akkor válik mélyebb szerves kapcsolata Krisztussal és a Lélekkel (vagy hogy a skolasztikus teológia kifejezését használjuk: akkor növekszik benne a megszentelő kegyelem). A szentség egyéni hatékonysága egyenes arányban áll a személyes készség fokával. (A gyermekkeresztség esetével kapcsolatban itt röviden csak annyit mondunk, hogy a különbség csak annyi, hogy itt a szentség vétele és egyéni gyümölcsötletése között néhány év telik el. Ha felnőtt korban az egyéni felhasználás elmarad, a keresztség hatása meghíúsul.)

Ennek az elméletnek nagy érdeme, hogy szervesen egyesíti az üdvösség objektív, krisztusi, húsvéti, közösségi oldalát a szubjektív, szentléleki, egyéni, személyes oldalával. Az üdvözülés nem személyen kívüli, szinte fizikai folyamat, de nem is csak egyéni találkozás örök Istennel, hanem egyesülés azzal az Istennel, aki Krisztusban és a Lélekben a világba és lelkünkbe lépett. „Isten Fia emberfiává lett, hogy az emberek fiait Isten fiaivá legyenek” (Irénéusz, *Adversus haereses* III,19,1).

A szentségek ilyen felfogása arra is indít, hogy felülvizsgáljuk a szokásos megkülönböztetést „szentségi” és „nem szentségi” kegyelmek között. Azt mondanám: *minden kegyelem szentségi jellegű*. Az eucharisztikus áldozat állandó, hatékony kifejezője annak, hogy Isten üdvözítő akarata, amely egyszersmindenkorra megmutatkozott Krisztus keresztségében és feltámadásában, ma is működik a világban. A szentmiseáldozat által a keresztény közösség az Egyetlen Közvetítő szolgálatában gyakorolja a kegyelemközvetítés papi feladatát. A szentáldozás, mint Krisztussal és önfeláldozó, egyetemes szeretetével való egységünk hatékony jele, fölvesz bennünket az ő teljességébe, és kiárasztja ránk „megistenítő” hatását, még mielőtt magunkhoz vettük volna. Minden kegyelem, vagyis Isten minden önközlése Krisztusban és a Szentlélekben valamiképpen viszonyban áll a Szövetségnek ezzel a lakomájával. (Vonatkozik ez azokra is, akik önhibájukon kívül soha nem veszik magunkhoz Krisztust az Oltáriszentségben.)

A teológusok mindig vallották, hogy a szentségek nem csupán vétélük pillanatában, hanem előtte és utána is hatásosak. Ezt érdemes lenne jobban végiggondolni. Pl. a megtérés kegyelme már Isten üdvözítő akaratainak gyümölcse, amely személyes érintésével elvezet a keresztség hatékony szimbólumáig, és abban fejeződik ki teljes nagysá-

gában. Amikor a keresztény közösség hitben, reményben, szeretetben összegyülekezik az Eucharisztia megünneplésére, az isteni kegyelem hívja egybe őket; de ez a kegyelem is már a szentmise gyümölcse. Látjuk, hogy itt kölcsönös okságról van szó a szentség és felvevőjének lelki beállítottsága között: hogy egy szentséget méltóképpen veszünk magunkhoz, az máris az illető szentség hatása, másfelől viszont a személyes készség teszi lehetővé, hogy a szentség kifejthesse teljes hatását vételekor és az után.

Segítségünkre lehet még itt az ember *közösségi* és *testi* jellegének meggondolása. Az üdvösség nem elszigetelt egyéneknek van szánva: Isten népet készít magának. Isten-akarta teljes formájában az üdvösség nem csak az egyén belső aktusa, hanem úgy megy végbe, hogy az illető testestül-lelkestül csatlakozik a hívő, szerető, remélő közösséghez. A szívben élő hit akkor válik igazán emberivé és valóságossá, ha megvalljuk (Róm 10,9-10). De ez a vallomás nem magánjellegű: szavunkkal a hívők közösségének dicsérő kórusához csatlakozunk. A keresztység fölvételekora hitvallás testet ölt: az illető csatlakozik a hívő közösséghez. Ebben a közösségben válik a hit valóságos — sokszor kínos — engedelmességgé; itt lesz a szeretet kölcsönös lábmosássá; a remény a jobb világ érdekében vállalt közös felelős cselekvés forrásává.

Es így végül is tisztán megérthetjük az evangelizáció és a szentségek kapcsolatát. Világos, hogy ugyanaz a kegyelem működik az egész folyamatban végig. Az evangélium hirdetésében Krisztus üdvözítő szava nyilvánul meg, és ez természetzerűen vezet a szentségi közösség kialakulásához, ahol — elsősorban az Eucharisziában — teljes személyes közösség alakul ki Krisztussal. A másik oldalról úgy is mondhatnánk, hogy az Eucharisztia napja indítja el bolygópályáján a kis emberi lelket. A kettő csak az ember szempontjából kettő. De minden kegyelmi hatás — akár az igehirdetés, akár a szentségek által történik — az ember szabadságára épít: szabad beleegyezésünkkel akar bevonnunk benünket a Krisztussal való szerető hit közösségébe. Csak olyan mértékben válik bennünk tartós valósággá a kegyelmi hatás, amilyen mértékben szabadon csatlakozunk hitünkkel és szeretetünkkel Krisztusnak „az Atya felé” tartó dinamikájához.

A csatlakozás nehézségei

A való helyzetet szemmel tartva még valamiről szólnunk kell. A szentségek vételének mint az Egyház látható, közösségi életéhez való csatlakozásnak a kérdése gyakran kínos törést hoz létre az egyén vagy a társadalom életében. Mert amíg a Krisztusban való hit egyéni ügy, addig az illető nyugodtan megmaradhat természetes környezetében, esetleg még részt is vehet annak egyes vallási megnyilvánulásaiban, saját felfogása szerint értelmezve őket. De a keresztység és méginkább

a hetenkénti összegyülekezés az Úr asztala körül egy új közösség tagjává teszi. Egy nagyon is látható, különálló közösség tagjává, amely a nemkeresztény kultúra általános környezetében idegen testként jelenik meg. Azért sok olyan ember van, akit Krisztus ugyan erőteljesen vonz maga felé, és úgy látszik, megvolna a kellő lelki felkészültsége is, mégis habozik fölvenni a szentségeket, és ezzel magára vállalni az Egyház tagságának egész tanbeli, fejeelmi és közösségi terhét.

Mi legyen magatartásunk ezzel a kérdéssel kapcsolatban? Először is világosan meg kell mondanunk: az Egyház testvéri közösségében való részvétel a Szentírás és a hagyomány félreérthetetlen tanúsága szerint lényeges eleme a keresztény üdvösségrendnek. Másrészt viszont nem téveszthetjük szem elől, hogy történelmi körülmények sajátos nehézségeket okozhatnak, amelyek megakadályozzák ennek a ténynek a felismerését. Hogy csak néhány példát hozunk a múltból és a jelenből: a keresztény közösséghez való csatlakozás egyes esetekben azt jelentette, hogy az illető egy kizsákmányoló vagy evilági érdekekért küzdő gyarmatosító hatalom eszközévé válik. Máskor egy-egy város adott keresztény közössége egy bizonyos társadalmi osztály embereiből áll, ezek nem fogadják be a más osztályból valókat, következésképpen nem érezhetik magukat otthon közöttük. Az is megesis, hogy a hitjellelt közelébe eső keresztény közösség semmiképpen sem olyan tanítványokból áll, akik kölcsönös szeretetükkel és egységükkel az Atya és a Fiú egységéről és szeretetéről tanúskodnak, inkább civakodó klikkek darázsfszke vagy önhitt „elitklub“. Máskor — és ez sajnos általános — ugyanazon a helyen különféle keresztény „egyházak“ huzakodnak a híveken, mindegyik állítja, hogy ő Krisztus követőinek egyedül hiteles csoportja, de a többit nem sikerül meggyőznie erről. És még sok példát sorolhatnánk fel, ami még jóakarató embernek is megnehezíti, hogy meglássa, hol a helye. Természetesen — ez már Szent Pál idejében is így volt — azok, akiket Krisztus hatalmas erejével hív, és a maguk részéről mindenekfölött az Isten Országát keresik, mindezt a nehézséget le fogják győzni, és a világ keresztényeinek bátorítaniok és segíteniök kell őket ebben. De azt hiszem, nem szabad az igazság keresőivel szemben „mindent vagy semmit“ magatartást tanúsítanunk. Az ember szíve sokkal zezugosabb, Isten kegyelmének útjai sokkal tekervényesebbek, mint gondolnánk. A „szimpatizánsok“ határozatlan, széles tömege, akiknek szívét-lelkét csak az Isten ismeri, a keresztény számára ne bosszankodás, hanem öröm és hála forrása legyen. Japánban évente négy millió pogány vesz bibliát. Közülük csak elenyésző kisebbség jut el a kereszttségig: de a tény maga is örvendetes. Örülnünk kell annak is, hogy a keresztény erkölcsi ítéletek (az embermértőságról és hasonlóról) legalább elméletileg teljes helyeslésre találjanak a mai társadalom nagyrészében. Ez az evangelizáció egyik jelentős gyümölcse,

és nagyon segíthet, hogy „a kegyelem órájában“ helyes döntésre jusson valaki. Persze kívánatos, hogy ezeknek a rokonszenvezőknek határozatlan csoportja eljusson a világos döntésig, csatlakozzék Krisztus egyházához. Mindaz, amit az üdvösség „megtestesült“, közösségi jellegéről mondtunk, magától értetődővé teszi ezt. De ezt a döntést nem annyira szigorúsággal és szemrehányásokkal mozdíthatjuk elő, inkább magának a keresztény közösségnek alapos reformjával. Ha Krisztus egyháza nem elsősorban követelő (vagy fenyegető) szervezet gyanánt jelenik meg, hanem olyan emberek közösségeként, akik ámuló örömet sugároznak, akiknek az élete Krisztus, halála pedig útrakelés reménységben, akik pusztán létükkel Isten szeretetét tükrözik mindenki felé, akik örömet szenvednek, akik tudnak sírni a sírókkal, s boldogságukat találják mások boldogságában, akik soha nem önzők, ingerlékenyek, önhittek vagy gögősek, akiknek a szeretetében soha nem csatlakoznak; ha vezetőik felelősségteljes, alázatos szolgák, akik tekinthetőségüket szolgálattal igazolják, ha a helyi és az egyetemes egyház egysége az Atya, Fiú és Szentlélek egységének képe — akkor, igen, akkor világos lesz minden ember számára a hívás. Akkor megérik, hogy ez az Atya háza sok lakásával, mindenki megtalálhatja benne igazi otthonát, mint szeretett, drága gyermek és testvér. Természetesen az Egyház soha nem fogja elérni ezt az eszményt, de mindig törekednie kell feléje. Az evangelizálás legfőbb feladata kétségtelenül az, hogy forrón imádkozzunk és keményen dolgozzunk egy ilyen Egyház megvalósulásáért.

„A SZÉP SZÜZ MÁRIA“ JAPÁNBAN

Máriáról nem értekezni kell, hanem énekelni. Jól tudja ezt a mi magyar népünk, amely ősi Mária-énekeinkben fejezi ki keresztény hit-élményének titkos mélységeit. De jól tudják a missziós országok keresztényei is világszerte: az ő ajkukról is, ezer nyelven, ezer ritmussal, ezer dallammal száll az ének Máriához. Ezeknek az énekeknek van valami titkos varázsa: akár a lourdes-i „Ave Mária“ ének az, akár a mi „Angyaloknak királynéja, tiszta Szűz“-ünk, akár a latin „Salve Mater misericordiae“, akár a kínai, kongói, koreai, indiai Mária-énekek: ott zengnek-bongnak az ember fülében naphosszat. Az utóbbi években valamennyi missziós országban, így Japánban is, rengeteg új szentének született a liturgikus megújulás eredményeképpen. Az új japán énekek között, amelyek néhány éve fényt adnak istentiszteleteinknek, van egy kedves kis Mária-ének; szövegét és dallamát egy buzgó tokiói egyházmegyes pap, Szakuma Takesi szerezte. Nagyon megszerették a japánok, keresztények, nem keresztények egyaránt, ezt az éneket, és nagy buzgalommal fújják. Ime a dallam és a szöveg magyar fordításban:

Könnyedén (Allegretto)

1. A szép Szűz Mária szent Szive
bennünket szívéhez ölelő	felhőtlen, kék, derült ég,
nagy, széles, kék nyári ég.
2. A szép Szűz Mária szent Szive
bennünket védő, oltalmazó	hatalmas, zöldelő tölgy,
erős, nagy erdei tölgy.
3. A szép Szűz Mária szent Szive
velünk együtt vígan éneklő	dalos kis fülemüle,
erdei fülemüle.
4. A szép Szűz Mária szent Szive
öröm és vigasság szerzője,	szépséges kis liliom,
szép hófehér liliom.
5. A szép Szűz Mária szent Szive
életünk díszé és ékszere,	nagy, káprázatos zafír,
fényt árasztó kék zafír.

Hát ilyennek látják Máriát a keresztyékek itt a távolkeleten. Japánoknak, akik képekben, jelképekben gondolkodnak, nem kell hosszan magyarázgatni e sorok értelmét. De az európai olvasó számára egy kis magyarázat szükséges. Cikkünket hát ennek szenteljük.

1. Mária szíve: szép, kék, derült nyári ég! Japánban hirtelenül változik az időjárás. Felhős, esős, hideg sűrű napok után egyszerre csak, néhány óra alatt, kiderül az ég: ragyog a nap, áttetsző a lég, és szelíd, mély kékségben mosolyog az ég végtelen kupolája. Atólel mindent ez a nagy, kék ég, és meleget áraszt mindenre. Csak úgy zöldel feléje fű és fa; csak úgy nyújtózkodnak feléje a hívására kinyílt virágok. Kéksége alatt még az embereknek is valahogyan mosolyra áll a szájuk, mosolyog a szívük: valami nagy, egyetemes jószág árasztja melegét mindenre.

A Szentírás Istent „Atyának“ mondja. De a keleti vallások inkább valahogy anyaként élik meg a legfensőbb lényt. Az atya szeret; de épp ezért sokat vár, sokat követel fiaitól; szava számukra törvény, akarata: parancs. Az anya szeretete valahogy más: lehet az ő fia bármekkora bűnös, az anyának akkor is „édes, szeretett, egyetlen fiam“. És hány fiút tett ennek a feltétlen anyai szeretetnek élménye és emléke képessé arra, hogy jobb útra térjen, higgyen a szeretetnek, és ne önmagának, hanem a szeretetnek éljen! A Szentírás Istene „Atyaisten“; de nem szabad elfelejtenünk, hogy ennek az Atyának anyai vonásai vannak: „Mint ahogy egy anya vigasztalja fiát, úgy vigasztallak majd titeket“ (Iz 66,13). „Elfelejt-e az anya gyermekét, kit szoptat? Nem szánja-e meg fiát, ki méhének szülötte? De még ha az anya el is felejtene gyermekét, én nem felejtelek el tégedet! — úgymond az Úr“ (Iz 49,15). Az az Isten, aki „napját felkelti rosszakra és jókra egyaránt, esőt ad igaznak is, hamisnak is“ (Mt 6,45), aki „jó a hálátlanokhoz és a gonoszokhoz“ (Lk 6,35): az anyaszívű Isten. A távolkelet keresztyénei a mi Istenünknek ezt a sokszor nagyon is elfelejtett oldalát élik meg legmélyebben. Az Isten maga persze sem nem férfi, sem nem nő: a férfinak meg a nőnek is minden értéke az Isten végtelen lét- és szeretetittkának tükröződése. Jézus az Atya fogalmával fejezte ki számunkra azt a végtelen titkot, amelyet Istennek hívunk, és jó oka volt rá. De nem szabad elfelejtenünk, hogy a Jézus által hirdetett — és a Jézus alakja által a Fiú képeben kinyilvánított — Istennek kifejezetten anyai vonásai is vannak. Ő az az Isten, aki a bűnösöket is szereti, mindent megtesz azért, hogy a bűn által lelkileg halott emberek életre keljenek, és végtelenül örül, ha ráébrednek az őket átölelő örök szeretetre, és sírva az Atya keblére borulnak: az anyai szívre.

„Az anyaszív ablak: ha benézél rajta, az Istent látod meg benne“ — mondta nekem egy tengerész a hajón, amely 19 évvel ezelőtt Japánba

hozott. Ezért állított oda Isten egyszülött Fia, Krisztus mellé egy aszszonyt, egy anyát az üdvösségrend kellős közepébe. Az Istenfia, Krisztus férfi volt, és ez így volt rendjén. Egy hivatásáért odaáldozott, megalkuvás nélküli férfioletben mutatta meg az egész világnak és minden kornak, milyen az Isten, és milyen az Isten képmása ember. De minthogy Jézus férfi volt, vannak az Istennek olyan vonásai, amelyek — bár láthatóak — de mégsem rajzolódnak ki benne oly közvetlenül. Ezért állított az Atya Jézus mellé egy teremtményt, egy édesanyát, hogy egész női, anyai mivoltában az Isten anyaszívét tükrözze. Egy édesanyát, aki az isteni kegyelem remekműve; akinek anyasága, mivelhogy ő az Isten Fiának és az „emberfiának” anyja, nem korlátozódik egy pár tagból álló családra, hanem kiterjed mindenre, mindenkit átölel, mindenkit szívébe zár. Az Isten Mária minden érdemét megelőző kegyelmének áradatával és a kiválasztás malasztjával egy remekművet alkotott magának, Fiának és nekünk: egy Édesanyát, akinek szívében az ő végtelen szeretete tükröződik, az ő anyaszívü irgalma csillog; egy édesanyát, aki soha el nem hagy, és így megérteti velünk, hogy velünk van az ő Istene, Jézus Krisztus, a mi Istenünk. Mária szíve mindent átölelő, éltető ég, ahonnan az Isten napja süt rosszakra és jókra, ahonnan az Isten esője hull igazakra és hamisakra. Mária szíve nagy, hatalmas ablak, amely Jézus miatt, Jézus jóvoltából nyílt meg, és amelyen keresztül az Isten szeme mosolyog ránk.

2. Mária szíve: hatalmas erdei tölgy. Gyönyörűre nőnek az évszázados fák az esődús Japánban. Ha egy ilyen óriás tölgy alatt állsz és felnézel a hatalmas törzs mellől a magasba, egy egész világ tárul fel előtted: a nagy, erős ágak terebélyesednek, nyújtózkodnak, fel, fel az ég felé. Zsong bennük a szél, zümmögnek a rovarok, csiripelnek a madarak. De ha lenézel a lábad mellé, még inkább megdöbbsz: ott nyúlnak az óriási gyökerek, mélyen fúródnak bele a talajba, hogy abból szívják az éltető nedveket, ott leljék a támaszt, amely ellenáll minden viharoknak.

Mária a tökéletesen megváltott ember, és így megváltott létünk mintája. Isten felé irányuló lét; úgy tör fölfelé, mint a tölgy hatalmas ágai. De nemcsak ez. Az ókor nagy hittudósa, Origenész mondta: „Az Isten gyökér!” Soha nem lennének a fának ágai, ha gyökere nem lenne. „Istentől — Istenhez”: ez a kegyelmi élet lényege. Soha az Istent el nem érjük, ha nem származunk tőle létünk minden percében, ha nem ereszkednek le mélyen létünk gyökerei az ő Létébe, az ő Szentlelkébe, ha nem árad belénk onnan az isteni életerő. Gyökér az Isten, és a mi gyökerünk, amely ezzel a gyökérral azonosít: a hit. Mária is azért „Boldogasszony”, mert volt hite (Lk 1,45); rendületlen, bizó hite, kezdve az angyali üdvözllet örömteli fényétől a Kálvária borzalmas sötét-ségéig. Ha Mária hitét, bizalmát elvesztette volna, abban a pillanatban

kiapadt volna belőle minden élet, eltűnt volna minden kegyelem. De Mária hitt, rendületlenül.

A héber „hinni“ szó ugyanabból a gyökérből származik, mint a „szilárdan állni“ szó. A hit gyökerével az Istenbe kapaszkodó tölgy szilárdan áll; áll és él, amint természete kívánja. Nem kell neki mondani, hogy a nap felé nőjön, nem kell számára törvénykönyv és paragrafus: a gyökérből merített élet természetes erejével teremti meg szépséges formáját, fordul és növekszik a nap felé. Így van ez rendjén: mit is tehetne más egy fa, mint szívni a nedvet a nagy földből, szívni a levegőt a nagy légből, szívni a meleget a nagy nappól, és lenni azzá, amit föld, lég, nap kíván: az élet csodájává. Móriában, a „Magnificat“ erős asszonyában tölgyet teremtett magának az Úr. Az ő mintájára, az ő árnyékában nő a mi létünk palántája is az Isten kertjében.

3. Mária szíve: dalos fülemüle. A japán hegyekben sok az énekes madár: rigó, pacsirta, pinty, fülemüle. Örök a melódiájuk, de mégis mindig új, mindig friss, mindig szép. Nem gondol a fülemüle arra, hogy produkálja magát énekével. Csupán szíve örömét dalolja. Hálás, hogy van, hálás, hogy él. Hálás, hogy süt a nap. Hálás, hogy hallgatja és felelget neki a másik fülemüle.

Ami a madárnak az ének, az az embernek az imádság. Aki nem tud már imádkozni, olyan, mint a fülemüle, amely elfelejtette énekét. Az ima: hit, hála és bizalom. Mária csupa hála volt, csupa hit és bizalom, ezért tudott teljes szívéből imádkozni, és imádkozik most is „érettünk, bűnösökért“.

Sejtette-e már, amikor Erzsébetet látogatta, hogy mi vár rá és méhének magzatára? Sejtette-e, hogy a „gőgösök, hatalmasok és gazdagok“ nem hagyják majd magukat csak úgy letaszítani trónjukról? Sejtette-e, hogy szeretett fia elvérzik majd ebben a csatában, és hogy az ő szívét is a fájdalom töre járja át? Sejtette talán, — de mégis ezt vallja: „Mostantól fogva boldognak mond engem minden nemzedék!“ (Lk 1,48) Milyen csodálatos jóslat, és hogy beteljesedett! Őt világrézs minden népe, ezer nyelven, „Boldogságos Szüzanyának“ hívja Móriát.

A misét japánul „a hála ünnepének“ hívják: nagyon találó elnevezés! Hiszen csak úgy árad belőle a hálás megemlékezés. És nem szabad elfelejtenünk, hogy ez a hálától túlradó imaliturgia akkor született, amikor üldözték az Egyházat, kinozták és ölték a keresztényeket.

Epp száz évvel ezelőtt zúdult a japán keresztényekre az utolsó nagy üldözési hullám. Amikor a három évszázadon keresztül hitüket titokban megőrző keresztény parasztok francia hithirdetőkkel találkoztak, kiderült hívó voltuk, és azonnal lesújtott rájuk a császár keze. Ezer-számra hurcolták el őket falvaikból, csoportokra szétszórva börtönbe

vetették őket, és minden eszközzel igyekeztek rábírní, hogy tagadják meg hitüket. 153 keresztény került ily módon a kis Cuvanó városba, amely most virágzó zárandokhely, papja magyar: P. Horváth Sándor. Néhányan gyengeségükben megtagadták Krisztust, harminchatan meghaltak hitükért, a többieket pedig 2-3 év múlva az európai népek erélyes tiltakozására végre szabadon engedték. Az első, aki Cuvanóban életét adta Krisztusért, egy Jaszutaró nevű parazitlegény volt: harminc egynéhány éves. Jéghideg télben egy kis faketrebe zárták, ahol csak gubbasztva fért el és moccanni sem tudott, s magára hagyták a téli erdőben. Egy éjszaka két keresztény rabnak sikerült kijátszani az örök éberségét és odalopakodni ketrece mellé, hogy néhány bátorító és vigasztaló szót váltsanak vele. A kékre fagyott legény ott vacogott ketrecében, de mikor kérdezték: bírja-e még, rájuk nézett nagy, megbékélt szemekkel, és így szólt: „Ne nyugtalankodjatok. Jól vagyok én. Minden éjjel itt áll a ketrecem mellett valaki, egy úrnő. Itt van mindig, egészen reggelig, és beszél hozzám, olyan szépeket, olyan szépeket . . .” Mikor két nap múlva megint sikerült a két kereszténynek odalopózkodni, a ketrecet már befedte a hó, és csendes volt minden: Jaszutaró áldozata beteljesedett. Ki volt ez a titokzatos éjjeli látogató? A cuvanói vértanúk meg voltak győződve róla, hogy Mária. És ez erőt adott nekik, hogy imádkozzanak és kitartsanak a hitben és bizalomban mindvégig.

Borzasztó ez a világ, ahol az emberek egymást ölik, egymást kínozzák, és az Isten halgat. Hallgat, mint amikor Jézus kiáltott hozzá haláltusájában a Golgotán. Hinni mégis szeretetében, és énekelni a hála dalát, hirdetve, hogy az Isten „jó és irgalma örökkévaló”: ez a hitből és imádságból fakadó élet, Mária élete és a mi életünk.

4. Mária szíve: hófehér liliom. Japán a virágok országa. Az „ikebana — virágrendezés” ősi hagyományokon alapuló művészet. A japánok órákig el tudják nézegetni az ilyen néhány szál virágból alkotott kompozíciót. „Aki a virágot szereti, rossz ember nem lehet” — mondja egy régi közmondás. Nagy életmester minden kis virág! Sík Sándor mondta ki legjobban titkukat a búzavirágról szóló versében: a virág lényege „létvallás”: nem ágálni, nem erőlködni, nem türelmetlenkedni, nem vetélkedni, hanem egyszerűen lenni, csupán lenni, és rámosolyogni mindenkire, aki mellettünk elhalad, akivel összehoz a sors. Lenni, mosolyogni, mint a hóvirág, a hajnalka, a búzavirág, a nefelejcs.

Mária léte: virág-lét: lenni az Isten kegyelmének életáramlásában, és alakot adni annak. A virág, amelynek ruhája szebb, mint „Salamoné minden dicsőségében” (de jó, hogy Jézusnak ilyen ízlése volt!), megmutatja, mire képes a világot éltető energia; Mária szíve megmutatja, mire képes az Isten energiája.

De Mária nem akármilyen virág, hanem liliom. A liliom pedig a szeplőtelen szüzesség virága. A szűznek „arra van gondja, hogyan jár-

jon az Úr kedvében“ (1Kor 7,32). Nem tölti be szívét maradéktalanul semmi véges öröm, élvezet, véges tárgy vagy személy iránti vonzalom. Van benne valami „üresség“, amely ébren tartja azt a tudatot, hogy csak a Végtelen tölti be az emberszívet, — hogy vándorúton vagyunk, és elbárméskodni nem szabad. A házaseslet a szeretet iskolája, de ha nem vigyázunk, a másokat kizáró önzés mesterpéldájává fajul. Mennyi rossznak volt az oka a családi góg, vetélkedés, haszonlesés! Az egyéni önzésnél a családi önzés még veszedelmesebb, mert az erény álarcát ölti. A szűz szívét közvetlenül az Istennek szenteli. De a szűzi életnek is megvan a maga veszélye: ha nem vigyázunk, a tisztaság harmata az emberek iránti hideg közömbösség jégcsapjává merevedik. Az anyaság meleg szeretete, a szüzesség Istenhez kapcsolódó és ezért mindenki számára nyitott lelki szabadsága: ha ez a kettő egy emberben eggyé válnék, ez lenne a legnagyobb ideál. És Mária éppen ez: szűz és anya. Egészen Fiáé, egészen Istené, és egészen a miénk. Az Isten kertjében velünk együtt nyíló tiszta lilium.

5. Mária szíve: káprázatos zafir. A legrégebbi idők óta napjainkig megbabonázza a drágakő az emberek szívét. Milyen árakat fizetnek ma is az emberek egy-egy különösen szép ékszerért! Kemény a drágakő, el nem kopik, meg nem rozsdásodik; formája tökéletes, és mintha a nap minden sugara összesűrűsödne benne, s titokzatos, áttetsző mélyéből szikráznék még szebben. A színtelen napsugár a zafirban bódító kéket ont.

Mária az isteni lét-, szeretet-, kegyelemsugarakat magába gyűjtő és azokat szeplőtelen szűzi, istenanyai létébe formáló drágakő. Eltűntek, elporladtak a híres, gazdag asszonyok, Mária kortársai, elmúltak, mint a tavalyi hó; de Mária él és sugárzik. „Mert örökké megmarad a szeretet, és az, amit a szeretet teremt“ (II. vatikáni zsinat, GS n. 39). Emberi nemünk díszje, büszkesége, eszménye: ő, a szeretet mindenható-ságának bizonyossága.

De ez a zafir nemcsak magában fénylik, hidegen. Arra vágyódik, hogy a mi „Krisztus-ruhánkat“ díszítse, a mi mellünkön ragyogjon. A feltámadott ember szeretetét, működését, jelenlétét már nem korlátozza a tér és az idő. A feltámadott Krisztus ezért vándorlásunk útitársa, és vele együtt, az ő jóvoltából, az ő kegyelméből utunkon velünk van Mária.

Már húsz év is elmúlt azóta: mielőtt elhagytam volna Európát, hogy a távolkeletre induljak „Krisztus követségében“, meglátogattam még egyszer, utoljára Franciaországban a chartres-i székesegyházat. A középkori gótikus építészet remekműve ez; gyönyörűek főképp az eredeti színes üvegtáblák. Ahogy a nap keletről nyugatnak járja útját, mintha életre kelne a templom: hol ez, hol az az ablak gyullad ki,

és szórja piros, kék fénycsóváit a templom terébe. Egész nap jártam a templomot, nem tudtam betelni vele. Lassan eljárt az idő, beesteledett. Búcsúzásul még egyszer körül kezdtem járni a templom hajóját. Már borongás töltötte be a nagy teret, a magas pillérek feje elveszett a homályban. A keleti bejárat fölötti hatalmas „rozetta“ üvegablakból is már kihalt a fény. Lassan jártam pillértől pillérig. Már a főoltár közelébe, a templom nyugati részéhez értem, amikor hirtelen megtorpant a lábam. Felettem magaslott egy nagy üvegablak Mária képevel: a Szűzanya egy trónuson ül, fejét kissé oldalt hajtja, és végtelenül szelíd pillantással néz le énfelém. Ezen az ablakon is már sötét volt minden, alig lehetett kivenni a trónus és Mária ruhájának formáit, de csodálatosképpen Mária arca, csak ez az arc, fénylett a lemenő nap utolsó sugaraiiban.

A nagy sötétségben egyetlen fény: a Boldogasszony tekintete. Hát nem ez-e életünk útjának képe? Járunk, sokszor bizony sötétben; de minden utunkon mennyei Édesanyánk szeme kísér. Jézus édesanyjáié, mindnyájunk édesanyjáié. Azért, hogy higgyük, rendületlenül — mint ahogy ő hitte —, hogy „az Isten: szeretet.“

+

A mondottakból minden további magyarázat nélkül megérthetjük, hogy — véleményünk szerint — mi a fontos a nem európai népek esetében a Mária-dogmák és a Mária-tisztelet hozzáférhetőbbé tétele szempontjából. Azokról a szempontokról, amelyeket kevésbé fontosaknak tartunk, szándékosan nem szóltunk. Így nem esett szó például az európai keresztények között közkedveltségnek örvendő néger, kínai, japán arcú Mária-képekről. Nem vetjük ugyan el az ilyen ábrázolásokat, de a missziók Mária-tiszteletének felvirágoztatása szempontjából nem tulajdonítunk nekik különös jelentőséget. Egyrészt azért, mert a legtöbb ilyen ábrázolás nem üti meg az egyes országok klasszikus művészetének színvonalát (ezt európaiak nem veszik észre, de az illető ország fiai nagyon is!), másrészt meg azért, mert az ilyen ábrázolások ahhoz a téves felfogáshoz vezethetnek, hogy Mária nem valóságos történelmi személy, hanem csak valami eszme jelképe. Hasonlóképpen nem tettünk említést az újkori Mária-jelenésekhez kapcsolódó kultuszokról. Igaz, hogy például a mexikói kereszténységre igen nagy benyomást gyakorolt a guadalupe indián lánynak megjelent Mária tisztelete; igaz az is, hogy az újabb és legújabb európai Mária-jelenésekkel kapcsolatos ájtatosságok (körmenetek, zarándoklatok, ünnepek stb.) a missziós országokban is sokszor nagy tömegeket vonzanak. De ezeknek az ájtatosságoknak nem ritkán erős politikai színezetük van, és gyakran olyannyira lekötik egyesek gondolat- és érzelmvilágát, hogy

a keresztény kinyilatkoztatás lényegénél, Krisztus evangéliumánál, halálánál és feltámadásánál is fontosabbá válnak számukra. Ezeket az ájtatosságokat — amennyiben az Egyház jóváhagyta őket — természetesen nem akarjuk elvetni vagy lebecsülni, de sohasem szabad a főhelyet elfoglalniuk sem a keresztény életben, sem a keresztények Mária-tiszteletében. Ha a hangsúly a lényegről másodlagos tényezőkre tolódik el, az idővel mindig megbosszulja magát.

A Mária-dogmák és a Mária-tisztelet hozzáférhetőbbé tételének szempontjából véleményünk szerint tehát legfontosabb Mária Isten adta üdvtörténeti szerepének megértése és megtapasztaltatása:

1) Mária az a teremtmény, aki — mint Jézus anyja és a mi anyánk — Isten „anyai“, végtelen, meleg szeretetének tükre és — közbenjárása által — közvetítője számunkra. Gondosan óvakodni kell persze e pontban attól, hogy a szigorú Isten-Bírót szembeállítsuk az irgalmas Szűz Máriával, — mint ahogy feltétlenül kerülni kell azt is, hogy egy haragvó Atyaistent állítsunk szembe egy bennünket mentető Fiúisten-nel. Mind Jézus végtelen szeretete, mind Mária irgalmas szíve az Atyaisten végtelen szeretetéből forrásozik: valóban az Atya a „fons bonitatis“, a jóság forrása, az ő örök szeretete csillan fel egyszülött Fiában és Fiának malaszttal teljes édesanyjában.

2) Mária a tökéletesen megváltott ember, akiben az Isten kegyelmén alapuló krisztusi élet, a hit, szeretet és szolgálat formát öltött, és az örök élet reményét megvalósító élet, a maga fenséges egyszerűségében, tökéletes virággá feslők. Őbenne látjuk, hogy nem rang, vagyon, hírnév, hatalom, erő stb. számít, hanem csak az, hogy az ember „legyen“; ez a „levés“ pedig: a szeretet.

Akkor értik majd meg a világ népei a Mária-dogmákat és a Mária-tiszteletet, ha prédikációk, imák, énekek, ájtatosságok, képek, szobrok stb. stb. Mária alakjának ezt a kettős lényegi szempontját domborítják ki és teszik élményszerűvé. Arról, hogy ebből a megértésből és élményből virágzó krisztusi élet fakadjon, majd gondoskodik Mária, hiszen ő él, velünk van, és legnagyobb gondja, kívánsága csak az, hogy Jézusa megszülessék, éljen, növekedjék bennünk, és hogy így mi is Jézussal együtt mondhassuk az Istennek: „Mi Atyánk“ és Máriának: „Édesanyánk“.

LEGYENEK SOKAN, HOGY EGGYÉ LEGYENEK

„Multiplacentur, ut sint unum“, „Legyenek sokan, hogy egygé legyenek“: e szavakkal fejezte ki egy régi hittudós a világteremtő Isten szándékát. Méretetlenül gazdag kibontakozás a sokaságba, amely azonban nem marad pusztán sokaság, hanem szimfonikus egységbe olvad.

A „sok“ és az „egy“ — minden idők filozófusai ezt a kérdést taglalták. Kétségtelen tapasztalati tény a sokaság, sokféleség. Nemcsak az anyagi világ tarka sokfélesége elbódító, hanem az egy fajhoz tartozó emberek sokasága is. Mikor néha este a tokiói központi vasútállomáson járok, mindig megüt annak a végtelen emberfolyamnak az élménye: milliószámra sietnek a férfiak, asszonyok, fiatalok, öregek, anyák gyerekeikkel, utazók csomagjaikkal, fiatalok a párjukkal, iskolások pajtásaikkal, fel és le az állomás hatalmas lépcsőin. Mennyi ember! És nincs közöttük kettő sem, aki egyforma lenne. Nincs közöttük egy sem, akinek másvalaki teljesen belelétna a szívébe.

Vagyok, mint minden ember: fenség,
Észak-fok, titok, idegenség,
Lidérces, messze fény,
Lidérces, messze fény.

De igaza volt Adynak! És igaza volt akkor is, amikor, szinte felsikoltva, hozzátette:

De jaj, nem tudok így maradni,	Ezért minden: önkínzás, ének:
Szeretném magam megmutatni,	Szeretném, hogyha szeretnének
Hogy látva lássanak,	S lennék valakié,
Hogy látva lássanak.	Lennék valakié.

Az embernek fáj a merő sokaság, az én-ek elkülönülése, az ebből származó magány, megnemértés, összetűzés, versengés, gyűlölet. Egygé lenni, úgy hogy ne hallanánk többé — ahogy Aranyszájú Sz. János mondta — „azt a hideg szót, hogy ‚enyém‘, meg ‚tiéd‘“! A nagy ázsiai vallások: hinduizmus, buddhizmus, mind ezzel a problémával küszködnek, erre akarnak megoldást adni. „Egy a gyökere mindennek“ — mondja a buddhista szutra; „Buddha teste“ azonos minden lényvel; a sokaság csupán illúzió: ébredjünk fel végre álmunkból, amelybe érzékszerveink, eszünk, vágyaink kergettek. Az élet és a halál egy és ugyanaz; szakadjunk el mindentől; adjuk fel teljesen

énünket; adjuk fel még ezt az önfeladást is; akkor kiálszik majd énünk, mint a mécses lángja, amelyet már nem táplál a vágyak olaja, és így mélyek leszünk és kifürkészhetetlenek, mint a mindent átölelő tenger. Eltűnik az én és a te, eltűnik a levés és a tevés; csend lesz csak és béke.

Milliók és milliók éltek, küzdöttek, imádkoztak és szenvedtek Ázsiában ezért az Ideálért, és kétségtelen, hogy fenséges jellemek és utolérhetetlen művészi alkotások születtek ebből a lelkiéséből. De kérdésünkre teljes megoldást mégsem ad ez a tan. Éspedig azért nem, mert nem tud hinni a szeretet örökkévalóságában. Nem is csoda ez, hiszen hinni ebben óriási merészség. Mert — látszólag — nincs törékenyebb, múltékonyabb a szeretetnél.

„Az önszeretet nem szeretet. Ahhoz, hogy a szeretet szeretetté váljék, nem magunkat, hanem mást kell hogy szeressünk” mondta Nagy Szent Gergely pápa. Nem hiába ismételték szüntelenül a középkori hittudósok ezt a mondást: a nagy pápának igaza volt. Csak az egymás iránti szeretet igazi érték. Tudjuk ezt mi is, tapasztalatból. Az emberélet legszebb és legboldogabb pillanatai azok, amikor teljes lényünk odaadásával tudtunk szeretni valakit, valakiket; hát még akkor, ha az, vagy azok szintén lényük teljes odaadásával viszonzózták ezt a szeretetet. Mily boldoggá tud tenni egy kigyereket anyja szeretete! Hogy öltözik aranyos szívárványszínbé az egész világ, amikor kigyúl valakinek a szívében a tiszta szerelem! Hogy csillan föl az élet szépsége és a lét értelmessége, amikor igazi baráttra leltünk, akivel megosztjuk mindenünket! Hogy tárul ki és bontakozik nagygyá az emberi szív, amikor ketten, vagy többen meglátják egymást, megértik, megbecsülik, megszeretik egymást! Amikor mindegyik érzi, hogy ő nem kicserélhető tárgy, nem is csupán egy más által is végezhető ténykedés alanya, egy mástól is eljátszható szerep színésze, hanem megismételhetetlen, felcserélhetetlen, önértékű lény, akit valaki úgy értékel, úgy szeret, úgy becsül, hogy saját egyetlen életét is menten odaadná érte. Amikor az ember megtapasztalja, hogy — mint Kant mondta — „nem eszköz, hanem cél”, akkor tud boldog lenni. Amikor nem esetként kezelik, hanem misztériumként tisztelik, akkor éri el a neki kijáró méltóságot. Boldog az ilyen pillanat. Megérdemli, hogy Goethével könyörögjünk neki: „Maradj, ne múltj el, hisz oly szép vagy!”

De jaj, milyen ritkák az ilyen pillanatok! Milyen mulandók! Milyen könnyen szakad a teljes odaadás szeretetének szála! Jön a megszokás, az unalom, az önzés, a hűtlenség, jön a sors, az elválás, a halál. Minden ember tudja, hogy az élet csúcspontjai azok a pillanatok, amikor az „én” és a „te” egy tökéletes „mi”-be olvadt össze, — de oly múltékony, törékeny, hamar ellobbanó ez az élmény, hogy nincs filozófia, vallás, világnézet, amely ezt merte volna az abszolút és örök valóság megnyilatkozásának nézni. Nincs, kivéve egyet, — és ez a kereszténység.

„Szeretet az Isten” — olvassuk Szent János levelében. „Az Atya szereti a Fiút és neki adta mindenét” — olvassuk evangéliumában. „Az Egyszülött, aki az Atya keblén van”, szereti Atyját, nem keresi a maga dicsőségét, csak

azt teszi, amiben Atyja kedvét leli. „A szeretet nem önmagáé, hanem más szeretet” — mondta Gergely pápa. Az Atya szereti Fiát, és a Fiú szereti Atyját: ez a lényegük. És az Atyától származó Lélek, az Atya Lelke, egyben a Fiú Lelke is. Az Atya és a Fiú egy az egy Léleekben. A Szentháromság titka ez. Mint Szent Hiláriusz mondta: „Az Isten, akit mi vallunk, nem sok isten, de nem is magányos isten.” Magában az Istenben létezik „egység” és „többség”: teljes, tökéletes egység és ugyanakkor tökéletes, egymás felé forduló „többség”. „Az Atya nem a Fiú és a Fiú nem az Atya” — mondja a firenzei zsinat Szentháromság-hitvallása. Az Atya és a Fiú szemben áll egymással; az Atya mintegy kiüresítve önmagát, mindenét odaadva „szüli” Fiát: az Atya lényege a Fiához való „viszonyulás” (relatio). A Fiú lényé pedig hálás visszaadása mindennek, visszahajló „viszonyulás” az Atyához. Az Atya az isteni „Én” (első személy), a Fiú az isteni „Te” (második személy). És ez az „Én”, ez a „Te” egy a Szentléleekben. A Lélek a legtitokzatosabb isteni „személy”. Ő sem az Atya, sem a Fiú, hanem kettejük közös és kölcsönös végtelen szeretete. A Szentlélek kapcsolat; Ő az isteni „Mi”: nemcsak az Atya Lelke, nem is csak a Fiú Lelke, hanem kettejük közös Lelke, egyetlen Lelke. Valóban: egy az Isten, de nem magányos. Az Isten a szó legszorosabb értelmében „Szeretet”.

Mert ilyen az Isten, azért teremtette a világot. Mert Ő „egy” és „több-személyű”, azért akarta, hogy teremtményei sokan legyenek, és hogy eggyé legyenek. Mert őbenne a kettőt tökéletesen eggyé kapcsoló valóság az Isten lényegével és Lelkével azonos Szeretet, ezért önti ki megtestesült Fia által szeretetét, a Szentlelket, hogy az emberek mind „eggyé legyenek, amint az Atya és a Fiú egy”.

A hinduista, buddhista eszkatológia logikus következménye világszemléletüknek: ahol az abszolút lény csupán kimondhatatlan „egység”, ott a jövő beteljesülés is a sokaság eltűnése és feloldódása az „egyben”. De mihelyt hisszük és tudjuk, hogy maga az Isten személyek közötti örök szeretet, azonnal megértjük, hogy az eszkaton mind a két vonal beteljesülése: tökéletes „sokaság” és tökéletes „egység”. Ez nem jelent világnézeti kompromisszumot, és nem is ellentmondás, hanem a lét legmélyebb titkának feltárlása. „Az egység megkülönböztet” (L'union différencie) — mondja Teilhard, és úgy is van. A Szentháromságban az Atya és a Fiú között végtelen a „megkülönböztetés”, mert lényük az egymás felé irányuló, kölcsönös „viszonyulás”. De ugyanakkor az Atya és a Fiú végtelenül egy, mert egy a végtelen lényegük, egy a gondolatuk, szívük, akaratuk. Valóban: a Szentháromságban létezik az „én” és a „te”, de nincs helye az egymást kizáró „enyém”-nek és „tiéd”-nek. Minden a „miénk”.

Ilyen Isten képmására van teremtve az emberi nem. Az ilyen Isten életében való részesülést hozza nekünk Krisztus, adja nekünk a Szentlélek. A Fiú „viszonyuló” létét bontja ki a keresztfáig odaadott és a feltámadásban az Atyához visszaáradó emberélet formájában Jézus. Az ő szívén át, aki „sze-

rette övét a világban, a végsőig szerette őket”, értjük meg, hogy minden ember végtelen érték, akit feltétlenül szeretnünk lehet és szeretnünk kell. „Szeretném, hogyha szeretnének, s lennék valakié” — mondja Ady. „Maga az Atya szeret titeket” — mondja Jézus. „Ti Krisztuséi vagytok, Krisztus pedig az Istené” — mondja Pál.

A Szentháromság és a Megtestesülés titka új fényt vet az emberi személy lényegére. A személy fogalma magába zárja nemcsak az önállóságot, önértékűséget, öncélúságot, értelmi és akarati önbírást, hanem ugyanúgy lényegileg a „viszonyulást” a „másik”-hoz. Vagyok, mert szeret az Isten. Minden emberi lényt, akár szent, akár bűnös, közvetlen szeretetével áraszt el az Isten. Ez a közvetlen kapcsolat az Istennel személyi értékünk alapja. „Nem akarja az Atya, hogy csak egy is elvesszen a kicsinyek közül.” „Még hajatok szálát is számontartja az Úr.” Nietzsche megbotránkoztatja ez a tanítás: a csöcselék, a rabszolgák, a nyomorultak védelmét, az irreális emberi egyenlőség támaszt látta benne. De jaj annak a népnek, annak a világnak, ahol elfelejtik vagy letagadják minden személy közvetlen kapcsolatát az Abszolútummal: menthetetlenül felfalja őket a falanszter, megalázza őket a technika, kihasználja őket a hatalom, megfertőzi őket a propaganda. Igen, végtelen titok minden emberi személy és végtelen erő tartja fönn létét: magának az Istennek személyes szeretete. De az isteni szeretet arra hív minden személyt, hogy az Isten képmása legyen. Hogy, miként a Szentháromság, az „én”, a „te” és a „mi” alapformájában odaadja magát, kinyíljon, kitáruljon, higgyen, adjon, elfogadjon, szeressen. Mennél inkább a „másikért” él, annál inkább lesz személy: mert a személyi lét — viszonyulás. Mennél inkább elveszti magát, annál inkább lel önmagára, mert a személy — extázis. Így láttuk meg a személy ideálját Krisztusban; így sejtjük meg őáltala az Atyában. Tőle, az Atyától árad Krisztus által a világba a szeretet, „hogy már senki magának ne éljen, hanem annak éljen, aki érte meghalt és feltámadt”.

Az efezusi levél foglalja össze egy hatalmas szimfóniában az „egy” és a „sok” himnuszát. Az Atya szeretete a forrása mindennek, aki szeretett Fiában jóságosan magajándékozott minket. És ajándéka: Krisztus és a Szentháromság. Krisztus halálában és feltámadásában lesz mindent összefogó fejévé a mindenségnek. Ő a mi békességünk: mint békeszerző a két népet (a zsidót és a pogányt) magában eggyé, új emberré teremtette, és egy testben mind a kettőt kiengesztelte Istennel kereszthalála által. Az ő révén van mindkettejüknek, s azóta mindnyájunknak szabad utunk egy Lélekben az Atyához. Van még zsidó és pogány, szabad és rabszolga, bölcs és balga, hisz Pál, hogy mindenkit az üdvösségre vezessen, zsidó lett a zsidókkal, pogány a pogányokkal, szabad a szabadokkal, szoiga a szoigákkal, bölcs a bölcssekkel, balga a balgákkal. De ugyanakkor nincs már zsidó és pogány, szabad és rabszolga, bölcs és balga, mert mindnyájan egy ember lettek Krisztusban.

Ha mi úgy nézzük az embert, mint ahogy Isten nézi; ha mi úgy bánunk az emberekkel, mint ahogy az Isten bánt velünk, aki megbocsátja számtalan

bűnünket; ha — mint János pápa tette — örülünk az emberek különbözőségének, de mélyen átéljük, hogy Isten előtt, Krisztusban egyek vagyunk, akkor nővünk össze egy Krisztussá, akkor érünk meg az egy szeretetben. „Csak a szeretet számít” — írta naplójában egy nemrég meghalt mély lelkiéletű magyar pap. Ennek az egyszerű igazságnak végtelenül mély oka van: igen, csak a szeretet számít, mert szeretet az Isten, mert szeretetből és szeretetre teremtette Isten a világot, mert aki a szeretetben marad, Istenben marad, mert a szeretet megmarad örökké.

Ézért olyan végtelenül egyszerű és végtelenül nehéz kereszténynek lenni. Végtelenül egyszerű, mert „csak a szeretet számít”. Mint olyan szépen megírta Mikszáth egy novellájában: nem kell drága kőkeresztet állíttatni az Istenrel való megbékélésért; elég egy pár kis piros csizmát venni a falu mezítlábas árvájának. Messze van a mennyország és közel; messze, mert akármeddig száguldunk az úrhajóval, el nem érjük soha; közel, mert egy pár kis piros gyerekcsizmával is meg lehet járni oda az utat. Kereszténynek lenni könnyű, nem kell ahhoz furfang és tudomány, csak szeretni kell, szívből, igazán. De kereszténynek lenni ugyanakkor végtelenül nehéz, mert az ember húzódozik, vonakodik, fél, restel szeretni. Énemet védem, a magamét keresem, a magam igazát hangoztatom, a magam elgondolását erőltetem, a magam útját járom, a magam örömét szürcsölöm, a magam kétségbeesésébe fulladok. Jaj, ki ment meg engem széthúzó, széteső, egységet romboló, szeretetet fojtogató önmagamtól? A Krisztus kegyelme! „Szeressetek, mert szerettelek — mondja Krisztus —, legyetek egygyé, mert már egyek vagytok bennem. Ha százszor estek is, százegyszer is bocsánatot nyerek nektek, csak éhezettek és szomjaztatok igaz szentléleki szeretetre.”

Krisztus művének teljessége, a Szentháromság mintájára megvalósult tökéletes egység az egy főben, Krisztusban: eszkatológikus valóság. A feltámadott Úr vonzza magához az egész világot, az egész emberi nemet, hogy a halál önátadásán keresztül eljusson a színtiszta egységhez. Olyan Krisztus, mint egy mágnes. Szórjunk vasport egy kartonlapra: akármennyit ütögetjük is a lapot egy pálcikával, csak összevissza ugrálnak a szemek. De tegyünk csak egy nagy mágnest a papír alá és kezdjük újra az ütögetést: néhány pillanat alatt kirajzolódik előttünk egy gyönyörű, szabályos minta: a vasszemecskékbe beárad a mágneses tér, és odairányítja őket a mágnes vonzó sarkai felé. Krisztus a mágnes, a Szentlélek a mágneses tér, mi vagyunk a vasszemek. Magunkban csak por vagyunk és összevisszaság, de Krisztus által a Szentlélek terében egy egységes mintává leszünk, ahol minden szem a másikat húzza, vonja, a másakra mutat, egymásért van, egymásért él, belesimul a nagy mágnes létvonalába. Ilyen lesz az örök élet. Most még csak útban vagyunk feléje. Sok ütés kell még, sok rázás, hogy belesimuljunk a krisztusi erővonalakba. De már alakulnak a vonalak, már kezd csengeni a harmónia. Egy kezd lenni a sok hang, és — ahogy az egység nagy apostola, Antióhiai Ignác mondta — „énekké kezd válni bennünk Krisztus”.

VÁNDORÚTON

„Mindenütt jó, de legjobb otthon“ — tartja a közmondás. De azért mégis jó az is, ha az ember néha elhagyja otthonát és vándorútra kel. Az otthon megszokott kényelme jó, kellemes. De megvan a veszélye is. Aki szellemileg csak otthonába zárkózik, begubózott ember lesz. A francia filozófus, Emanuel Lévinas írta le találóan az ilyen begubózott ember életét. Az ilyen ember „házán“ nincs sem ajtó, sem ablak. Minden „véges“ nála; minden korlátolt. Minden, ami a „házában“ van, az ő „tulajdona“. Övé a szék, az asztal; övé az ebéd, a vacsora, övé a pénzesláda és a bankbetét. Ami a fejében van, az is az övé: az ő gondolatai, az ő tervei, az ő vágyai. Ha más ember lakik a házban, az is az övé: az ő cselédje, az ő felesége, az ő gyereke. Nincs szeme, hogy igazán meglássa őket. Nem veszi észre orcájukon a könnyet. Csak azt nézi, hogy mit használnak neki, hogy tudja őket kihasználni, kiélni. Az ilyen ember teljesen berendezkedett. Tele az éléskamra, tele a pince. Nem érheti meglepetés, léte biztosítva van. És mégis, épp órá áll a Szentírás szava: „Te balga! Ma számonkéri az Isten lelkedet! Kie lesz, amit gyűjtöttél?“ Szerencsétlen ember! Nem ismeri az Istent! Mert mindent a maga véges mértékével mér, az Isten pedig végtelen; mindent magához viszonyít, az Isten pedig az, akihez minden viszonyul. Ha ennek a szerencsétlen embernek meg nem nyílik a szeme, ha nem tör ki gubójából, ha nem látja meg a másik ember arcát, amelyből részegeződik az abszolút parancs: „Engem eszközödnök használnod nem szabad!“, ha nem ébred rá arra, hogy mit jelent az ilyen találkozás és milyen végtelen kalandba sodródik az, aki rálép a szeretet útjára, akkor soha emberré nem lesz: élő halott. Ezért jó néha vándorútra kelni, hogy bele ne gubancolódjunk a birtoklás, megszokás, önérdek, közepesség hálójába.

Amikor útnak indulunk, új világ nyílik meg számunkra: új tájak, új arcok, új helyzetek. Nincs hátunkon a csigaház, amelybe belebújhatnánk. Védtelenek vagyunk, csupaszok. Mennyi táj, mennyi város, mennyi falu repül el a robogó vonat mellett! Kis házak, nagy házak, a falusi iskolából hazaszaladó iskolásgyerekek raja, a kezét csípőjére téve a vonat után néző öregasszony, a hajlottan dolgozó vén paraszt, a gyerekével karján a vonat után integető, érdekes arcú menyecske... Mennyi ember, mennyi élet, mennyi sors! Mindegyik titok, mindegyik talány. Nem az én házam hát az egyetlen ház; nem az én életem az egyetlen élet. Nem én vagyok az egyetlen ember; millióian vagyunk. És mind együtt utazunk a „föld“ nevű úrhajón, valahonnan, valahová.

De már a hegyek között robot a vonat. Lassít: itt az állomás, le szállás. És már indul is neki a kis vándorcsoport a hegyormoknak. Keskeny ösvény kanyarog előttünk. Nem gögös, betonozott autóút; fülepte erdei ösvény csupán. De milyen jó, hogy van ez az út. Elődeink készítették, elődeink jártak rajta. Mi az ő nyomukban járunk. Rábízhatjuk magunkat az ösvényre. Mások is már megjárták. Mi is majd csak megjárjuk. Ha szakadékhöz ér, lesz rajta híd; ha sziklához ér, lesz rajta nyílás. Az út jó vezér, jó pajtás.

Amint járjuk, mindig új és új tájak nyílnak meg előttünk: hegyek, völgyek, ormok, patakok. És az út mentén fű, fa, virág. Ott virít a szárnymű, ibolya, nefelejcs. Ott áll valamennyi az út szélén, és rámosolyog minden arra járó vándorra. Nem hivalkodik, nem izgágáskodik, nem csalfa és nem hazug. Az, ami. Van és ránk mosolyog. Nem azért van, hogy letépjük, eltulajdonítsuk, elhervasszuk. Hanem csak azért, hogy örüljünk neki. Hogy tessék „érdek nélkül“, mert szép.

Kanyarog az út, tovább, tovább. Nincs megállás, megalkuvás. Vezet valahová, ahol még nem jártunk. Valahová, ahová érdemes elmenni. Valahová, ahol meglepetés vár ránk, ahol kitárul előttünk egy új világ.

Az utat együtt járjuk, útítársak. Egyikünk sem gondol csak saját magára. A legfáradtabb erejéhez szabjuk a lépést. Nemcsak magunk hágnak fel a sziklára: kezünket nyújtjuk annak, aki utánunk kapaszkodik. Jó a barát a hegyekben: ha elcsúsznék, elkapja karom; ha kifáradnék, átveszi hátizsákom. A vándorúton egymással vagyunk, egymásért vagyunk. Senki sem magányos. Még ha egy vadidegennel találkozunk is, megoldódik a nyelvünk, köszöntjük, biztatjuk egymást.

A vándorúton minden bizonytalan: lehet, hogy elázunk, lehet, hogy megsebesülünk, lehet, hogy eltévedünk, még az is lehet, hogy ott pusztulunk; de mégis a vándorlás a bizalom életformája: bizalom az útban, bizalom a vezetőben, bizalom a társakban, bizalom saját erőmben. Meg tudom én tenni ezt az utat, mert van ösvény, van vezető, vannak társaim.

Szép a vándorlás. De *mindig* csak vándorúton lenni mégsem volna jó. A kirándulás után jól esik a hazatérés. Hosszú utazás után megpihenés a rég nem látott otthon. Ha egyszerre élvezhetné az ember a vándorlás végtelen szabadságát és az otthon meghitt békességét, az lenne az igazi boldogság. De lehetséges-e ez?

A Szentírás sokat beszél utakról, vándorokról. „Hitünk atyját“, Ábrahámot az Isten vándorlásra hívta. El a megszokott városból! Ki a szokások hálójából! Bízva a titokzatos, hívó szóban vándorolni, és nem tudni, hogy hová: ez Ábrahám élete. Vándorol egy jövő felé, amelynek értelmét alig sejti, de amelyért kezeskedik az ígélet. Vándorol, bolyong idegen népek, idegen királyok között. De még sincs

egyedül, mert vele van Ó, a Titokzatos, aki útjára hívta. Hogy vándorolhatott halálos bánattal szívében Izsákkal Morija hegye felé, amikor ez a titokzatos Isten visszakérte az ígéret fiát! De Ábrahám nem habozik; hisz, bizik Abban, aki megígérte: „A te sarjadbán lel áldásra minden nemzet.”

Ábrahám sarja, Jézus szintén vándor volt. Mióta elhagyta a názáreti otthont, nincs háza, felszke, nincs párnája, ahová lehajtsa fejét. Járja egyre Izrael poros útjait, nyomában a tanítványok kis csoportjával. Jézus nem rendezkedik be, nem köti le magát. Szabad, mint az égi madár. De ennek a szabadságnak iránya van: az Atyától az emberekhez és az emberekkel az Atyához.

Jézus vándorútjain rengeteg emberrel találkozik: kövér gazdagok és sovány szegények, szűrös szemű farizeusok és fuřtangos vámosok, egészséges fiatalok és súlyos beteg leprások, magukat alig vonszoló öregek és Jézus után futkosó gyerekek. Mennyi, mennyi arc. És Jézus látja, meglátja valamennyit. Egyről sem érzi úgy, hogy nincs köze hozzá. Jézusnak mindenkihez van köze, mert az Atyától jött mindnyájunkhoz. Úgy bolyong az a sok ember az emberélet útvesztőjében, mint pásztor nélküli nyáj. Járja mindenki a maga útját, de ezek az utak nem vezetnek sehová. Jézus útja keresztezi ezeket az életutakat. Amikor pedig Jézus keresztezi egy ember útját, akkor elérkezett számára a döntő pillanat. Választania kell: hagyja-e Jézust továbbmenni magában, vagy követőjének szegődik. „Jöjj, kövess” — szól rá Jézus Jakabra, Jánosra, Mátéra. És ez a szó felborítja egész addigi életüket. Elhagynak házat, hivatalt, hálót, halat, és repülnek bele a nagy kalandba, Jézus követésébe.

Jézust csak követni lehet, utánozni nem, mert ő az Út. „Senki sem juthat az Atyához, csak énáltalam” (Jn 14,6). Ó az egyetlen út, amely túlvezet hegyen, tengeren, felhőkön, csillagokon, oda egészen az Atyához. Ennek az Atyának a háza pedig mindennél messzebb van, mert senki, legyen bár úrrakéta utasa, a maga erejéből odáig el nem juthat; és ugyanakkor mindennél közelebb van, mert aki Jézusba kapaszkodik, már haza is ért az atyai házba. „En őbennük vagyok, te meg, Atyám, énbennem. Így tökéletes az egység” (Jn 17,23). Most, itt, ebben a pillanatban.

Jézus az a csodálatos út, amely egyben otthon is. Aki nyomában jár, azt a szeretet mindig új meg új tájakra vezet. Nincs megállás, nincs megnyugvás. Járunk vele az emberekhez, akiket Jézus a mi szívünkkel akar szeretni. Fogjuk egymás kezét, hogy egyikünk se maradjon el az úton. Minden nap van valami újság, valami meglepetés annak, aki Jézus szemével nézi a világot. Mert végtelen az Isten, akinek mélységeibe Jézus vezet, és végtelenek a szeretet új meg új feladatai, amelyekre embertársaink léte hív. De ugyanakkor, bár mindig úton, mindig otthon

is vagyunk, Isten házanépe, Atyánk házában. Mert „ahol szeretet és béke van, ott az Isten.“ Velünk, bennünk, nálunk: ott az Isten. Az Isten fiai vándorok, és egyben mindig otthonukban élnek. Ezért érzik magukat idegen vándornak még saját szülőfalujukban is, mert hazájuk a mennyország; de ezért vannak ugyanakkor otthon a messze idegenben is, mert „Istené a föld és minden határa“.

Jézus az út, megbízható, jó út. Ha néha keskenynek, meredeknek tűnik is. Ha néha fel is töri lábunkat a kavics, ha néha meg is tépázza ruhánkat, testünket, lelkünket a tövis. Keskeny az út és meredek, de az *életre* vezet. Jézus járja, velünk járja. Együtt járjuk, kéz a kézben. És ha egyenkint eltünetedezünk is a kis kapun, amelyet soha senki el nem kerülhet, nem baj. A viszontlátásra odaát, odahaza!

TARTALOM

Előszó	3
A rejtőzködő Isten kinyilatkoztatása	5
Jó az Isten	11
Mi a hit?	17
Mi a kegyelem?	25
Mi a szeretet?	33
Krisztus keresztje	38
Feltámadt Krisztus e napon	43
A Szentlélek az Atya és Fiú közösségében és az Egyházban	49
Az Úr vacsorája	56
A mandulaág csodája	65
A házasság szentsége	74
A Szentírás nyelve és a mai ember	83
Kell-e hirdetni az örömhírt és hogyan?	91
„A szép Szűz Mária“ Japánban	104
Legyenek sokan, hogy egyé legyenek	112
Vándorúton	117

